EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ

Artiom Vesiolîi debutează în 1919, abordînd cu predilecție o tematică de stringentă actualitate. Publică piesele: „Iarba fiarelor“ (1919) și „Noi“ (1921), urmate de mai multe nuvele și povestiri: „Lăsata secului“ (1921), „Rîuri de foc“ (1924), „Pămînt natal“ (1926) ș.a. În aceeași perioadă își începe opera capitală — romanul „Rusia scăldată în sînge“, ultima ediție antumă apărînd în 1936. În 1932 apare romanul istoric „Guleai-Volga“ consacrat cuceririlor lui Ermak.

După o lungă perioadă ce a urmat morții sale tragice, scrierile lui Artiom Vesiolîi sînt din nou la îndemîna cititorului în bibliotecile și librăriile din patria sa.

Vol. I—II Lei 10,50

39

1967

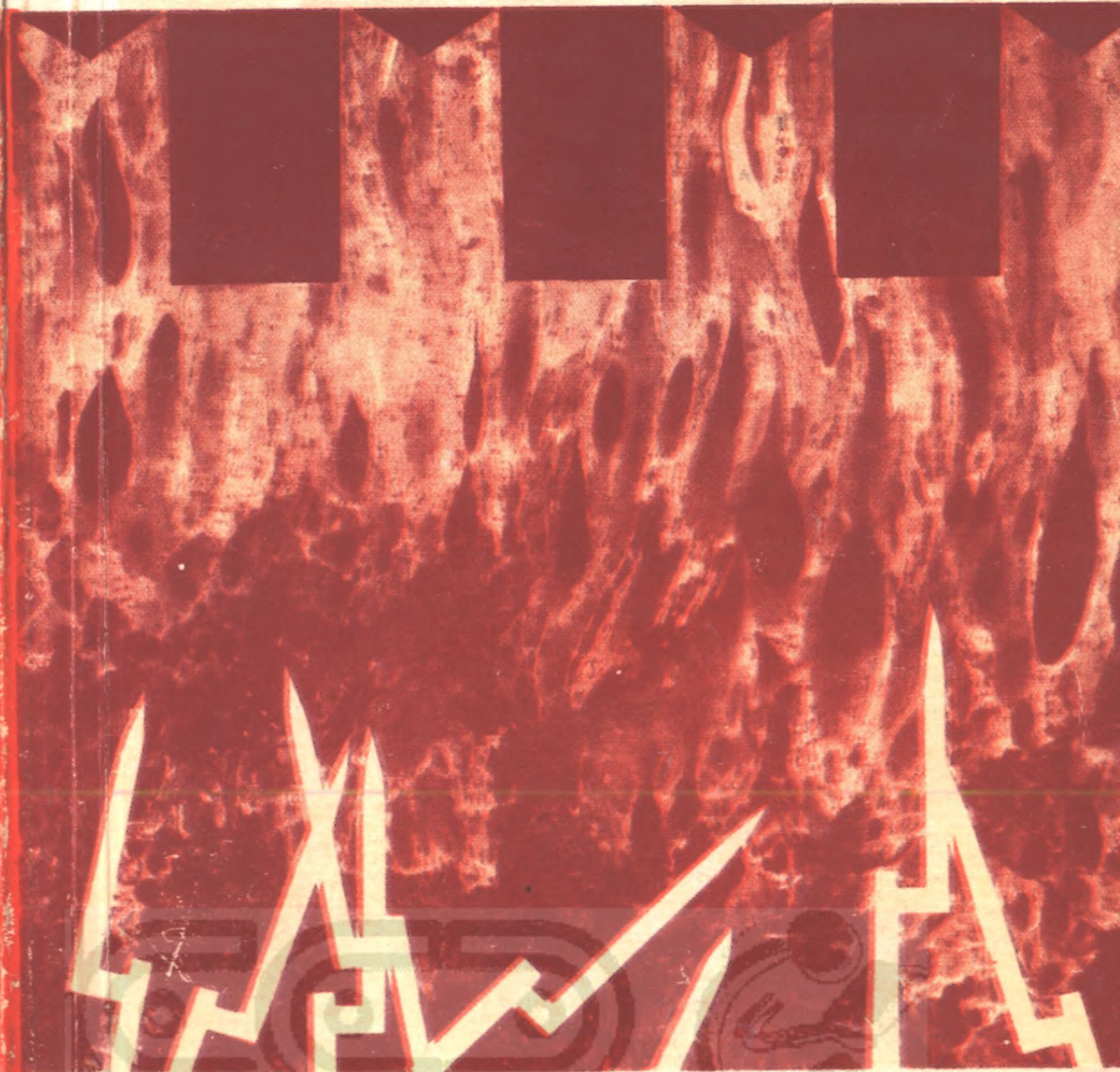
★★

ARTIOM VESIOLÎI • RUSIA SCĂLDATĂ ÎN SÎNGE

CM

ARTIOM VESIOLÎI

RUSIA SCĂLDATĂ ÎN SÎNGE

COLECȚIA MERIDIANE

CM

Desenul copertei : *D. Ionescu*

după originalul în limba rusă

Артем Веселый

РОССИЯ,
КРОВЪЮ УМЫТАЯ

Р О М А Н
ФРАГМЕНТ
Государственное Издательство
«Художественная Литература»
Москва 1936

Artiom Vesiolîi

Rusia scăldată în sînge

Roman

Fragment, continuare

★★

În românește de

MARCEL GAFTON și MIHAIL CHIȚIS

Editura pentru Literatură Universală

București — 1967

CUPRINS

ÎNVINGĂTORII PETREC

În Rusia e revoluţie :
văpaie, strigăt, mînie,
puhoaie revărsate.

În vagon, vorbele nu contenesc tot drumul. Despre ce se discută cu atîta aprindere ?

— Una-i una şi două-s mai multe : jos burjuii, asta-i !

— Jos, ieşi-le-ar sufletul.

— Mă, fraţilor...

— Pămîntul e-al nostru, cu iarba, cu tot ce-i pe el.

— Da boturile albe ?

— Nu ne speriem noi de ei. Arme avem, de ochit ştim.

— Asta cam aşa e...

— A noastră e puterea şi-a noastră-i cîrmuirea... Îi strivim în picioare, terci îi facem.

Se încrucişează două trenuri .

— Ura... Aaa...

Oamenii agită armele, flutură căciulile.

— La pastramă cu burjuii !

— Jos epoleţii ! Să le dăm la cap iuncherilor !

— Ajunge cît au călătorit şi-au chefuit. Acuma să ne plimbăm noi.

— Jos capitalul, tovarăşi, dă-i înainte fără milă !

— Jo-o-os...

Şi încă multă vreme în urma trenurilor răsună sudalme, explozii de rîsete, împuşcături trase în aer.

Munţii îşi desfăcură încleştarea şi în faţa lor marea apăru ca un zid. De o parte şi de alta a liniei ferate prinseră a se perinda căsuţele suburbiei muncitoreşti. Învăluit în rotocoale de abur, trenul opri la peron.

Maxim sări din vagon şi se adresă unui soldat tînăr care fugea undeva, cu o legătură de ceapă verde în mînă.

— Unde-i comandantul ?

— Mă, neamule, chestie sirioasă ! răspunse flăcăul, ştergîndu-şi faţa năduşită cu poala mantalei. Da dacă s-apucă foştii combatanţi de treaba asta, o scot ei la capăt. Le rînduiesc ei pe toate cît ai zice peşte.

— Tu auzişi ce te-am întrebat eu, mă ?

— Păzea, excelenţelor, acu e acu ! zise flăcăul şi, făcîndu-i semn de rămas bun cu legătura de ceapă, fugi mai departe.

„Ăsta vine de la miting, bănui Maxim, urmărindu-l cu privirea. L-a răscolit tare de tot de umblă aşa năuc."

Forfotă, gălăgie, înghesuială... Maxim intră în clădirea gării.

— Unde-i comandantul, veni-i-ar rău să-i vină ? !

— Eu sînt comandantul.

— Am o treabă cu tine.

— Cine eşti dumneata ? De unde ? se trezi dea binelea omul, ridicîndu-şi de pe masă faţa umflată de somn. Să văd ţidula.

Maxim se întoarse cu spatele, se descheie la pantaloni şi scoase dintr-un buzunar secret documentul cerut.

— „To-to (un căscat) varăşul este de-ta (un căscat) detaşat după arme (un căscat). Sus-ţinerea puterii re-vo-lu-ţio-nare lo... (un căscat) locale"... citi cu glas tare comandantul, apoi, cu degetul muiat în gură, frecă uşor ştampila, se răsturnă în fotoliul moale şi-şi trase şapca pe ochi. — Nu depinde de mine.

— Cum adică ?

— Uite aşa... răspunse omul fără să se mai uite la el.

— Cum adică aşa ?

— Cum auzi, mormăi celălalt pe jumătate adormit.

— Halal comandant care n-are o rezervă de arme ! Dacă atacă urgent contrarevoluţia, ce te faci ?

— Hm — mm ! făcu comandantul. Capul îi căzu pe masă şi începu numaidecît să mîne porcii la jir.

— Să te ia dracu ! se înfurie Maxim. Scuipă pe perete peste capul adormitului, îi trase binişor din mînă împuternicirea şi porni spre oraş.

SOVIETUL DE DEPUTAŢI
AI MUNCITORILOR, SOLDAŢILOR,
ŢĂRANILOR ŞI CAZACILOR DIN NOVOROSSISK

Pe scări, paliere și în săli se înghesuia la omenire, de nu aveai unde să arunci un ac : moldoveni de pe țărmul Mării Negre veniți să stăruie să li se mărească loturile ; coloniști nemți care căutau dreptate împotriva samavolniciei cazacilor ; foști combatanți — marinari și muncitori, alergînd după treburile lor. În mijlocul forfotei, un soldat vindea linguri de argint.

Încercă Maxim într-o încăpere — îl bufni o năbușeală, de crezu că se sufocă : ședință ; încercă într-alta — conferință cu bătaie ; într-a treia — o cămăruță — comisarul local de finanțe, urmărit de privirile admirative ale spectatorilor ocazionali, făcea bani din hîrtie albă, obișnuită.

Văzînd așa, Maxim se postă în ușă și orice nacealnic trecea, îl apuca de mînecă :

— Arme...

Unul striga că-i grăbit, altul că n-are timp și nimeni nu se oprea să stea de vorbă cu delegatul staniței. „Ce să fac ?" se frămînta Maxim. Îmi vine să urlu. Cum să mă-ntorc în staniță cu mîna goală ?..." De necaz, îl răzbi foamea. Se așeză pe pervazul unei ferestre, scoase pîinea și cînd să-și taie o felie de slănină, pe cine îi văd ochii ? Pe Vaska Galagan.

— Bună, suflete !

— Chiar tu ești, tovărășelule ? Scăpași cu viață ?

— Ei, na, că mă sperii eu de un glonț !

— Mă, prietene, nici nu știi ce bine îmi pare !

Vaska făcu semn spre fîrtații lui să se apropie și le povesti, așa cum știa el, cum au gonit cu mașina pe-alăturea cu drumul, cum au dormit la un popă și cum el, Vaska, a petrecut o noapte întreagă într-un horn. Cînd îi pufnea rîsul pe marinari, curgea tencuiala din tavan, iar tapetul scorojit din clădirea sovietului se răsucea ca talașul.

— Ce vînt te-aduce la oraș, mă leatule ?

Maxim arătă împuternicirea. Galagan rîse.

— Nu faci tu rost de arme. În sovietul ăsta s-a băgat cine vrei și cine nu vrei : și bolșevici, și menșevici, și cadeți și leprele de eseri.

— Păi ce fel de soviet e ăsta, fără putere oblăduitoare ? Da dacă năvălește urgent contrarevoluția, ce, o să stea cu mîinile-n sîn ?

— Ai greșit adresa, băiatule.

Maxim îl prinse de mîneca bluzei și-l rugă de toți Dumnezeii :

— Mă Vasiok ; mă frate-meu, eu nu pot să mă-ntorc în staniță fără arme... Pentru ce-am pătimit și ne-am ofticat noi pe front ?... De ce să răbdăm ca în soviete să poruncească menșevicii de care ni s-a acrit ?... Să-i jupuim de pielea lor aia poleită... Tot Kubanul e contra, treizeci de mii de cazaci...

— Liniștește-te, inimioară, îți facem noi rost de arme.

— Zău ?

— Vorba-i vorbă.

— Da sovietul ?

— Sovietul ? Vax, o hîrîitoare nenorocită... Totul e-n mîna noastră — casele, palatele și așa mai departe.

Maxim se zăpăci de bucurie. Uită pe pervazul ferestrei şi coltucul de pîine, şi bucata de slănină.

Marinarii mergeau braţ la braţ, cîntînd în gura mare şi ocupînd tot latul străzii. Maxim îi urma cu sacul în spinare.

Un colţ, al doilea, şi intrară grămadă la hotelul „Rossia". Înăuntru, mormane de lucruri, fel de fel. Colea un geamantan, dincolo un balot de nu-l ridicau nici doi oameni. Şi tablouri, şi sofale, şi perdele de mătase. Pe jos sticle goale, pe mese pîini întregi de secară şi cîrnaţi neîncepuţi. Vaze pline de fructe iar pe platouri aurite se movileau castraveţi muraţi şi varză acră.

Flămîndul de Maxim se înfipse la potol. Vaska destupă o sticlă de şampanie.

— Ce-am mai gonit atunci cu maşina pe-alăturea de drum! Ţii minte? Hai noroc! Dar povestea cu hornul? Noroc şi bucurie!

Şi cum să nu bea cînd şi-au adus aminte de tărăşenia cu cizmele popii! Într-un tîrziu, marinarul îşi luă musafirul de mînă, îl scoase printr-o uşă de sticlă în balcon şi, arătînd cu mîna în toate părţile, îi spuse:

— Uite Crimeea. Acolo-s nemţii... Uite Ucraina cea bogată în grîne. Toată au ocupat-o scîrbele şi-au silit flota noastră s-o întindă pînă aici.

— Nemţii?

— Nemţii, bătu-i-ar... *Eins-zwei*, cică să le predăm flota în baza acordului de la Brest-Litovsk! Să-şi pună pofta-n cui! Dă foc la cazane şi şterge-o încoace. După ce-o să bem tot vinul pînă

la ultimul strop, o să pornim mai departe, pustiind ţărmurile. Murim la datorie, da nu ne predăm.

— Păi de ce să mori, Vaska?

— Eu? Să mor? Niciodată în viaţă... O să trăim de-o să pierdem şi numărul anilor. Că tot drumul l-am făcut prin foc, luptînd. La tot pasul, sabotaj, presiune maximă. Da şi noi cînd i-am luat la scărmănat... I-am bătut şi pe haidamaci, am bătut şi Rada, lîngă Belgrad i-am ars una şi lui Kornilov, pe Don ne-am hărtănit cu Kaledin, în Crimeea ne-am luptat cu tătarii, am înecat ofiţeri în apele Sevastopolului: o piatră de gît şi bîldîbîc în abisul mărilor! Le-am plătit scîrbelor pentru „Potemkin" şi „Oceakov".

— Să-i smulgem din rădăcini!

— Aia e, şefule. Care-i ofiţer, e şi contra. Înjunghie-l, taie-l, dă-i la cap, fă-l una cu pămîntul, nu cruţa bestiile astea nici cît păr are peştele... Ai auzit de detaşamentul lui Mokrousov? Noi sîntem, flota de pe Marea Neagră... Pe ofiţeri i-am făcut fifti-fifti pe jumate şi-acuma ne sîntem singuri stăpîni... În comitetele de navă avem tot fîrtaţi de-ai noştri, nici un ochelarist! Ţinem la adunări şi mitinguri... Îi ardem cîte o sută de rezoluţii pe zi: jurăm, jurăm, şi iar jurăm, jos contrarevoluţia, scurt, punct!

Marea ferecată mustea de o forţă leneşă.

Pe navele aliniate şir ce fumegau în raza portului era arborat marele pavoaz. În fiecare dimineaţă, radio-emiţătorul cuirasatului „Volea" trans-

mitea numai pentru escadră ştiri politice, dispoziţii, felicitări, sau anunţuri ca acesta :

A
ten
ţiune
atenţiune
astăsearăîngră
dinapublicăvaavea
locpescenadeschisăsubce
rulliberunmitingconcertşam
paniedanspînădimineaţaintrare
aliberămarinariidinflotamilitarăsînt
invitaţifărăexcepţietrăiascătrăiascăjos
josjostrăiascăFlotanoastrăliberăTROICA

Maxim cerceta prin binoclu siluetele masive ale navelor, turelele ameninţătoare, tunurile învelite cu huse şi se minuna :

— Mă, ce putere...

— Toată flota Mării Negre ! spuse mîndru Vaska. Echipajele sînt pe ţărm... Douăşpe mii de marinari ! Îţi dai seama ce tămbălău ? Palatele pîrîie, hotelurile şi casele burjuilor sînt ticsite cu ai noştri... Despre sovietul local, nici nu merită să vorbim. „Să vină şampanie !" Şi împuţitul ăsta de soviet cară pe nave şampanie din pivniţele Abrau-Diurso. Porţia săptămînală — două găleţi de cap. Şi nu e scump. La preţ fix. Iar noaptea, mînă, birjar ! Trăpaşii ne duc ca vîntul, pe birjari îi înecăm în băutură şi-n bani de-ai lui Kerenski. Apoi, ni se face chef să ne plimbăm cu automobilul. Zor-nevoie ! Iar maşini în oraş-ioc. Haida

grămadă la soviet. „Dă-ne maşină ! Huo, civilule, huo, provincie. Ieşi degrabă cu maşina, c-altminterea te-a văzut Dumnezeu !" Atunci membrul de serviciu scoate capul pe ferestruică. E îmbrăcat cu manta soldăţească, da dinţii de aur îi clănţăne de frică în gură : „Tovarăşi..." „Huo !" „Tovarăşi, şi eu am luptat pe front trei ani în şir, da sovietul n-are automobile. Aveţi nivel şi trebuie să..." „Nu umbla cu iordane ! Unde aţi prăpădit automobilele ? Le-aţi dat pe băutură ? Ori le ţineţi pentru nemţi ?... Acuş îţi luăm sufletul să ne facem mănuşi din el." „Tovarăşi, scînceşte membrul, aveţi milă, am o mamă bătrînă..." Ţi-ai găsit ! Urlăm în cor şi, în joacă, tragem în sus. Membrul, crezînd că tragem în el, da nu nimerim, cînd se piteşte după zid, cînd s-arată iar după ferestruică şi se perpeleşte al dracului, ca şarpele în foc. Ţipă cît îl ţine gura : „Eu n-am nimic contra, şi eu sînt soldat... În loc de maşini, sovietul vă cinsteşte bravura cu o sticlă de şampanie de căciulă..." „Puţin ! Şi dacă zici c-ai fost pe front, de ce ai botul aşa gros ?!" După o lungă tocmeală, scoatem cîte două sticle de om, apoi încă două supliment şi ne retragem frumos, cuminte.

Marinarul turuia fără încetare, vorbind despre rînduielile din oraş, despre front, istorisind isprăvile şi faptele vitejeşti ale tovarăşilor de luptă.

Jos, pe stradă, trecu cu urlete sălbatice, în cîntec de armonică şi în zvon de zurgălăi, o nuntă.

Vasea, care se aplecase grozav peste balcon, ca să vadă mai bine, îşi trecu limba pe buzele-i

roşii şi crăpate, apoi urmă cu şi mai multă înflăcărare :

— Piţipoancele se prăpădesc după noi... Nunţile se ţin lanţ şi tot într-un chef o ducem... Mirese — cu toptanul ! Nu e ceas, nu e minut să nu fie o nuntă pe undeva. Cu cavaleri şi domnişoare de onoare, mă rog, cum scrie la carte. Avem şi verighete, c-am luat destule de la ofiţerii kornilovişti, le-am luat cu deşte cu tot... La biserică e cununie zi şi noapte, de-au răguşit pletoşii slujind cununii, urlă muzica, de saltă acoperişul... Putere avem berechet, bani aşijderea, toată lumea cîntă şi joacă de duduie. Ridicăm oraşul în slăvi... Chiolhanuri, beţii, zăpăceală, uragan — să tot trăieşti !

— Măi Vasea, îi curmă vorba Maxim, potrivind binoclul, nu pot desluşi ce naiba se tot bălăbăneşte acolo ?

— Unde ? Marinarul duse binoclul la ochi şi izbucni în rîs. O opincă, măi frate !

— Ei, na !

— Să moară cine minte. Ştii, ăsta-i un semn că ni-e cugetul liber : la o parte pantoful şi gheţuţa, că vine opincuţa...

Vaska se tolăni într-un fotoliu de paie şi pleoapele îi căzură peste ochii injectaţi. Moţăi aşa vreo cîteva minute, apoi avu o tresărire puternică, scoase din buzunar o cutiuţă lăcuită cu cocaină şi-şi umplu nările umflate. Scutură din cap cu desfătare şi lipindu-i lui Maxim o palmă peste şezutul puţintel, îşi luă vorba de unde o lăsase :

— Conform ordinului, navele au arborat steagul roşu, da băieţilor nu li se pare destul... Fiecare cu dichisul lui... Ucrainienii pun alături de steagul roşu unul galben şi albastru, moldovenii — drapelul lor naţional, şi-adică de ce noi, ruşii, să fim mai prejos, ai ?... Să punem lîngă steagul roşu pavilionul ăla vechi cu sfîntul Andrei, parcă nu merge. Atunci, ce ne-am zis ? Hai să-l băgăm în sperieţi pe duşman — agăţăm de catarg opinca noastră rusească, să tremure Europa...

Încredinţat de atotputernicia prietenului său, care făgăduise să-i facă rost de arme, Maxim se ţinea scai după el. Dar cum se brodi ca tocmai în ziua aceea Vaska să se însoare, nu voia să audă, în ruptul capului, de nici un fel de treburi.

...La ospăţul de nuntă, Vaska şi Margaritocika îşi zîmbesc duios. El e în uniformă de sus pînă jos, cu arme de tot felul agăţate pe deasupra. Ea e gătită cu o bluză marinărească nou-nouţă — darul mirelui... Vaska îşi face de cap : o ia pe mireasă de gît şi o pupă pe guriţă, bea vîrtos, sparge pahare şi se laudă :

— ...servit natur şi cu sos !

Fîrtaţii ţipă cum că nu-l cred pe cuvînt.

— — — — — — — — — — — — — — —

— Ho-ho-ho !

— Ha-ha-ha !

Lui Vaska îi sare ţandăra.

— Da ce, eu sînt de rîsul vostru ?

Face rămăşag şi, ochind cu două revolvere Colt dintr-o dată, doboară sticlele goale înşirate pe pian.

Femeile țipă, fîrtații petrec...

— Voi, marinarii, sînteți grozavi ! strigă Maxim din celălalt capăt al mesei. Da ce mă fac eu : știi, armele ? Stanița așteaptă.

— Arme, acum, cînd mă-nsor ? Stai să isprăvim cu nunta, și-atuncea...

Ce le mai fierbea Vaska, cu coatele repezite în lături, dansurile marinărești — și ceciotka*, și „puișor", și „broscoiul"...

— Cine noaptea chefuiește, zilele își înmulțește !

Lui Maxim îi tot cădea capul pe masă, dar exploziile de veselie din jur îl făceau să holbeze ochii...

Într-un colț, cîțiva marinari jucau cărți. Drept miză — aurării, ceasuri, inele. Bancnotele nici nu le numărau, măsurau teancul din ochi.

Tata socru — cu plastron și cu gambeta turtită, dată pe ceafă, juca și el — democrat ! — „kamarinskaia". Marinarii îl luau în tărbacă și răcneau :

— Să mori de rîs, nu șagă, Tatianușka, dragă...

— Clămpăne mai tare din buzoaie, să se veselească musafirii.

— Acum să ne zici „Iablociko", al nostru, marinăresc.

— Arde-i, burjuiule, de toți banii.

Soacra șușotea tremurat deasupra tinerilor căsătoriți :

— E o fată fină, simțitoare și cuminte, cuminte... A terminat liceul cu medalie de aur... Ca

* Dans popular asemănător cu stepul.

pe Dumnezeu te rog, Vasili Petrovici, fii bun și delicat cu ea... E încă un copil...

Înduioșat de-i dădură lacrimile, Vaska risipi la picioarele soacrei toate făgăduielile cerute :

— Vai, mamă-soacră, avem și noi cap... Vai, mamă-soacră, ca pe palme o s-o țin...

Margaritocika, la pian — zdrang, zdrang, haide să cînte ceva din gură, dar glăsciorul ei ca de ceară se topi în vălmășagul de zbierete zoologice :

Foicică merișor,
Pe-un butoi aștept cu dor.
Las-că vii tu, marinar,
Să-i tragem un chef șucar...

Jos, în stradă, un cor de glasuri le ținu isonul cu chiote și șuierături. Geamul sări în țăndări și în cadrul ferestrei răsări o mutră scăpărînd de-o veselie frenetică.

— Oho, aici e bairam !

Afară, miting fulger.

— E nuntă...

— Strașnic.

— Mergem și noi un ceas ?

— Dă-i bătaie ! Babord !

Mirele se aplecă pe fereastră și, ghicind în întuneric bluzele albe, marinărești, îi pofti stăruitor :

— Intrați, fraților, loc e, băutură se găsește, haida înăuntru...

Bun e mărul rumenit
Servit pe-o tăviţă.
De soaţă mi s-a acrit
Mi-e de o fetiţă...

Casa vuia şi duduia...

Băură toată şampania, tot basamacul, tot spirtul... Spre ziuă, tata-socru aduse pe sus o damigeană de vin aproape oţeţit. Nu făcură nazuri şi băură şi damigeana. Dormiră claie peste grămadă, pe cioburi de farfurii şi pahare, pe resturi de mîncare călcate în picioare. Ca să se dreagă, dădură iama în nişte zeamă de murături.

Cineva băgă de seamă
că Vaska lipseşte...

— Vai, vai, unde-i mirele ?

— S-a dus mirele, fiuuu !

Soacra plîngea şi-şi sufla nasul într-o batistuţă... Margaritocika bocea cît o ţinea gura, dar nu uita să-şi împrospăteze obrăjorii obosiţi... Cavalerii de onoare storceau din sticle ultimii stropi de băutură şi se apucară să le peţească pe prietenele miresei...

Maxim se repezi să-l caute pe Vaska — degeaba.

Cică o întinsese pe front, ori poate în altă parte, cine ştie ! Cică l-a văzut careva seara în oraş, la teatru, unde a spart cîteva oglinzi... Apoi ieşi zvonul că o actriţă franţuzoaică s-a îndrăgostit de Vaska şi el, fără multă vorbă, a remorcat-o de-a dreptul la baie. Băftos marinarul ! Dar şi lăudăros : „Artistă, prinţesă şi muiere cum nu se mai ezistă !" Cînd veniră fîrtaţii să-l

felicite, aoleu ! Ce artistă — era descîntată de Klavka Funduliţă, o aia cum n-a văzut pămîntul şi pe deasupra şi slută ca muma pădurii. Cine n-o ştie ?

Vaska, de felul lui, avea inimă bună, dar atunci se făcu foc :

— Mă, buleandră...

Îi arse vreo două peste bot şi gata socoteala. Că aşa era Vaska, nu ştia multe.

Gem şi se clatină clădirile
dănţuie străzile...

Un chinez rezemat de un gard plîngea de ţi se rupea inima :

— Volgulea, molgulea.

Marinarii, care tocmai ieşiseră grămadă din hotel, buluc în jurul chinezului :

— Ce vor să spună lacrimile tale ?

— Volgulea, molgulea... Eu tlutit — tlutit, ta bănişolii s-a tus şi-acum ţicăli nu, pîine nu ! Voi de la cale vapol ?

În timp ce vorbea, lacrimile îi curgeau şiroaie.

— Ho, ho, amărîtule, şterge-ţi lacrimile şi hai cu noi...

— Eu tlutit...

— Ai, ai, ai, ce ruşine, peste tot e libertate, şi tu boceşti ca o babă ! Şi, tu, ăla, ce te muiaşi aşa ? Ţin-te mă, să nu pici !

Braţe vînjoase îl suiră pe Maxim într-o caretă cu un perete spart, rechiziţionată de la o înaltă faţă bisericească... Lîngă el se înghesuiră Vaska Galagan, intendentul Suvorov, şi încă cineva...

Împodobită cu panglici multicolore, careta se smulse din loc şi se aşternu vîntului — şi caii erau voioşi, de parcă şi la ei era sărbătoare...

Ş-u-ie-r !!!

— Toată viteza !

— Dă-i ! Mînă-ă !

— O viaţă are omul !

Maxim nu uita nici o clipă de staniţă, de front, grijile îl ardeau la inimă, dar cînd încerca să le dea glas, cuvintele i se împrăştiau ca nişte raci beţi :

— Vasea, scumpule... Doamne Dumnezeule, tot Kubanul, auzi, frăţioare, tot Kubanul e contra. Patruzeci de mii de cazaci...

— Las' că-i aranjăm şi pe cazacii tăi. Îi trimitem plocon în lună.

— Pentru ce-am pătimit noi, Vaska ?... Armele...

— Cruţă-ţi nervii, ostaş... O să curăţăm lumea de toate boturile albe. Să rămînă numai proletari, iar pe trîntori îi băgăm în pămînt, şi gata... Cît despre arme, fii pe pace. Stai să-mi fac cheful, să-mi desfăt inimioara, că atîta sărbătoare am şi eu la viaţa mea !

Sala teatrului gemea de lume. Spectatorii umpleau culoarele, intervalele, şedeau cîte doi pe un scaun, şedeau şi pe balustrada din faţa scenei, cu picioarele atîrnînd în fosa orchestrei.

Se juca „Aisha".

Orchestra atacă uvertura, cortina se ridică fîlfîind.

Întinzînd gîtul lui subţirel şi ţinîndu-şi răsuflarea, chinezul se holba fascinat la scena luminată feeric. Apoi începu să rîdă şi să bată ritmul cu călcîiul gol.

— Uf, ce bine la mine, tovalăşe !

Pe faţa lui murdară lacrimile nu se uscaseră încă.

Vaska şi Suvorov înşirară sticle de şampanie pe marginea lojii şi, din cînd în cînd, mai trăgeau cîte un gît. „Aisha" le făcu o impresie puternică. Plescăiau din buze şi comentau :

— Mă, ce balcoane !

— Asta, da !

— Bravo-o-o-o-o-o-o-o...

În fundul lojii trei inşi jucau cărţi. Maxim adormise sub scaune. Vaska îl zgîlţîi.

— Mergem ?

— Unde ?

— Pînă la cuirasat, să iau nişte biştari.

Îşi croiră drum prin mulţime, scăldaţi de şuvoiul răsuflărilor încinse şi se duseră în port cu careta care îi aştepta afară.

Pe nave ardeau lumini vii. Purtată de loviturile puternice ale vîslelor, barca zbura lăsînd în urmă o dîră de jar licăritor. Cuirasatul „Svobodnaia Rossia" părea că vine spre ei din întuneric ca un munte de gheaţă cenuşie.

Un glas de sus :

— Care-i acolo ?

— De-ai casei.

— Parola ?

Marinarul care lega barca de scară înjură cu năduf. După înjurătură, cartul îl recunoscu numaidecît că e de-al lor.

Bocănind cu cizmele, străbătură în fugă puntea de metal şi coborîră în cazarmă.

Vaska deschise lădiţa lui ferecată. Înăuntru : bani de-ai lui Kerenski, bani de pe vremea lui Nikolai, grivne, carboave, bani de toate felurile. Îi dărui bunului său prieten un binoclu Zeiss.

— Uite şi portţigaretul ăsta, ia-l că merită, aur curat... Maxim ascunse binoclul în sîn, dar tot răsucea portţigaretul în mînă : era un lucruşor strălucitor care-i plăcea şi totodată îl făcea să se simtă, nu ştiu cum, stingherit.

— Poate că nu se cade, Vaska.

— Iar bîzîi ?

— L-ai luat pe de-a moaca, ai ? clipi Maxim cu un zîmbet silit.

— Ferească sfîntul... Nicăieri şi niciodată n-am ciordit nici atîtica. Totul e luat de la morţi. Spune şi tu, ce să facă mortul cu un portţigaret de aur !

Maxim trebui să se dea bătut.

— Aş vrea să văd şi eu vasul. Tii, ce mai namilă ! spuse el, plimbîndu-şi privirea de-a lungul pereţilor metalici, ferecaţi de nituri.

— S-a făcut. Ţin-te după mine.

În timp ce coborau la cazane, marinarul reluă vorba de adineauri :

— Pe distrugătorul „Pronzitelnîi“ zac pe punte fără nici o pază trei sute de lădiţe cu aur şi nimeni nu pune mîna, iar tu mă toci la cap cu jaful. Aici intră la treabă un şurub opritor, pricepi tu...

— Zău, chiar aur ?

— Trei sute de lădiţe din seifurile Kievului, Harkovului... Află, leatule, că dacă prindem pe unul de-al nostru că umblă cu de-alde astea — poc ! şi gata. Păi ce, crezi că aşa merge ? !

În sala cazanelor totul era negru şi te trăsnea mirosul de cărbune. Fochiştii roboteau despuiaţi pînă la brîu. Aveau pielea tăciunită şi încrustată cu praf de cărbune. Ei aduceau tîrîş cărbunii în hîrdaie de tuci şi scormoneau cu nişte răzătoare în boturile căscate ale cuptoarelor ca să spargă zgura. Lopeţile lucioase scrîşneau în atingere cu podeaua de metal şi fulgerau în aer. Pereţii cazanelor dogoreau. Înăuntru, privind cu ochii lui galbeni şi plini de o mînie nestăpînită prin grătarul gurii de aer, se zvîrcolea urlînd şi pufnind balaurul de foc. Ventilatoarele vuiau prelung.

— Gheenă ! spuse Maxim, ştergîndu-şi faţa cu şapca. Era lac de năduşeală şi i se tăia răsuflarea de bătaia pălălăii.

Vaska se aplecă spre el şi strigă :

— Asta-i fleac ! Numai două cazane merg. Să vezi cînd pornesc toate zece, uhuhu ! Sare termometrul la şaptezeci. Pe urmă, ventilatoarele-s de tip vechi, trag prost. Ştii tu ce vrea să zică şaptezeci de grade ? Şi nu stai să-ţi faci vînt cu batistuţa, ci munceşti fără să-ţi dezdoi spinarea şi fără s-arunci o privire în lături. Nu năduşeşti ca acuma, te trec sudori de sînge...

Răsfrîngerile flăcărilor îi jucau în ochi şi Maxim găsi că seamănă cu diavolul, dintr-o poză pe care o văzuse la bîlci.

— Eh, Paştele şi Dumnezeii, cinci anişori am tras aici, vai de vieţişoara mea. Şi nici acuma să

nu-mi scot pîrleala ? E prima dată cînd aveam şi noi sărbătoare.

Se înapoiară pe punte şi porniră cu aceeaşi barcă spre oraşul care-şi strălucea luminile şi-şi bubuia muzicile.

Spintecînd valurile cu prova-i înaltă, le tăie drumul torpilorul „Kerci". La pupă flutura în vînt pînza neagră a pavilionului pe care fremătau cuvintele :

ANARHIA ESTE MAMA ORDINII

— De ce nu-i roşu steagul ? se miră Maxim.
— Dacă aşa le place lor.
— Ăştia cu cine ţin ?
— Tot cu revoluţia... Sînt la dispoziţia comitetului revoluţionar local, dar n-ascultă decît de propria lor conştiinţă revoluţionară... În iarnă au fost aduse cu navele din Turcia la Novorossiisk regimentul Varnavinski şi un divizion de mortiere. Cîte mitinguri s-au ţinut aici cu soldaţii pînă i-au înduplecat să pornească împotriva Ekaterinodarului, ca să doboare Rada din Kuban ! Bun. Le-au dat provizii, tot, da cînd să plece, ofiţerii au început să facă pe nebunii şi s-au declarat neutri. Revkomul a arestat patruzeci şi trei de ofiţeri şi a ordonat ca torpilorul să-i ducă la Feodosia şi să-i predea diviziei cantonate acolo. Trece o zi, trec două, nici o veste despre ofiţeri. Revkomul întreabă prin radio : „Unde sînt arestaţii ?" La care torpilorul răspunde din larg, tot prin radio : „Ce-am avut de făcut, am făcut", şi-atît. Bine lucrat, ce zici ? Ha, ha, ha ! Da pescarii ce ne drăcuie ! În golf ies mereu la suprafaţă înecaţi şi nimeni nu mai vrea să cumpere peşte, nici pe gratis nu l-ar lua. De scîrbă...

La intrarea grădinii publice, sus, deasupra porţii, stătea scris :

INTRAREA CIVILILOR
INTERZISĂ

Peste tot numai marinari.

Pe estrade cîntau şi se scălîmbăiau nişte cupletişti. În zvon de ghitare şi în vîrtej de straie multicolore se dezlănţuiau ţiganii.

— Pomană curată, spuse Vaska, strecurîndu-se printre mese. Pui un miar la bătaie şi petreci toată noaptea cu fete, cu vinaţ, cu muzică. Ce să mă uit la bani, că am cu ghiotura : oricît aş bea şi-aş chefui, tot n-ajung la fundul pungii.

— Ţi-a picat vreo moştenire de la vreun burjui ?

— Ei, asta-i ! Ascultă, mă mintosule, tu să nu-ţi închipui cine ştie ce despre mine. Am primit noi cîte cinci rînduri de echipament de om ? Primit. Soldă am luat pe un an înainte ? Luat. Şi-afară de asta am o baftă porcească la cărţi... Ei, na, acuma socoteşte cîte parale face băiatul.

Lumea petrecea la mesele din grădină, pe terasă, ori pe iarbă, aşezaţi pe mantalele întinse.

— Mă, fraţilor, sfeştania şi anafura...
— Isus Cristos s-a lefterit la stos !
— Bea, că tot s-a zis cu flota !

— Să-i ardem pe burjui mai cu nădejde, că mi se termină biştarii !

Dintr-un sobor de gîtlejuri se revărsa ca un vaiet cîntecul cel mai drag al matrozilor :

Ultima paradă începe în larg
La posturi cu toţi, marinare.
Nu se predă mîndrul nost' „Variag"
Şi nimeni nu cere-ndurare.

— M-am săturat de luptă. Mi-e dor de-acasă de mi se rupe inima.

— Na, coceanul !

— Mă fraţilor, praftura şi iordanul...

Îmbiate de cîntec, de peste tot se ridicară alte glasuri şi parcă noaptea însăşi vuia şi se tînguia.

Fanioanele flutură toate în vînt.
Şi ancora lanţul ridică...

Klavka Fundulită cu încă una ţigănoasă dansau dansul „Pisicuţelor".

— Mamzele-mămiţele...

— Ţiganca Aza*...

— Cine noaptea chefuieşte, zilele îşi înmulţeşte.

— Mănînci calule ovăz !

Cînd se porneau să bată din palmele bătucite, ziceai că se trag salve.

* Scenetă foarte populară la ruşi.

Jucau flăcările torţelor smolite, jucau marinarii din detaşamentul lui Rogacev. Erau înarmaţi pînă în dinţi — grenade, benzi de mitralieră, revolvere — şi miroseau a drum şi a praf de puşcă. Abia în ajun chiuliseră de pe front. Au să petreacă o noapte-două şi-au să se întoarcă cu birjele pe poziţii. Că nici nu era departe : Anapa, Azov, Bataisk. De jur împrejur — foc şi apă.

— Zi-i mă, să scapere călcîiele !

— Hop, hop, aşa !

...Nici lespezi să spună c-aici am murit
Spre-a flotei ruseşti preamărire...

La o masă — Maxim, Vaska, Ilin, intendentul Suvorov, chinezul şi lăcătuşul Egorov de la depou.

Maxim, către marinari :

— Vasea, Iliuşka, ascultaţi la mine : îl vedeţi acilea pe tovarăşul Egorov... E mînă de fier tovarăşul Egorov... Au tras la depou o săptămînă pe rupte şi-au dat gata două trenuri blindate. Bine ne-au mai prins trenurile astea în Taman... Proletar adevărat, de pe frontul muncitoresc... Ochii străşnicesc, braţele hărnicesc. Iar unde n-ajung braţele, pune osul... Ascultaţi la mine, fraţilor...

Întinzînd cu coatele băltoacele de băutură de pe masă şi rîzînd răguşit, Egorov povestea :

— ...şeful atelierelor, nu şi nu. La zdup cu el ! N-avem tablă de un ţol. Să se găsească ! Şi s-a găsit. Şase zile şi şase nopţi am muncit de-a dat inima din noi, nemîncaţi, nedormiţi, da am

pus pe şine două trenuri blindate... Că nici noi nu sîntem de colo... Şi noi, care va să zică, ştim ce şi cum... De treizeci de ani de cînd muncesc în depou, n-am pomenit să pună oamenii atîta suflet.

Vaska scutura mîna noduroasă a bătrînului muncitor şi făcea cinste la toţi.

— Bea, tovarăşe, petrece !

— Hai noroc !

— Acu e sărbătoarea noastră... Jupîne ! răcni Vaska, ridicîndu-se de pe scaun. Să ne dai un banchet de cinşpe tacîmuri. Eu plătesc ! Ai venit ?... Iar pe ăi cu boturile albe îi lichidăm, unu să nu rămînă ! Noi...

Corul ţiganilor :

Un burjui vrea o ţigancă
Să ia de nevastă.
Dar ea vrea un marinar,
Că nu-i fată proastă...
Eeh, dă-i,
Şi iar dă-i
Dă-i cu voioşie.
Eeh ! dau
Uite, dau
Dau cu veselie...

În fiecare cap e veselie,
fiecare cap e cu zurgălăi :

Mă doare capul şi tot gem,
Vinul e de vină —
Că azi bem şi mîine bem,

Bem o săptămînă...
Eh, o dată
Încă-o dată
Şi de mai multe, multe ori...

Egorov se făcea numai că bea şi se dădea ba pe lîngă un marinar, ba pe lîngă altul.

— Sînteţi băieţi de ispravă, da vă mănîncă beţiile. Nici marea, nici focul nu vă pot răpune. Da cînd e vorba de pahar, puteţi să şi intraţi la apă, puteţi să vă şi ardeţi... Nu degeaba zice proverbul : „Mai mulţi se-neacă în băutură decît în apă".

— Ascultă, taică, tu să nu ne strici cheful... Că atîta sărbătoare avem la viaţa noastră...

— Păi nu-i prea devreme s-o dăm pe praznice ? Ţineţi minte, flăcăi, duşmanul nu doarme, duşmanul e-n ofensivă... Să cinstim un păhărel ? Mă rog, asta se poate, numai că... n-ar fi timpul să ne apucăm şi de treabă ?

Inima lui Vaska luă foc. Cît ai clipi, sări pe masă :

— Mă, fraţilor, ascultă aicea la mine...

Şi arde-i un miting, cu lacrimi, cu muzică.

Să...
Şo...
Tră...
Jos...
Braa....
În carne vie
Cu rădăcină
Cu tot...

Vaska Galagan găsea pentru orice cuvinte parcă atunci smulse din flăcări : aspre şi fierbinţi pentru front, solemne pentru revoluţie şi clocotind de ură pentru burghezie, cuvinte ce-i îngrămădeau spumă în colţurile gurii.
Maxim povesti cam fără şir şi pe sărite despre staniţă, despre luptele cu Kornilov.
Vorbea cine voia.
Scurt şi simplu vorbi Egorov :
— ...Problema se pune aşa : cum să adunăm forţe pentru a-l nimici pe duşman. Forţele astea există, numai că-s risipite : care chefuieşte, care se ţine de scandaluri, care doarme acasă cu muierea... Viaţa ne cere să părăsim vagoanele, hotelurile, apartamentele cu divanuri, lumină electrică şi tot felul de garniseli... În tranşee-i locul nostru... Lăsaţi-vă, mă băieţi, de toate astea — să vă holbaţi în fundul clondirului, să vă plimbaţi la braţ cu dămurile, să goniţi prin oraş în birje de lux şi să colindaţi cele mai scumpe restaurante... Daţi-le încolo, tovarăşi, afurisitele cărţi de joc şi înjurături — de dumnezei, de cristoşi, de coşciug, de sînge, de inimă, de legi şi de revoluţie... Toţi pe front !... Toţi pe front ! Am cincizeci de ani, da de trebuie, zău, şi mîine sar în foc. Ba chiar şi-n clipa asta... V-o jur... Fecioru-meu...
Îl luară în braţe şi începură să-l azvîrle în sus, strigînd ura.
Cu un vîrf de creion, Vaska îi trecu într-un carneţel pe cei dornici să plece pe front. Cînd mijiră zorile, din grădina publică detaşamentul

de partizani ai lui Vaska Galagan porni drept la gară. Umerii voinici şi beretele marinăreşti se legănau cadenţat.
În gară, ridicară în picioare pe toţi şefii, îl treziră pe comandant.
— Arme !
— Nu depinde de mine.
Galagan îi vîrî pistolul sub nas.
— Bagă de seamă, lepră, că acuşi îţi vărs maţele.
Încercă în fel şi chip comandantul să-i plimbe cu vorba, dar pînă la urmă, văzînd că nu are încotro, le dădu marinarilor un vagon de puşti, unul cu cartuşe şi cîteva lăzi cu material exploziv.
De două sute de puşti avu parte Maxim.
Încărcară în vagoane orez, pîine, zahăr. Pe acoperişurile vagoanelor Pullman postară mitraliere, iar pe platforme — tunuri de cîmp şi piese de artilerie aduse de pe torpilor.
Cînd se auzi că detaşamentul pleacă, veniră la gară să-şi ia rămas bun muncitori, frumoase de-ale marinarilor şi alţii, numai aşa, să se afle în treabă.
Fanfară, discursuri, sărutări de adio.
Vasili Galagan, negru de oboseală, ordonă „îmbarcarea" şi avu grijă să nu rămînă nimeni pe peron.
Cling, cling, cling...
Trenul se smulse din loc şi porni în viteză, zăngănind din tampoane şi cuple, hurducîndu-se la macazuri.

Goana trenului
luminițe
cale lungă...

Neamțul năvăli masiv în Ucraina cea rodnică și, măturînd drumul cu foc și baionete, porni spre răsărit. Numeroasele detașamente de partizani nu putură ține piept forței de fier a străinilor și puhoiră cu vuiet sălbatec spre Don și peste Don, în ținuturile Volgăi și ale Kubanului... Neamțul ocupă Rostovul și trecu din Crimeea în părțile Tamanului, punînd în primejdie mănosul ținut sud-estic.

Neamțul presa pe tot frontul. El aduse în Taman mașini agricole și se așternu pe treabă : dă-i și seceră grînele coapte-necoapte, pune la balot și cară făină, grăunțe, paie, pleavă ; din ținutul Donului căra grîu, carne, lînă, ulei, cărbune, țiței, benzină, fier vechi, orice îi cădea în mînă.

De la Azov și pînă la Bataisk, prin mișcătoarea ghimpăraie a baionetelor se desena frontul. Gărzile roșii din Rostov și Taganrog, partizanii din Kuban, marinarii de pe Marea Neagră de sub comanda anarhistului Mokrousov, cuțitarii Marusiei Nikiforova și alte cete mărunte cu efectiv instabil veniră să apere vetrele strămoșești și tînăra revoluție.

Cei mai mulți dintre voluntarii care se retrăgeau din Ucraina nu se opreau în Kuban, ci fugeau mai departe. Prin nodul de cale ferată al gării Tihorețkaia se perindau în goană cu cîntece, muzică și jurăminte încălzite de alcool sute de eșaloane bezmetice... Mărfare intercalate cu

vagoane-salon duseră în Caucaz bandele lui Ceredniak, Samohvalov, Guliai-Guliaiko, Kaska, batalionul Tiraspolski. Anarhistul Petrenko puse mîna pe un tren care transporta aur și, croindu-și drum cu armele, o tuli spre Țarițîn. Acolo, lîngă Țarițîn, fu executat de către bolșevici.

În iunie, prevalîndu-se de tratatul de la Brest-Litovsk, Germania pretinse în termeni ultimativi Consiliului Comisarilor Poporului să predea flota Mării Negre. De la Moscova se ordonă prin radio guvernatorului sovietic al republicii Kubano-Cernomorskaia : „Flota să fie dusă la Sevastopol și predată germanilor". Simultan se transmise cifrat : „Scufundați imediat flota în rada Novorossiiskului".

Frămîntări, mitinguri.

La Ekaterinodar și Novorossiisk, mitinguri impresionante adoptau rezoluții bătăioase : „Flota să nu fie scufundată, vom rezista pînă la ultimul cartuș".

Voturile marinarilor se împărțiră pe jumătate. Se știe că spre deosebire de flota baltică, în cea de pe Marea Neagră se făceau foarte puternic simțite influențe anarhiste, ucrainofile și, în special, socialist-revoluționare.

În preziua expirării ultimatumului sosiră de la Moscova reprezentanți ai CC-ului bolșevic și stăruiră pentru executarea ordinului. În rada Novorossiiskului fură scufundate : nava de linie „Svobodnaia Rossia", torpiloarele „Kaliakria", „Hadji-Bei", „Fidonisi", „Stremitelnîi", „Șestakov" și altele. Cîteva nave, în frunte cu cuirasatul

„Volea", plecară totuşi la Sevastopol, unde se predară nemţilor.

La două zile după scufundarea flotei intra în Novorossiisk o escadră germană...

...Detaşamentul lui Ivan Cernoiarov, care nu apucase să se retragă din Ucraina o dată cu ceilalţi, rătăci multă vreme prin ţinutul Donului, în spatele poziţiilor nemţeşti. Reuşind să străpungă linia frontului în stepele Salskului, porni spre Kuban pentru odihnă şi refacere.

Într-o primăvăratică zi de sărbătoare, cînd mai toată populaţia se plimba pe uliţe, detaşamentul intră în staniţă.

Învăluiţi în nori groşi de praf, mărşăluiau cu pasul larg şi ferm soldaţi de pe frontul apusean, sălbăticiţi de atîta război.

Marinarii — cei dintîi la luptă şi la jaf — veneau în pîlcuri răznite, fără să se amestece cu ceilalţi. Chipurile le erau arse de vînt şi negre de colb, mînia scăpăra în ochii lor plini de o nestrămutată hotărîre.

Pe cei de prin părţile Niprului — flăcăi cam simpluţi, cu ochi căprui, şi bărbaţi mustăcioşi — îi cunoşteai după cuşmele brumării, de miel, şi după cojoacele băţoase. Nemţii le prefăcuseră în cenuşă satele şi cătunele, le luaseră grînele şi vitele. Năuci de durere, fugiseră încotro au văzut cu ochii, ducînd cu ei zdrenţe colcăind de păduchi şi o ură neîmpăcată în inimi.

Într-un automobil paradit, tras de cai, nişte tineri cu ochelari zbierau cît îi ţinea gura imnurile anarhiei.

În trăsuri hodorogite se lăfăiau bandiţi fioroşi şi plevuşca interlopă din marile oraşe ale sudului ţării. Ei îşi turnau spumosul vin „Ţimleanskoe" din samovare mari de argint şi hăuleau cîntece.

În coadă venea o companie de mineri îmbrăcaţi pestriţ.

Pe uşoarele „taceanki", căruţe pe care se instalau de obicei mitraliere, se movileau perne şi perne învelite cu covoare cenuşii de colb. Caii obosiţi şi veşnic speriaţi, care călcaseră sub copită toată Ucraina şi tot ţinutul Donului, fornăiau, mişcau din urechi şi nechezau, simţind apropierea popasului. În spatele căruţelor erau legaţi caii de luptă înşeuaţi, cu panglici împletite în coamă şi bucheţele uscate de flori de cîmp prinse în cozi. Potcoavele lucioase ţăcăneau, scuturile mitralierelor zornăiau, dosurile grele ale tunurilor bufneau la hîrtoape. În căruţe şedeau tîrfe sulemenite. Mai în poala fiecăreia se legăna căpăţîna vreunui partizan beat. Un urs legat cu un lanţ alerga în urma unei căruţe, făcînd să răsune drumul de răgetele lui sfîşietoare. Convoiul acesta, care se scurgea în nori de colb şi în larmă învălmăşită de glasuri, amintea de trecerea unei cete de şătrari.

În fruntea detaşamentului, pe o murgă zveltă, arabă, călărea tînărul ataman Ivan Cernoiarov. Şedea în şa ca turnat. Căciula de astrahan, cu cîrlionţi mărunţi, turtită într-un fel anume, era împinsă voiniceşte pe ceafă, lăsîndu-i descoperită fruntea înaltă şi arămită de soare. Ciuful negru ca smoala îi atîrna pînă aproape de umăr. Deasupra buzei îi mijeau primele tuleie, iar un păr

bîcsit îi chenăruia umerii obrajilor. Purta o manta cerchează, zmeurie, strînsă tare pe mijloc cu o cingătoare înzorzonată. Cizmele lui moi, asiatice, înflorate cu un desen vesel, abia atingeau scările.

În dreapta atamanului, aproape cal lîngă cal, călărea aghiotantul său, Şalim. Purta o cămaşă lungă, albă. Faţa lui cu pometii ascuţiţi avea negreala lucioasă a tuciului. La brîu i se bălăbănea o puşcă cu ţeava retezată şi o pungă de tutun brodată, iar în vîrful suliţei stătea înfiptă ţeasta cu cască şi mustăţi cărunte a unui neamţ ucis în ultima lor luptă, lîngă Bataisk. Deasupra hîrcii care răspîndea un miros greţos, roiau muşte.

Cei doi prieteni colindaseră ceva drumuri de cînd plecaseră din staniţă : hălăduiseră pe meleagurile Donului şi ale Volgăi, în cîteva rînduri se abătuseră şi în Crimeea şi, după un şir întreg de păţanii, în Ucraina, nimeriseră în banda atamanului Durnosvist. Însemnîndu-şi drumul cu foc şi sînge, banda străbătuse de la un capăt la altul ţinutul Umanului. După puţin timp, oamenii lui Durnosvist au băgat însă de seamă că atamanul îi pungăşeşte şi l-au spînzurat. Sîsoi Bukretov, ales în locul lui, îşi găsi moartea chiar în prima luptă, în vîrful suliţei unui zaporojean. Cernoiarov preluă comanda şi, sub comanda lui, banda călca şleaurile vechi ale Ucrainei. Se bătuseră lîngă Znamenka cu haidamaci, lîngă Fastov cu Petliura, lîngă Kiev cu nemţi şi cu bolşevici. Deşi era un adept al ordinii şi disciplinei, la început, dornic să cîştige dragostea oamenilor săi, tînărul ataman nu încercă să stîrpească deprinderile înrădăcinate în bandă, tolera jaful, beţiile şi tot felul de alte nelegiuiri. În schimb, de îndată ce se simţi tare, întoarse foaia : îi împuşca el cu mîna lui pe laşi şi-i snopea cu cravaşa în bătaie pe pleşcari. Ce folos ! La cea mai mică înfrîngere, banda se risipea ca fumul în vînt şi Ivan cu Şalim fugeau în stepă, urmaţi doar de douăzeci-treizeci de oameni, dintre cei mai credincioşi. Dar de cum le surîdea iar norocul, rîndurile creşteau însutit. Trăiau ca lupii şi se supuneau unor legi statornicite în curgerea acestei vieţi şi care nu se înrudeau cu nici un fel de regulamente scrise : erau pedepsiţi cu moartea numai laşul şi pleşcarul care nu voia să împartă prada cu ceilalţi. Altceva nu se pedepsea.

Acum, banda venea de pe Don şi număra opt sotnii.

În visele-i ambiţioase, Ivan se vedea întorcîndu-se acasă ataman, îşi închipuia cum taică-său îi va ieşi în întîmpinare cu pîine şi sare, în fruntea bătrînilor staniţei, cum îl vor ruga stăruitor să primească în dar un cal mîndru, un pursînge de stepă, cum...

Iar acum, tot pocnind din cravaşă de nerăbdare, scruta feţele oamenilor buluciţi şi-i era ciudă că se fac a nu-l recunoaşte.

Aveau în coloană steaguri de tot felul cîştigate în lupte. Intrînd în staniţă, detaşamentul arboră un drapel negru, pe care erau brodate cu fir de mătase două ciolane încrucişate, o

țigvă, un soare care răsare, semănînd mai degrabă cu o creastă de cocoș și slove de o șchioapă înmănuncheate în cuvinte amenințătoare :

NICI O SCĂPARE
CAPITALUL TREBUIE SĂ PIARĂ

Cînd tot detașamentul intră în ulița mare, atamanul se ridică în scări, întoarse capul și porunci cu o voce groasă, răgușită :

— Cu veselie !

Tușind ca să-și curețe gîtlejurile, trompetiștii își luau din căruțe alămurile încălzite de soare, clarinetiștii își încercau instrumentele, înroșindu-se la față de sforțare. Făcură gropițe în obraji, de-ai fi zis că zîmbesc.

Fanfara atacă „Iablociko".

Peste două căruțe aduse și prinse alături așezară o podină de scînduri. Pe estrada asta mișcătoare sări sprintenă Mașka Beluga, nevasta de campanie a atamanului și cea mai de frunte dansatoare din detașament. Ea se întorcea în toate părțile, în mișcări de iscusite răsfățuri. Purta o pălărie cît un ciur, mijlocul îi era încins cu un brîu înflorat, haidamacesc, picioarele-i zvelte, ascunse în niște pantaloni de dragon, tresăltau de nerăbdare, decorații smulse de pe alte piepturi îi înzorzonau pieptul pietros : ordine pentru serviciu credincios, medalii pentru merit și pentru serviciu îndelungat, cruci „Sfîntul Gheorghe" de toate rangurile. La ivirea nevestei

atamanului, stanișnicii, deprinși să venereze aceste însemne, își îndreptară ținuta, iar bătrînul Rededea luă poziție de drepți.

— Cu veselie !

Mașka își învîrti ochii drăcoși prin mulțime, bătu o dată din palme și prinse a-i zice cu foc :

Isus Cristos
S-a lefterit la stos
Și-i cere lui Mahno, bădie,
Haine vechi pe veresie...

Urlete, smiorcăieli, icneli...

Iar Fecioara Preacurată
La talcioc le-a dus îndată.

Mașka, trop-trop cu piciorul, și dă-i mai departe :

S-a zis, burjuiule, cucoane,
Cu-nvîrteli și milioane.
Pe legea noastră și dreptate
Vor fi de azi-nainte toate...

Detașamentul izbucni asurzitor :

După dreptate va fi tot
Iară de legi ne doare-n cot.

Care șuiera, care trăgea în cîinii înnebuniți de hărmălaie, în vreme ce ursul, stîrnit de atîtea lătrături, scotea niște răgete cumplite.

Piaţa era ticsită şi lumea se îngrămădea şi pe uliţele lăturalnice. Totuşi, bătrînii întîrziau să măgulească vanitatea lui Vanea, nu se înfăţişau cu pîine şi sare, nu veneau să-i mărturisească supunere.

Atamanul ridică cravaşa.

— Stai !

Mişcarea se potoli.

Lovind scurt cu paturile armelor pămîntul tare, se opri în loc infanteria. Călăreţii lăsară frîiele şi săriră din şa, dornici să-şi dezmorţească picioarele. Se stinse bucuria răsunătoare a fanfarei. Amuţi scîrţîitul roţilor.

Glasul cîntat al lui Şalim strigă aproape corect :

— Cuartirieri, cazeaza oamenii ! Muieri, faci patul şi gateşti de batalie ! Furajorii la mine !

Săltată de către admiratori mai sus de capetele cailor, Maşka Beluga se prăpădea de rîs.

Un marinar îl zgîlţîi pe fîrtatul lui :

— Scoală, Timoşkin. Scoală, mă, că arde.

Nereuşind să se smulgă somnului, Timoşkin mormăia ceva nedesluşit. O găleată de apă rece îl ajută să-şi ridice capul chilug. Clipind din ochii lui injectaţi, marinarul întrebă speriat :

— Unde sîntem ?... La Taganrog ?... Ardem, ori ne scufundăm ?

Şi ţin-te rîs.

— E dat dracului ăsta ! De-o săptămînă de cînd am plecat de pe Don nu s-a trezit din beţie... Hai, dă-te jos ! Am ajuns în Kuban. O să ne batem cu cazacii.

În faţa primăriei, atamanul zăbovi cîteva clipe, dus pe gînduri. Apoi, cu un efort de voinţă, urcă treptele scîrţîitoare şi, înconjurat de suită, intră.

Membrii comitetului revoluţionar şedeau prin colţuri.

— Care dintre voi e măscăriciul-şef ? întrebă Vanka, sfredelindu-i cu privirea pe cei din revcom, care se ridicaseră în picioare.

Grigorov ieşi dinapoia mesei şi-i întinse mîna :

— Bună ziua. Eu sînt preşedintele.

— Da tu de unde răsărişi, frumosule ? făcu atamanul, fără să-i strîngă mîna şi înfuriindu-se brusc. Auzi, staniţa să fie cîrmuită nu de un cazac, ci de un venetic pe care dacă l-a văzut de cîteva ori !

Şalim simţea că îl furnică în palme. Clipi cu înţeles către furajorii şi artelnicii companiilor, înjură în gura mare şi spintecă cu cravaşa postavul verde de pe birou.

Grigorov se trase îndărăt, apoi îşi potrivi mai bine pince-nez-ul şi spuse ironic :

— Ce bravi flăcăi !

— Ia vezi, îl repezi atamanul, încruntîndu-se şi mai rău. Sosirea noastră nu prea te bucură.

— Vai, cum aşa ! exclamă Grigorov, mereu zeflemitor. Nu mai putem de bucurie.

— Ia nu mai trăncăni, mai bine gîndeşte-te ce-o să ne dai de mîncare. Şi nici caii să nu ni-i pui să postească.

— Cui îi este subordonat detaşamentul ? întrebă Grigorov.

— Mie. Şi ?
— Iar tu ?
— Diavolului.
— Mă rog, atunci pentru cine luptaţi ?
— Da tu ce, mi-eşti comandant de mă iei la întrebări ?
— Uuu, lepră ! ţipă Şalim ca muşcat de şarpe, şi ridică cravaşa.
Atamanul îi prinse mîna.
În uşă, glasuri îndîrjite :
— Arde-i, Şalime, una peste bot !
— Ce-i tocmeala asta ca la tîrg ?
— Aşa e, ajunge cu trăncăneala, oamenii sînt flămînzi şi caii trebuie hrăniţi.
— Dă-i la cap şi gata.
— Potoleşte-l pe viteazul ăsta şi dă ordin să plece care n-are treabă aici, spuse Grigorov. Atunci o să stăm de vorbă.
Atamanul făcu ochi mici, nările îi fremătară.
— Ne dai afară ?
— Asta nu, dar nu vreau să discut cu toţi o dată.
— Faci pe grozavul, ai ?
Grigorov nu răspunse.
Pironindu-l cu privirea, atamanul scoase cu o voită încetineală pistolul din toc, trase piedica şi slobozi un glonţ în perete, peste capul preşedintelui.
— Cîine...
Chiar în clipa aceea năvăli pe uşă Maxim. Grigorov stătea drept ca o lumînare. Dar în acele cîteva clipe se trase şi deveni pămîntiu la faţă, iar privirea parcă i se stinse.

— Dat în Paştele mă-si ! exclamă cu admiraţie Ivan. Ăsta nu se sperie nici dacă pică trăsnetul lîngă el. Te iau furier la statul-major. Primeşti ?
Maxim care pricepu dintr-o ochire ce se petrece, se aşeză scut în faţa lui Grigorov şi vorbi cît putu de hotărît :
— Stai niţel, Ivan Mihailovici. Geaba te obijduieşti matale pe preşedintele nostru. E din Rusia şi nu ne cunoaşte rînduielile.
— Păi, să le-nveţe !
— S-ar cuveni, numai că e de puţină vreme preşedinte, şi n-a avut cînd. Staniţa noastră se află într-un loc tare păcătos. Vii matale — dă-i peste bot. Mîine trece altul — dă-i peste bot. Cîţi preşedinţi am avut, nici unul n-a stat mai mult de-o săptămînă. Cît poate să reziste un bot ?!
Ivan făcu haz de vorba asta. Suita îi ţinu isonul : rîdeau cu hohote, se înecau şi tuşeau de atîta rîs.
Cînd se mai potoliră, atamanul vîrî pistolul înapoi în toc, îşi aprinse o pipă — mişcările îi erau atît de pripite, că nu nimeri căuşul pipei — şi îşi înfăţişă pretenţiile.
— O să dăm tot, fără zăbavă, făgădui Maxim. Şi trataţie, şi pîine coaptă, şi ovăz, nimic n-o să lipsească... Fiţi pe pace, Ivan Mihailovici.
— Mă mai ţii minte ?
— Să nu-l recunosc pe feciorul lui Mihailo Cernoiarov !? Se poate !?

Vanka dădu să-l întrebe ce mai face bătrînul, dar se răzgîndi şi-l măsură din cap pînă-n picioare.

— Da pe tine cum te cheamă?

— Maxim Kujel... Sînt de aici.

— Comisar?

— Aş! Eu nu-s nimic.

— Mă, dacă nu execuţi ordinul, o păţeşti.

— Nici o grijă.

— Bun. Hai, băieţi, să mergem.

Plecară.

— Ce ne facem? prinse grai Vaseanin.

— Să trimitem o depeşă pe front, fu de părere Medeniuk. Să vină încoace Mihail Prokofievici cu regimentul, şi-atuncea o să vadă ei trataţie.

— Poate reuşim să-i dezarmăm cu propriile noastre forţe, propuse Grigorov. Cu duhul blîndeţii n-ajungi nicăieri cu ăştia.

— Nu prea avem noi oameni de nădejde.

— De, făcu Maxim. Arme şi cartuşe am adus eu, da oameni, într-adevăr, n-o să adunăm cît ne trebuie.

— Şi unde-s armele?

— În gară. Şi Galagan e acolo. S-au oprit să repare locomotiva.

Le povesti pe scurt cît s-a zbătut la oraş şi cum s-a întîlnit cu marinarii.

— Ce-ar fi să-l înhămăm şi pe Vaska la treaba asta?

— Nu cred să-i înduplecăm pe dracii ăia. Ard s-ajungă pe front. Şi-s furioşi! În drum n-aveau cu cine să se bată, şi ce credeţi? Trăgeau în stîlpii de telegraf.

— Totuşi, să încercăm. Şi asta numaidecît.

— Mă rog, încercarea moarte n-are.

Membrii comitetului plecară apoi să strîngă tribut pentru năvălitori, fiecare în partea ce i se încredinţase, iar Maxim şi Grigorov se repeziră într-un suflet spre gară.

Pregătirile pentru ospăţ începură în zori.

Casele arătîndu-se neîncăpătoare, mesele fură aşezate pe uliţe şi în piaţă. La ferestrele bucătăriilor se îmbulzeau cîinii, întocmai ca beţivanii la uşa crîşmei. Muieri cu obrajii încinşi, cu mînecile sumese şi cu poalele prinse în brîu, alergau de colo-colo. Mesele gemeau sub belşugul de bucate: pîini rotunde de grîu, plăcinte cu carne, păsări fripte, murături — pepeni şi mere — ceaune întregi cu carne aburindă de berbec, vedre cu varză acră.

În piaţă, la o masă plină de bunătăţi, înconjurat de ai lui, şedea tolănit pe un divan roş, de pluş, Ivan Cernoiarov. Sub picioarele divanului puseseră cărămizi, aşa încît atamanul să poată fi văzut de toată lumea şi să-i vadă şi el pe toţi.

O goarnă de argint sună adunarea.

Oamenii se aşezară la mese.

Atamanul ridică mîna.

— Mă fraţilor...

Se făcu tăcere.

Atamanului nu-i plăcea vorbă multă. Scurtul său discurs suna ca un ordin.

— Mă fraţilor, azi — petrecere, mîine — front !... Întrucît ne-am molipsit fără leac de revoluţie, nu ni-e frică nici de Dumnezeu şi nici de dracu !... Mergem înainte cu ochii deschişi şi cu pieptul deschis ! O să cutreierăm lumea cît ne-or ţine picioarele, cît ne-or duce caii !... O să trecem prin sînge, trăsnet şi foc !

Dădu o bărdacă peste cap. Mîini prevenitoare îi întinseră un castravecior, o coajă de pîine, un zgîrci de nisetru.

— Ura tătucu' ! urla piaţa.

— Boierii la pastramă !

— Vira ancora !

— Toată viteza înainte.

— U-hu-hu...

— Nici o scăpare ! Capitalul trebuie să piară !

— Trăiască atamanul şi devălmăşia volnică !

Treptat, strigătele se stinseră.

Toţi se înfipseră la mîncare. Un timp nu se auziră decît clefăituri, pocnete de dopuri sărite, zăngănit de blide, trosnetul de oase cu măduvă despicate cu tesacul, apoi glasurile se ridicară cu puteri noi şi prinse a răsuna un cîntec, întrerupt de chicotelile muierilor şi de rîsete înfierbîntate.

În ograda bisericii, la mai multe mese aşternute cu pînză de aceeaşi culoare, benchetuiau minerii.

În Donbas, revoluţia din februarie fusese ca scăpărarea unui fulger depărtat. Nenorocirea minerilor era că nu se prea pricepeau la subtilităţi politice. La mitinguri — blesteme, scrîşnete, chemări ispititoare şi promisiuni cu duiumul. Primele alegeri aduseră victorie menşevicilor şi socialiştilor revoluţionari : ei au venit în fruntea dumelor orăşeneşti, a consiliilor de mină, s-au instalat în sindicate. Forţele tăciunaţilor fură din nou alungate sub pămînt. Socialiştii se apucară să colaboreze paşnic cu industriaşii. Pînă reuşeau cu multă tocmeală să stoarcă patronului un spor de o copeică, pîinea se scumpea cu cinci. Ca şi mai înainte, stăpînii minelor se simţeau în siguranţă în vilele lor. Ca şi mai înainte, slujbaşii acestora îi înşelau pe mineri la plată. Ştăbimea se plimba sfruntător în trăsuri înhămate cu trăpaşi de crescătorie. Utilajul minier, uzat şi şubrezit în timpul războiului, nici gînd să fie înlocuit, iar pe de altă parte, normele de muncă se măreau într-una. În cele din urmă minerii îşi pierdură răbdarea.

Izbucniră greve furtunoase.

Industriaşii răspunseră cu închiderea a vreo trei sute de mine. Zeci de mii de şomeri, cu ură în inimi şi tăgîrţe goale în spinare, pribegiră din Donbas în tuspatru zările. Dar iată că peste tot întinsul ţării se dezlănţui furtuna lui Octombrie. Minerii mai prinseră inimă. La stăruinţele proprietarilor, generalul Kaledin trimise cazaci la întreprinderile miniere. Minerii puseră mîna pe tîrnăcoape. Războiul civil lăsă pe jumătate goale barăcile şi bordeiele muncitorimii. Numai nevestele şi mîţele mai rămaseră acasă. Munca în mine încetă. Minerii sezonieri se împrăştiară prin sate să scurme

pămîntul. Alţii se duseră la Mahno, ori se alăturară detaşamentelor roşii ale lui Sivers, Jloba, Antonov-Ovseenko ; mulţi tăciunaţi îi urmară la Ţariţîn pe Artiom şi pe Voroşilov... Tovărăşia liberă de luptă de sub comanda minerului Martianov se război o iarnă întreagă cu cazacii în regiunile din susul Donului, iar apoi, fugind de gloanţele nemţeşti, se ţinură după ceata lui Cernoiarov...

Scoteau rachiu de casă din poloboace şi-l luau cu cănile din vedre.

— Ehei ! strigă un miner bătrîn, fluturîndu-şi pălăria de piele. Ochii lui urduroşi sticleau sub pansamentul însîngerat de pe frunte. Asta viaţă ! Mi-amintesc cum adulmecam, ori de cîte ori treceam pe lîngă bucătăria boierului, mirosul de ciorbă cu carne. Pe cînd acum — uite colea ! Şi de-ale gurii, şi de-ale sufletului.

Mîini se întinseră să ciocnească cu el.

— Mai dă drumul la curea să-ncapă şi-o rezervă la hambar.

Puştile le aşezaseră în piramidă.

Din burţile burduşite ţifoi duhnea a putred.

Doi flăcăi pîrleau la foc un porc înfipt într-o suliţă.

Degete negre, cu murdăria intrată în piele, sfîşiau ciosvîrte de carne. Feţele năduşite străluceau de mulţumire. Grăsimea se prelingea pe bărbiile ţepoase.

În noaptea aceea nimeni nu aprinse lampa în casă. Cînd şi cînd, pe negreala vreunui geam apărea ca o pată nedesluşită cîte un chip speriat. Grupuri de pleşcari luau curţile la rînd.

Îi întîmpinau hămăituri zmăcinate, plînsete de copii, sudălmile şi vaietele muierilor.

Bătăi puternice la uşă :

— Ei, jupîne...

— Dumnealui nu-i acasă, răspunde o voce tremurătoare. Sînt numai eu, cu copilaşii.

— Arme ai ?

— De unde arme, păcatele mele.

— Deschide... Descindere.

— Săriţi, oameni buni !

Izbită cu patul puştilor, uşa pîrîie şi se fărîmă.

— Ia zi, unde ai pitit mitralierele ?... Unde-s cuferele ?... Apoi, în şoaptă înăbuşită : Bani ai ?

— Bani la mine ? Sînt văduvă de soldat.

— N-avem cînd să te cătăm sub fustă. Băieţi, daţi-i drumul...

— Săr-i-ii-ţi !

— St !

Beregata femeii pîrîie în încleştarea degetelor de fier.

— Tovarăşi... Lua-v-ar dracu ! Bărbatu-meu a pierit pe frontul nemţesc. Să v-arăt dovada.

— Noi nu ştim carte.

Din ladă zburau fuste de sărbătoare, suluri de pînză, basmale înflorate şi ce mai apucase femeia să pregătească pentru zestrea fetelor.

— Adă şuba !

— Nu ! Şuba nu v-o dau !

— Ho, femeie ! Ce-ţi trebuie şuba ! Ţi-e pielea destul de groasă ca să ţie de cald.

După percheziţie casa-i ca după foc.

Ieşeau din ogrăzi cu boccele. Iscodind cu ochii în toate părţile şi semnalizîndu-şi unii altora cu fluierături, fugeau la culcuşul lor.

Cu pasul împleticit, călcînd peste trupurile chefliilor doborîţi de băutură, atamanul străbătea piaţa zvîrlind cînd şi cînd pumni de arginţi.

— Mă fraţilor, toată lumea e băută, toată lumea e sătulă ?

Care-i întindea un pahar de vin, care venea să-l pupe.

Cîteva femei îl urmau bocind pe rupte şi tot apucîndu-l de pulpanele mantalei :

— Un şal de lînă gros, înflorat... Nişte podoabe de aur.

— Cine-i de vină dacă nu le pui bine ?

— M-au jefuit. Mi-au luat tot.

— Nu fi prea strîngător, ca să n-aibă ce să-ţi ia.

Bătrînul cazac Rededea îi căzu în genunchi :

— Vanea... Nepoate... Mi-au luat brişca, o pereche de cai. Nu mi-au lăsat un bob de ovăz...

— Te-au prădat ? se înduioşă atamanul, şi smulgîndu-şi revolverul de la cingătoare, i-l vîrî în mînă. Ia-l, Safron Petrovici, şi fură şi matale pe careva.

Oamenii lui făcură mare haz.

Atamanul încremeni deodată în loc, cu urechea la pîndă : o căuta cam de multişor pe Maşka şi acum i se păru că o aude rîzînd în curtea bisericii. Se căţără pe gard şi ţinînd teaca săbiei cu mîna, sări în întuneric. Cu un „ah" speriat, ţîşni dintr-un tufiş, ca o potîrniche, cu părul vîlvoi, Maşka Beluga. Apoi se ridică de jos, scuturîndu-şi hainele, un miner mustăcios pe care atamanul îl recunoscu numaidecît : mitraliorul Leaşcenko.

Îndesîndu-şi căciula ca şi cînd s-ar fi pregătit de luptă, Ivan înaintă cîţiva paşi.

— Te mănîncă spinarea, viperă ?! Te bat pînă scuipi şi maţele din tine.

Maşka se trase înapoi :

— Eu nu-s cumpărată de nimeni. Sînt liberă şi fac ce vreau.

— Ţîbă, căţea de şapte haite ce eşti ! zbieră atamanul, ducînd mîna la pumnal. Haidem !

— Draci...

Pumnalul fulgeră prin aer, dar mitraliorul îi prinse lama şi-l rupse. Atamanul rămase numai cu mînerul în mînă.

Minerul se aşeză între el şi femeie şi ridică pumnul :

— Nu care cumva !

— Da tu ce te bagi ?

Se încleştară şi se rostogoliră amîndoi la pămînt.

Muierea începu să ţipe.

Veniră în fugă cîţiva partizani. Îi despărţiră şi le smulseră toate armele. Minerii luară parte ortacului lor, soldaţii şi marinarii se puseră pieptiş pentru ataman. Cînd să izbucnească o încăierare generală, pică comandantul companiei de mineri, Martianov. Cu un glas autoritar, porunci oamenilor lui să se împrăştie. Dar minerii nu o lăsară pe Maşka la nevoie. O adu-

seră la masa lor, îmbiind-o pe întrecute cu tot ce aveau mai bun.
Rămînînd singur cu aghiotantul său, atamanul porunci :
— Şalime, pregăteşte în marginea staniţei două căruţe. Momeşte cumva tîrfa ca s-o desparţi de mîrlani... Cînd eşti gata, vii şi-mi spui. O leg de căruţe şi-o rup în două.
Apoi îl trase aţa acasă. Barem să arunce o privire în curte, să străbată în goană livada, să treacă pe la grajd, să se caţere în pod, la porumbei. Toată seara aşteptase să vină careva dintr-ai lui să-l poftească. Cu cît se apropia de casă, tulburarea-i creştea.
Obloane la ferestre, zăvor la poartă.
Bătu... Îşi simţea inima zvîcnindu-i în coşul pieptului...
Dulăii se repeziră hămăind dogit... Cineva crăpă portiţa. Era rîndaşul Ciulcea. Buimac de somn, nu-l recunoscu pe stăpînul cel tînăr şi i se aşeză în drum. Neputînd rosti nici un cuvînt, Ivan îl împinse în lături pe calmuc şi, apărîndu-se cu cravaşa de cîini, străbătu într-un suflet curtea. În pragul casei îl întîmpină însuşi Mihailo.
— Tătuţă.
— E-te-te...
Ivan vru să-l sărute. Bătrînul îl opri, punîndu-i mîna în piept şi dădu să închidă uşa, dar feciorul izbuti să se strecoare în tindă.
— Din ăştia-mi eşti, tătuţă! mîrîi el, şi sughiţă de beat.

— Lupul din pădure ţi-e tată... M-ai făcut de ocară în tot Kubanul. Eu, care cît am slujit am primit numai hrisoave de mulţumire şi decoraţii, s-ajung să am un fecior tîlhar...
Fără să răspundă, Ivan intră în casă.
De-a lungul pereţilor, pe laviţe şedeau cîţiva bătrîni : Karpuha Podobedov, Trofim Savvici Maslakov, Selionkin, fraţii Cealikov.
— Bun găsit, cazaci, aruncă ursuz noul venit.
— De, bun venit şi sănătate, tinere ataman...
Urarea suna a batjocură.
De furie, lui Ivan începură să-i vîjîie urechile şi i se puse un nod în gît. Îşi roti privirea prin odaie. Lampa cu fitilul făcut mititel fumega. Bătrînul ornic îmbrăcat în stejar tăcea — lănţugul tot îi atîrna afară. Pe masă vraişte, blide murdare. În casă nu se simţea nici o mişcare.
— Unde sînt... toţi ? îl întrebă Ivan pe taică-său.
— Care toţi ?
— Fratele... femeile...
— Umblă pe uliţe şi-ţi admiră haidamacii. Pe mine m-au lăsat aici, ca pe un dulău bătrîn, să păzesc casa. Da şi mie mi-ar fi plăcut să-ţi văd bîlciul.
— Şi matale ?... Sănătos, voinic ?
— Cam scîrţîi eu, da uite că nu mă ia Dumnezeu.
— Nu v-aţi aşteptat să mă-ntorc ?
— Ba da, şi încă cum, dădu glas Selionkin, un moşneag cu barba roşcovană, rudă de de-

parte cu Cernoiarovii. Smiorcăi a plîns şi urmă : Mă Vanea, să nu ne faci neamul de ruşine, rupe cîrdăşia cu golănimea asta de la oraş. Doar eşti cazac. Cazac de-al nostru !

— Te pomeneşti că nici nu se mai socoate cazac, spuse cu năduf cel mai mare dintre fraţii Cealikov. Că amu cică-i face pe toţi cetăţeni.

Ivan sări în picioare, dar se aşeză îndată la loc.

— Nedrepte şi jignitoare sînt vorbele voastre.

Izbucniră toţi deodată :

— Doamne fereşte...

— Da ţîfnos te-ai mai făcut...

— Ţii minte cum te-am prins în grădină la mazăre ? Ţi-am dat jos nădragii şi ţi-am tras o mamă de bătaie. Uite cum zboară timpul. Parc-a fost ieri. Eh, Doamne, Doamne...

— De ce-ai venit ? întrebă taică-său, oprindu-se la un pas de fecior şi pironindu-l cu o privire crîncenă. N-ai găsit un alt drum care să ocolească staniţa ?

Ivan care şedea pe laviţă drept ca în şa simţea în obraz suflarea fierbinte a bătrînului.

Răşchirîndu-şi cu putere degetele şi strîngîndu-le iar în pumn, Mihailo strecură printre dinţii încleştaţi :

— Te-ai prins în hora dracului... Cruce nu mai ştii să faci ? Te crezi la crîşmă ? Ia scoate căciula !

Ivan îşi împinse cuşma de pe o ureche pe cealaltă şi hîrîi sugrumat de obidă :

— Ajunge, tătuţă...

Bătrînul îi smulse căciula, dimpreună cu un smoc de păr, şi răcni :

— Smirna, animalule !

Ivan o zbughi spre uşă, dar pumnul năprasnic al lui taică-său îl ajunse din urmă şi-l trimise prin încăpere. Se prăbuşi la picioarele bătrînilor, în cădere se lovi cu moalele capului de talpa de tuci a maşinii de cusut şi-şi pierdu cunoştinţa. Mihailo îi legă mîinile la spate cu o curea de piele tăbăcită în vîrtej şi-l azvîrli în pivniţă.

— Vasea, prietene, scapă-ne de belea.

— Da ce-aţi păţit ?

Maxim îi povesti totul pe scurt, Grigorov adăugă şi el cîteva cuvinte.

— Din ce partid e ? se interesă Galagan.

— Din partidul mînă lungă. Ăştia iau şi pielea de pe om.

— Cît e pînă la staniţă ?

— Cam două verste.

Galagan se uită la marinarii care se îngrămădiseră în vagonul statului-major.

— Voi ce ziceţi, fraţilor ?

Părerile erau împărţite. Unii spuneau că de ce să se bage unde nu le fierbe oala, mai cu seamă că nici nu cunosc situaţia, alţii mormăiau ceva nedesluşit, mulţi socoteau că e mai bine să aştepte pînă dimineaţă, să afle exact cum stau lucrurile şi abia apoi să pornească împotriva bandei.

— Tovarăşi, spuse Grigorov. Nu-i timp de pierdut... Şovăiala voastră mă surprinde, tovarăşi... Situaţia e limpede : banda trebuie dezarmată, şi cu cît mai repede, cu atît mai bine.

— Domol, preşedinte, îi închise gura Galagan, jocul ăsta miroase a sînge. Apoi, către ai lui : Care vine cu mine în recunoaştere ?

Se oferiră aproape toţi.

Alese doi inşi — pe intendentul Suvorov şi pe matrozul Tiupa, un atlet cu faţa ciupită de vărsat, apoi dădu ordin să fie întărită paza şi, pînă la întoarcerea lui, nimeni să nu părăsească eşalonul.

Grigorov clipi către Maxim :

— Du-te cu ei.

Maxim sări ca ars.

— Vin şi eu, Vasea ! Cunosc toate potecile şi toate scurtăturile ca-n palmă. Ajungem repede.

Ieşiră din vagon şi curînd nu mai erau decît patru umbre pale în stepa scăldată de văpaia lunii.

Deasupra staniţei stăruia o lumină de incendiu.

Prin grădinile întunecate ardeau focuri.

În cerdacul înalt al unei căsuţe arătoase cîtorva beţivani li se căşunase pe popa Ghennadi. Unul îi reteza cu sabia pletele cărunte, altul îi trăgea jos pantalonii, cîntînd :

Măr, merişor frumos,
E revoluţie
Popo, dă nădragii jos
Asta-i contribuţie...

— Îndurare, copiii mei...

— Hai la noi în companie, că ne trebuie un mitralior.

— Ai milă, fiule.

— Ba eu zic să-l facem bucătar.

— Mai bine-l punem mai mare peste iepe !

După ce-l scăldară prin toate spaimele, îi dădură pace. Ridicîndu-şi poalele anteriului, popa se depărtă în fugă de casa lui, pe ferestrele căreia zburau în uliţă sticle goale, cutii de conserve, rîsete tunătoare, ţipete şi vaiete de fete.

Între mese, stîrnind colbul, se perindau ca o vijelie perechi de dansatori. Ceva mai încolo scăpărau în bătaia flăcărilor ţurloaiele dezmăţatelor care săreau peste foc. Se petrecea, se discuta şi politică. Cei care apucaseră să se îmbete pînă să nu mai ştie de ei zăceau de-a valma pe pămînt.

Un cupletist de revistă, bărbierit ca în palmă, şi un soldat ofticos, cu nişte urechi galbene şi clăpăuge, stăteau unul în faţa altuia ca doi cocoşi întărîtaţi şi înjurau pe întrecute. La picioarele lor, în praf, erau aruncate grămadă bancnote făcute cocoloş, pachete de ţigări, un binoclu spart, o chibritelniţă de argint — toate acestea alcătuiau premiul cuvenit învingătorului. Întrecerea era urmărită de susţinători gălăgioşi şi de cîţiva experţi în materie.

Pe una din mese, marinarul Timoşkin juca „ceciotka", ţinînd un pumnal între dinţi şi cîte un buchetel de liliac în fiecare mînă.

Privitorii îl bombardau cu sudălmi, îndemnuri, încurajări :

— Talpa, talpa !

— E prima-ntîi !...

— Ia arde-i o întreită.

— Mai iute ! Aici ţi-ai găsit să-ţi scuturi limbricii ? Mai iute ! Trei mii învîrtituri pe minut.

De pe masă se rostogoleau şi lunecau sticle, farfurii.

Galagan bău cu soldaţii, se învîrti printre marinari, glumi cu manglitorii pe graiul lor, stătu de vorbă cu anarhiştii care nu catadicseau să se amestece cu ceilalţi, le ţinu isonul minerilor din ale căror gîtlejuri zdravene cîntecul izbucnea ca un urlet de lup. Apoi îşi găsi tovarăşii, se trase cu ei niţel mai la o parte şi le dădu cîteva ordine scurte.

Lui Maxim îi şopti :

— Aduci la moară două brişti cu cîte doi cai. Scurt, mişcă !

Intendentului Suvorov :

— Faci cum ştii şi mi-l aduci în marginea staniţei pe comandantul minerilor — uite-l, ăla care tocmai a trecut ! Mi-l ţii acolo pînă vin eu. S-a-nţeles ? Fulger !

Matrozului Tiupa :

— Tu, leatule, te uiţi care soldat e mai bărbos şi mi-l scoţi afară din staniţă.

— Se face, mugi Tiupa. Adunarea la moară ?

— Da. Peste o jumătate de ceas. Executarea. Se împrăştiară.

Stanişnicii care se îmbulzeau în marginea pieţei, sporovăiau asurzit :

— Ei, poftim comună...

— Fugi, soro ! Asta nu-i comună, e anarhie şi expropriere, cum zicea unul...

— Mulţam de-aşa expropriere ! Să am o sotnie de cazaci, i-aş pune pe goană, numai cu gîrbaciul.

— Lui moş Safron i-au luat o pereche de cai.

— Ăştia îţi iau nevasta şi nu poţi să le faci nimic.

— Unde ar da Dumnezeu să rîvnească vreunul la Duneaha mea, icni Lukaşka, un cazac tînăr şi chipeş. Că eu unul, uf !

— ... îţi ia şi nevasta, şi-ţi smulge şi crucea de la gît... Şi-a înturnat Tatăl Ceresc privirile de la noi, asta e.

— Mare năpastă !

— Iar comitetul a sfeclit-o.

— Ce vrei !

— Bine-am ajuns... Libertate !

— O să ne mai aducem de multe ori aminte de vorba lui Vakula Kuzmici, Dumnezeu să-l ierte : „Mai mare ruşinea să trăim fără ţar !"

— Baţi cîmpii, momîie băloasă.

— Aşteaptă, Seriojka. Cît v-am snopit pînă acum pe voi ăştia tinerii, da ce-o să vă snopim de acu înainte !

Ostap Duda îi şoptea înfierbîntat lui Lukaşka :

— Cai... Bani... Băutură... Cernoiarov o să ne primească cu braţele deschise, că oricît e de-al nostru... O-ntindem ?

Lukaşka se codea :

— Ştiu şi eu, Ostape. Să mă mai gîndesc... Banda asta nu-i gardă imperială... Intri în ea cînd vrei.

Marinarul Timoşkin trepăda ca un diavol prin mulţime şi dădea din gură :

— ... Neamţul jupoaie Ucraina cum beleşte casapul capra. Haidamacii joacă la două nunţi : neamţul le e kamerad şi Skoropadski tătuc... Noi n-am vrut să ne închinăm la sfinţii haidamacilor şi am tulit-o încoace. Numai cu sabia am răzbit prin toate fronturile. De la albi ne-am pricopsit cu mitraliere, de la roşii, lîngă Kaial, am umflat şi ceva tunuri...

— Şi poftitărăţi pentru multă vreme, marinăraşule ?

— Nu-u-u ! La voi nu-i decît caracudă, nici urmă de vreun ditamai nisetru de-al burjuilor. Ce să ne pierdem vremea aici ? Ne odihnim o săptămînă şi haida cu tot sodomul... Ni-e pieptul de aramă şi braţul de oţel — înainte, tot înainte !

— Spune, ostaş, da-n Crimeea e tot dandana ca aici ?

— Oho ! În Crimeea e război, în Crimeea e foc, ce mai, o halima întreagă... La Brest, bolşevicii au vîndut Ucraina, acuma, la Rostov, duc cu neamţul tratative de pace, iar mîine o

să se bată pe burtă cu burjuii şi-o să ne vîndă pe toţi cîţi sîntem, cu toptanul.

Prin mulţime îşi făcea drum, potrivindu-şi în mers pieptănătura răvăşită, Anna Pavlovna.

— Tovarăşi, nu mai înţeleg nimic... Protestez... Ideologie anarhistă... Oamenii dumneavoastră... Maşina de cusut cu care îmi cîştig existenţa.

— Cine sînteţi ?

— Învăţătoare.

— Maşină de cusut de la o învăţătoare ? Nemaipomenit ! pufni revoltat Timoşkin, şi scuipă gros. Lăsaţi că-i judec eu. Bucăţi îi fac... Cine v-a şparlit maşina, madam... pardon, n-am avut plăcerea. Arătaţi-mi-i !

— Cum i-aş putea recunoaşte ? Semănaţi cu toţii, de parcă aţi fi fraţi.

— Da v-au dat o chitanţă, ceva ?

— Chitanţă ? Glumiţi ! Credeam că o să mă omoare. Femeia cerceta cu speranţă chipul pistruiat şi vioi al marinarului.

Timoşkin zîmbi dispreţuitor.

— Treabă de cîrpaci. Lăsaţi că-i ştiu eu. Ăştia nu dau chitanţă nici la vii, nici la morţi... Madam, fiţi liniştită, se aranjează.

Se depărtă în fugă şi într-adevăr se întoarse destul de repede cu maşina de cusut.

— Mulţumesc, mulţumesc foarte mult... Încercă să ridice maşina, dar se văzu nevoită să renunţe.

Timoşkin, săritor :

— Greu ? Să v-ajut ?

— Sînteţi foarte amabil...

Pe drum, Timoşkin îi îndrugă tot felul de minciuni : că a cărat în spinare ancore, ba chiar şi cazane de abur.

Ajunseră la şcoală.

Anna Pavlovna sună... De după uşă se auzi o voce tremurată de copilă :

— Cine e ?

— Eu sînt, Olenka, nu-ţi fie frică.

— Mămico, mămico... şi uşa se crăpă. Văzînd un necunoscut, copila tăcu.

— S-a găsit maşina. Slavă Domnului. Şi un tovarăş cumsecade mi-a adus-o pînă aici.

— Vai, ce-am mai tremurat pentru tine, mămico !

— Poftiţi înăuntru, tovarăşe. Cum vă numiţi ? Luaţi un ceai cu noi ?

Marinarul puse maşina lîngă uşă, se îndreptă de spate şi-şi bombă pieptul :

— Daţi-mi voie să mă prezint. Illarion Petrovici Timoşkin, marinar din flota Mării Baltice.

Le strînse mîinile cu căldură, apoi o întrebă pe fată :

— Te cheamă Şura ?

Olga ridică din sprîncene :

— Nu, nu mă cheamă aşa.

— Ha-ha-ha... Am crezut că te cheamă Şura. Îmi place mie numele ăsta... Da nu-i nimic... Cît despre ceai, primesc cu plăcere. Ultima dată am băut ceai în gara Millerovo şi e cam multişor de atunci...

Pe masă, samovarul zumzăia încetişor. Anna Pavlovna pregăti esenţă. Ochişorii ageri ai Olgăi cercetau oaspetele pe sub sprîncene, cu o curiozitate amestecată cu teamă. Cu funda ei albastră prinsă în creştet, părea un iepuraş cu urechile ciulite.

Sorbiră întîiul pahar în tăcere.

Risipindu-se sfiala uşoară pe care o simţise la început, Timoşkin scoase din buzunar o oglinjoară, îşi netezi părul şi întrebă :

— Şi de ce ţi-a fost frică, domnişoară ?

— Nici eu nu ştiu... Poate unde am rămas singură în clădirea asta pustie.

— Aşa e. Cînd eşti singur, n-ai curaj. Cum am păţit şi eu o dată, lîngă Lugansk. Într-o noapte, ne-am dus în recunoaştere...

După ce le povesti această întîmplare din viaţa lui de luptător, rămase puţin pe gînduri învîrtind pe peretele paharului un bob de răchiţele, apoi se uită pieziş la Anna Pavlovna şi întrebă :

— Aveţi leafă bună ?

— Da de unde ! Autorităţile se schimbă aproape în fiecare lună. Nimeni nu mai dă pe la şcoală.

— E revoltător ! sări Olga, care punea la inimă toate necazurile mamă-si, şi turui pe nerăsuflate o frază citită într-un ziar : „Fără învăţămîntul public toate cuceririle revoluţiei se vor duce de rîpă".

— Categoric, întări marinarul. Dar există ticăloşi cărora nu le e capul decît la chefuri.

Frunzări la întîmplare un manual de geometrie :

— Înveţi ?

— Astă-iarnă aproape că nu s-au ţinut cursuri la şcoală, dar învăţ cîte puţin acasă, cu mama...

Marinarul oftă din adînc.

— Eu am făcut şase clase de liceu şi mi s-a urît ! Nu-mi intra aritmetica în cap şi pace. M-am rugat de maică-mea : „Lasă-mă să plec la armată". „Nici să nu te gîndeşti, prostule", mi-a spus mama. Eu n-am ascultat-o şi m-am înrolat în flotă. Şi-acum, mai am puţin şi mă avansează miciman, că nu-s din ăia care se dau în lături la o adică.

Cu mîinile înfundate în buzunarele pantalonilor largi ,Timoşkin făcu cîţiva paşi prin cameră şi se opri în faţa fotografiei unui bătrîn, într-o cămaşă din pînză simplă, care îi atrase privirea.

— Tata ?

— Nu, e scriitorul Tolstoi, răspunse Olga, cu un licăr şăgalnic în ochi.

Cu un aer blazat, marinarul se apropie de glob şi-l răsuci. Oceanele şi continentele îi jucară înaintea ochilor.

— Noi cam pe unde sîntem ?

— Arată, Olecika.

Olga opri globul puchinit de muşte şi explică, plimbîndu-şi degetul pe suprafaţa lui :

— Uitaţi-vă, aici e Rusia europeană, dincoace Ucraina, Caucazul...

— Ai fost acolo ?

— Unde ?

— În, cum îi zice, Ucraina europeană, sau măcar în vîrful muntelui Kazbek ?

— Nu, n-am fost.

— Serios ? zise compătimitor marinarul. Ce comedie tragică viaţa dumitale tînără ! Azi trăim, zburdăm, iar mîine crăpăm şi n-am văzut nimic. Dar dacă vrei, totul în viaţa dumitale se va schimba ca prin farmec.

Olga se uită nedumerită la maică-sa.

— Haideţi cu mine, urmă Timoşkin, netezindu-şi ciuful roşcovan şi rebel. O să vă placă : mîncare cîtă pofteşti, iar de îmbrăcăminte şi celelalte garantez eu...

— Tovarăşe, s-a răcit ceaiul, îi curmă vorba Anna Pavlovna. Olenka, e timpul să te duci la culcare.

Copila se ridică, se înclină în faţa musafirului şi trecu îndărătul unui perete despărţitor, care nu ajungea pînă la tavan. Dormea acolo, în cabinetul tatii, pe un divan. Timoşkin mai puse o vreme ţara la cale, începu să povestească despre atrocităţile săvîrşite de nemţi, dar se lăsă păgubaş : nu-l prea încînta să stea la taifas cu bătrîna.

Lumina atrase şi alţi musafiri.

Bătăi poruncitoare zguduiră uşa.

Anna Pavlovna îşi potrivi basmaua cu mîini tremurătoare şi ieşi din cameră.

Marinarul strecură o privire după peretele despărţitor.

Văzîndu-l, Olga care şedea la masa de scris, sări în picioare.

— Ce... Ce doriţi ?

— Hai la plimbare, domnişoară, să vezi ce veselie e-afară.

— Nu se poate, e tîrziu. Auziţi ! Vor să spargă uşa.

Avea un singur gînd : să o apere pe maică-sa. Dădu să fugă din odaie, dar Timoşkin o prinse de mînă, o smuci spre el şi o sărută pe obrazul aprins.

Ea ţipă scoasă din minţi, îi zgîrie faţa cu unghiile şi-i lunecă din braţe.

— Domnişoară...

— Neruşinatule ! Să pleci numaidecît ! Îşi tot freca obrazul, ca de o arsură. Cu ochii holbaţi, tulburi, şi bolborosind în neştire, se luă după ea în jurul mesei.

Copila împinse un fotoliu în calea marinarului.

Nişte mutre hlizite se iviră în uşă.

Mama, lovită de cineva, scoase un ţipăt ascuţit. Pierzîndu-şi capul, Olga zvîrli în marinar cu o călimară, se aruncă cu pieptul în fereastra cu cercevele subţiri şi, în zăngănit de sticlă spartă, căzu în grădină.

Marinarul se repezi după ea, sări gardul, dar se împiedică şi se întinse cît era de lung în mijlocul drumului.

Întîmplarea făcu ca tocmai atunci să treacă pe acolo Galagan. Îl apucă zdravăn de guler şi-l propti pe picioare.

— De unde ai uşchit-o, mă ?

— Spune, leatule, n-a trecut pe aici una cu năsucul în vînt şi guriţa de micşunea ?

— Ehe, n-o mai prinzi.

Pe întuneric luă cerneala prelinsă pe mutra lui Timoşkin drept sînge.

— Eşit rănit ? Cu ce te-a pocnit ?

— Norocul ei că a şters-o... Da tot nu scapă mironosiţa de mîna mea bătucită. O sluţesc !

— Dă-o încolo, frăţioare ! Să-ţi pui mintea cu o muiere ? ! Hai cu mine.

— Unde ?

— Avem o treabă.

— Năpîrca dracului, o s-o... Ce treabă ? Şi din ce companie eşti, că parcă nu te cunosc ?

— Te lămureşti tu pe urmă. Haidem.

După puţin timp, ieşiră din staniţă. La moară adăstau patru inşi fumînd şi tăifăsuind cu jumătate de glas. Al cincilea dormea încovrigat în brişcă. Se suiră cu toţii în cele două brişti şi mînă spre gară.

În vagonul statului-major era aproape întuneric. La licărul tremurat al singurei lumînări se vedea o masă plină de firimituri, iar pe pereţi — hărţi, caricaturi obscene, armele şi hainele statmajoriştilor care dormeau pe lăzile cu muniţii şi explozibil ce ocupau o jumătate de vagon.

— Sus, fraţilor ! Deşteptarea ! strigă Galagan. Primiţi delegaţia...

Timoşkin, care prinsese mişcarea şi simţea că nu miroase a bine, dădu mîna cu toţi membrii statului-major, iscodindu-i cu nelinişte :

— Aveţi un detaşament ?... De pe Marea Neagră ?... Hai să ne unim.

— De pe ce vas ?

— „Gangut". Baltica.

Galagan bătu în masă.

— Linişte, vă rog ! Tovarăşi, aţi fost aduşi aici la un consiliu de război... Uite cum devine soco-

teala..., Detaşamentul vostru a primit găzduire, a fost ospătat. Tot ce-au cerut partizanii staniţa a dat...

— Hai să ne unim! izbucni Timoşkin.

Galagan şovăi, căutînd cuvintele potrivite şi vorbi mai departe:

— Da vezi că vin la mine tovarăşi din comitetul revoluţionar şi se plîng... Să-i cred, să nu-i cred... Cu harababura asta, o mai scrîntim şi noi, da nici aşa... Hai, zic, mai bine să mă dumiresc singur. Am fost şi am văzut. De unde aţi cules liota aia de şuţi, huligani şi derbedei?

— Noi, tovarăşe...

— Adunătura asta trebuie dezarmată. Forţe am destule. Şi numai cu forţele astea aş fi putut să pavez cu voi uliţele staniţei, fără să mai ţin nici un consiliu, dar — şi aici ridică glasul — de ce să mai curgă sînge, fără să fie nevoie?

— Bine, păi noi, dragă tovarăşe, n-avem nici o vină.

— Revoluţia nu ţine seama de asta. Poţi să ai nivel şi paranivel, da de vreme ce te porţi ca un ticălos, înseamnă că eşti vinovat.

— Ajunge cu papagalul, sări cu gura Timoşkin. Treci la interes. Ce vrei: Vin? Marafeţi?

— Uite că mie nu-mi place vorba lungă. Trag nădejde că tovarăşii mineri, tovarăşii marinari şi tovarăşii soldaţi mă vor ajuta să le ard o papară lepădăturilor... De ce tăceţi? Cine vrea să ia cuvîntul?

— Noi, care va să zică, începu soldatul, — şi era săracul beat ca un porc — venim de pe front şi ne căznim s-ajungem acasă... Judeţul Buzuluk, gubernia Samara, care va să zică. Armele nu le predăm nimănui. Nimic! Spune şi matale, cum să umbli fără armă, dacă aici, la voi, sînt bande peste tot?

— Bine, frăţioare! îi ţinu patetic isonul Timoşkin. Se poate să dai în ai tăi?... Cheamă-ţi flăcăii! Vino cu detaşamentul în staniţă, să fraternizăm.

Maxim şi Grigorov erau prinşi într-o violentă dispută cu comandantul companiei de mineri.

— Cernoiarov, oho! striga Martianov. Împreună am răzbătut prin front, împreună ne-am războit cu nemţii... Unde mai pui că ne-am depărtat mult de locurile noastre şi nu mai avem cum să ne întoarcem pe Don. Trebuie să ne ţinem după ataman. Puteţi să ne omorîţi, să ne tăiaţi în bucăţi, asta este.

— Înţelege, prietene, stăruia Grigorov, că atamanul vostru mai mult strică... Veniţi, chefuiţi şi pe aici vă e drumul. Iar în urma voastră, tot ţinutul se ridică împotriva puterii sovietice.

— Da voi ce rost aveţi aici, ce păziţi? Striviţi viperele, călcaţi-le în picioare, nici măcar s-apuce să deschidă gura!

— E-adevărat, vorbi Maxim, că din fiece poartă sîsîie cîte o viperă şi-abia aşteaptă să te muşte. Numai ticăloşiile voastre mai lipseau ca să le pună vîrf la toate.

Minerul se lăsa greu:

— N-avem în tot detaşamentul nici un contrarevoluţionar. Şi-apoi am ajuns tare departe de casă şi ni-e frică. Ce ne-am face fără ataman? Că flăcăul ăsta e viteaz şi le vede!

Maxim și Grigorov îl înghesuiră pe miner într-un colț și se apucară să-l prelucreze și mai vîrtos.

— Da ce vă pasă vouă de avutul burjuilor? zbiera soldatul. Să ne fie nouă milă de fiarele astea?

Egorov se repezi la soldat cu pumnii ridicați.

— Tocmai voi, sărăcimea, aveți datoria să apărați revoluția, nu să umblați în spatele frontului după muieri și oale cu smîntînă... Comitetul revoluționar vine el și singur de hac burjuilor de aici. Locul tău și-al nostru, mă bocciule, e-acolo, pe front. Singurul meu fecior luptă pe front și nici eu nu vreau să mănînc pe degeaba pîinea sovietică. Mă duc! Toți ne ducem să înfruntăm gloanțele, baionetele, iar voi să umblați creanga pe-aici și să beți lăptic?

Galagan se ridică și rosti autoritar:

— Lasă vorba, s-a hotărît... în numele revoluției, ordon...

— Vrei să ne bagi în sticlă, să pui dopul și gata? i-o reteză Timoșkin. Ți-ai greșit socotelile, cîine, că nici tu nu mai pleci viu de-aici.

Zicînd acestea, smulse de la cingătoare o grenadă zimțată, englezească, de mare forță explozivă și se trase spre perete, să-i poată avea pe toți sub ochi.

— S-o arunc? Pe fața lui crispată, mînjită cu cerneală, se citea o hotărîre de neclintit. Ținea mîna cu grenada ridicată deasupra capului.

Galagan înmărmuri.

Amuțiră cu toții.

În vagon se așternu o liniște mormîntală, pe care tic-tacul unui ceasornic o făcea parcă și mai încordată.

— Oprește-te, scîrnăvie! izbucni răspicat Galagan. Avem aici în vagon două sute de obuze și-o sută de kile de dinamită. Prefaci în scrum întreg eșalonul!

Timoșkin rînji. Cuvintele lui Galagan parcă nu-l prea impresionară.

— Dacă socoți că sînt un element dușmănos, urmă el, omoară-mă numai pe mine.

Cu mișcări domoale, de parcă s-ar fi ferit să nu sperie pe cineva, desprinse pistolul de la șold și, luîndu-l de țeavă, îl puse pe marginea mesei, cu mînerul înainte.

Se scurse încă un minut, lung cît o veșnicie.

Timoșkin lăsă încet mîna în jos, păși spre masă și așeză grenada lîngă pistol.

— Mă predau.

Egorov, care stătea mai aproape, îi plesni una peste ureche.

— Barbarule! Tu ești a cincea roată la căruța noastră comunistă...

— Și eu mă predau, bîigui soldatul, ridicînd mîinile care-i tremurau. Am slujit și eu, frățiorilor, într-un regiment bolșevic, la Debalțevo, da nu mai știu bine cum îi zicea... Un an întreg, frățiorilor, am făcut agitație în dreapta și-n stînga, fără nici o soldă.

— Da tu? se întoarseră mai mulți deodată spre Martianov.

— Eu... ce să spun...

— Ăsta-i cu noi, vorbi pentru el Grigorov.

Minerul dădu să-şi scoată centura.

— Păstrează-ţi armele, îl opri Galagan. Te-n-torci în staniţă, pas alergător. Tu şi cu oamenii tăi aveţi misiunea să puneţi mîna pe baterie şi să-l capturaţi pe ataman. Spune-le să-şi scoată mantalele şi bluzele, ca să-i pot deosebi de ceilalţi în timpul luptei.

— O să fac întocmai. La mine, cuvîntul e sfînt. Dădu repede mîna cu Maxim şi cu Grigorov, şi plecă.

Folosindu-se de învălmăşeală, soldatul se făcu nevăzut. Galagan împunse aerul în direcţia lui Timoşkin.

— Pe ăsta îl debarcăm.

— Baftă de marinar, se văicări Timoşkin, plîngînd cu lacrimi adevărate, în timp ce-l împingeau spre uşă. De ce, fraţilor? N-am făcut rău nimănui! Nici atîtica...

Dincolo de gară, lîngă un zid de cărămidă ciugulit de gloanţe, marinarul Timoşkin aruncă ancora.

— Care-i situaţia în eşalon? întrebă Galagan.

— Dorm.

— Scoală-i.

— 'Nţeles! zise Suvorov, şi se întoarse către marinarul de planton care stătea în uşă: Deşteptarea!

Plantonul porni trap de-a lungul trenului:

— Deşteptarea! La arme! La arme!

Marinarii gata îmbrăcaţi şi înarmaţi săreau grindină din vagoane şi se încolonau în faţa gării.

— Două tunuri de pe platformă! ordonă Vaska.

— 'Nţeles! se auzi vocea lui Suvorov, iar apoi aruncă peste umăr marinarului de planton: Pregătiţi două tunuri!

— Comandanţii, la tunuri! strigă cîntat marinarul.

După o clipă se auzi din întuneric:

— Gata două tunuri!

Detaşamentul se încolonă... Zvon de glasuri groase, asurzite. Gămăliile de foc ale ţigărilor strînse între dinţi scăpărau în bătaia vîntului. Feţele nu se desluşeau.

De pe scara vagonului statului-major, Galagan răcni un scurt şi fulminant discurs, împănat din belşug cu aprige înjurături.

Îl ascultară într-o tăcere gravă. Apoi, într-o ordine desăvîrşită, detaşamentul ieşi din gară, se desfăşură în două lanţuri de trăgători şi porni iute prin stepa învăluită de întuneric.

Marinarii pătrunseră în acelaşi timp în staniţă din trei părţi.

Alarma umplu uliţele de zgomote învălmăşite.

Căruţe cu mitraliere pe ele, împinse afară din curţi, cai înhămaţi din mers, călăreţi gonind în galop, soldaţi fugind şi trăgînd pe apucate. O parte din căruţele convoiului huruiau pe pod...

Populaţia trăgea după ei cu arme de vînătoare. Bărbătoasele femei ale cazacilor îi miruiau pe beţivanii care zăceau pe pămînt cu maiuri zimţate şi cu furci pentru oale.

Minerii se înhămară la tunuri, le scoaseră în mijlocul drumului şi deschiseră focul asupra podului. Ghiulelele nimereau în plin. Podul luă foc. Sub gîgîitul asurzitor al gîştelor, oglinda apei se acoperi de perne, geamantane, cutii şi tot felul de alte calabalîcuri.

1923—1927

AMARUL MAHMURELII

În Rusia e revoluţie:
fierbinţeală la ţară,
delir la oraş.

Armata fu năpădită de păduchi
armata se prăpădea.

Toamna o şfichiuia cu ploi şi plumbi, o potopea în sînge.

Grînele nestrînse fură culcate pîslă la pămînt, de-a valma cu buruienile. Holdele rămase erau călcate de cavalerie, prăduite de hoarde de rozătoare, ciugulite în voie de păsări călătoare.

Pe meleagurile Kubanului, Terekului şi Stavropolului fluturau flamurile purpurii ale incendiilor. Roşii pîrjoleau staniţele şi cătunele cazacilor răzvrătiţi, albii devastau satele mujicilor şi suburbiile muncitoreşti.

Apropierea iernii se făcea din ce în ce mai simţită.

Dinspre miazănoapte se abăteau tot mai des vînturi reci, despuind grădinile, foşnind păiuşurile moarte pe cîmpie. Dimineaţa cădea bruma. O pojghiţă subţirică de gheaţă, cea dintîi, fereca băltoacele.

Armata era dezbrăcată şi desculţă. Pe căi ferate, pe şosele, armata tîra exantematicul după

ea. Care mai era zdravăn, se despăduchea de bine, de rău ; ceilalţi nu mai aveau putere.

Mineralnîie Vodî
Piatigorsk
Vladikavkaz
Groznîi
Sviatoi Krest
Mozdok
Kizlear
Ciornîi Rînok...

Iată jaloane însîngerate ce vor dăinui multă vreme în amintirea supravieţuitorilor.

Fugind, armata îşi părăsea în voia soartei în fiecare oraş, sat, cătun şi staniţă mii şi mii de răniţi, bolnavi, vlăguiţi de puteri. Comandanţii de etapă puneau la porţile spitalelor santinele cu ordin strict : nu iese nimeni.

Cel pe care-l mai duceau picioarele trecea pentru o clipă să-şi ia rămas bun :

— Nici o grijă, fraţilor. Acum ne retragem, da' în trei zile sîntem înapoi.

— Minţi, fabrică ! Ne-aţi adus la dracu-n praznic şi ne-aţi vîndut... Iuncherii au să ne căsăpească pe toţi...

— Ei aş ! N-o să îndrăznească să s-atingă de un bolnav, de un infirm.

— Dacă zăceai ca mine, cu un glonţ în piept, altfel vorbeai.

— V-am spus că ne întoarcem repede. Trebuie s-aşteptaţi.

— S-aşteptăm pînă vine gîdele cu ştreangul ?

Cîte unii încercau să sară din pat.

— La drum, băieţi.

— Încotro ? La ce să vă mai zbuciumaţi ? N-avem cai. N-avem haine călduroase. Podurile sînt distruse. Şi cu ce să vă hrănim, că nici noi n-avem ce pune în gură ?! A porni la drum e moarte sigură pentru voi !

— Ori aşa, ori aşa — tot crăpăm. Bate-i o depeşă lui Lenin...

— Nu ne lăsaţi, fraţilor !

Hohote de plîns, scrîşnete.

— Nu ne părăsiţi... împreună am luptat, împreună să murim !

— Bun rămas, stanişnici... Bun rămas prieteni...

Gemete, vaiete, ultime îmbrăţişări. Tatăl îşi lua rămas bun pe vecie de la fecior, fratele de la frate, prietenul de la prieten. Uşile spitalelor erau bătute în scînduri. Cine mai era în stare, sărea pe fereastră. Proptiţi în cîrje, smulgîndu-şi în neştire bandajele însîngerate, ei se ţineau cu toată nădejdea fiinţei lor pe urma armatei care se retrăgea : mergeau sprijinindu-se unii pe alţii, se tîrau, cădeau, mureau... Mulţi zăceau cuminţi, colăcel, pe marginile drumurilor, cu trupurile albite de primele fulguieli.

Mormane de cenuşă pe locul staniţelor şi cătunelor, schelete pe locul oraşelor.

Consiliul Militar Revoluţionar tot mai ţinea şedinţe, crezînd orbeşte în puterea hotărîrilor sale, lansînd, ca nişte rachete, un ordin după altul :

Armata să fie retrasă dincolo de Terek... Refaceţi unităţile... Introduceţi cea mai riguroasă disciplină...

Oamenii să fie trimişi la repaus... Stabiliţi legătura cu armata a 12-a... Pregătiţi pentru primăvară o lovitură împotriva lui Denikin...

Iar dincolo de geamurile strălucitoare ale vagoanelor statului-major, huruind pe drumurile sparte, treceau galop, zi şi noapte convoaie şi baterii, se scurgea în pas întins cavaleria, treceau rămăşiţele armatelor a 7-a, a 9-a şi a 10-a, unităţi care luptaseră în Taman şi se rătăciseră de grosul forţelor, efectivele rărite ale unor regimente care încă nu demult se acoperiseră de glorie : Mihailovski, Proletarski, Vîselkovski, Internaţional, Labinski, Reg. 292 Infanterie, Reg. Ţărănesc „Şcerbina", „Timaşevski", Reg. special Kubanski, Unarokovski, Cernomorski, Popular, Reg. 306 Infanterie şi multe altele. Argaţi din Ucraina şi muncitori din Rostov, calicimea staniţelor şi gărzile roşii din Taganrog, pescari din Temriuk şi marinari nestăpîniţi, uncheşi încovoiaţi de la ţară cu nişte tîrsoage de bărbi şi băieţandri cărora nu le mijise nici mustaţa. Mergeau umăr la umăr un poltăvean şi un crimeean, un chinez şi un ungur. Se retrăgeau tiraliorii de dincolo de Kuban, se retrăgeau vitejii letoni. Cazacii tineri se luau la întrecere în măiestria „djighitovkăi" cu inguşii şi cu cecenii (de altminteri, pe atunci băştinaşii din munţii caucazieni începuseră să se întoarcă în aulele lor, ca la scurt timp după aceea să ridice steagul rebeliunii în spatele liniilor inamice). Brecuri, căruţe, cotigi, harabale şi căruţe cu mitraliere uruiau de zor, fiecare încercînd să treacă înaintea celui din faţă. Roţile intrau în hîrtoape, caii sleiţi de lungimea etapelor se opreau, dar sub ploaia de bice şi ciomege se opinteau la drum cu ultimele puteri.

Urlete, vaiete, blesteme, înjurături. Abia apucau să dea de mîncare la cai, şi cînd să se odihnească şi ei puţin, sotnicii şi ofiţerii fluierau, comenzile răsunau pătrunzător.

— Echi-paaa-rea !

— Încălecarea, mîncăilor !

— Convoi, înhamă !... Companie, încolonarea !

— Lingura şi-un dumicat, sus, voinice, c-am plecat !

Înfulecau la repezeală terciul aproape crud, care scîrţia între dinţi, şi se urneau iar la drum, mestecînd şi strîngîndu-şi centurile. Nimeni nu voia să se piardă de unitatea lui, iar cine voia o făcuse de mult. Unii îşi omorîseră comandanţii şi comisarii şi trecuseră la inamic, pe alţii îi lovise năpasta şi căzuseră prizonieri. Mulţi dintre aceştia luptau acum sub steagurile tricolore ale contrarevoluţiei, în vreme ce destui fugari zăceau în rîpe şi în şanţurile de pe marginea drumului, căsăpiţi ori împuşcaţi de albi.

Lăsînd în urmă dîră de sînge, armata se retrăgea puhoi spre Mozdok, Kizlear, Ciornîi Rînok. Pe o lungime de zeci de kilometri, liniile ferate erau ticsite de garnituri aduse din tot ţinutul. În vagoane — efecte, muniţii, dezertori,

spitale, state-majore ale unor unități inexistente. Cuvîntul de ordine era ca tot ce nu poate fi transportat să fie ars și aruncat în aer. Dinamitau, dădeau foc, înhățau care ce putea. Unii, numai cu ce aveau pe ei, abia își mai tîrau picioarele prin clisă, alții cu două sau chiar trei mantale pe ei, gîfîiau sub povara unor coșcogea boccele. Kabardinii, karaceaevenii * și cazacii din stanițele rebele tîrcoleau ca niște șacali în spatele trupelor, sub comanda capilor contrarevoluției din ținutul Terekului — Bicerahov, Agoev, Serebreakov, prădînd convoaiele împotmolite pe drumuri de țară, dezbrăcînd la piele și omorînd pe cei ce nu mai aveau putere să se apere.

Lîngă Cervlennaia, trupele care se retrăgeau se întîlniră cu regimentele Leninski și Jeleznîi din armata 12-a, care le fuseseră trimise în ajutor din Astrahan. Oamenii arătau bravi și ferchești în mantalele lor nou-nouțe și în cizmele falnice cu scîrț. Mărșăluiau într-o aliniere desăvîrșită, sub drapelele găitănate cu argint și, sucindu-și ochii spre partizanii zdrențăroși, strigau :

— Ce vi s-au pleoștit mustățile ?

— V-au frecat cazacii ridichea ?

— Curaj, găină...

Partizanii nu se lăsau nici ei mai prejos :

— Da unde-ați fost pînă acum, frumușeilor ?

— Să nu rătăciți drumul la întoarcere.

— Ați luat ardei cu voi să v-ajute la fugă ?

* Populații în Caucaz.

— Mă, botoșilor ! Iuncherii abia așteaptă să vă cînte ceva la ureche.

Glume usturătoare, rîsete, sudalme groase.

— Ei, măi frate, ți se-nvîrte roata ! Ho-ho...

— Taci, păduchelniță ambulantă !

— Fac ceva pe tine.

— Noroc de tine și de sfîrîie-călcîie...

— Cînd or să vă flocăiască ăia, n-o să vă mai hliziți.

— Cu cîntec înainte !

Porniți înainte, tovarăși,
Cu pieptul în lupte-oțelit
Din închisoare noi iarăși
Gata de luptă-am ieșit.

Cu marșul acesta clocotitor pe buze porniră să întîmpine dușmanul.

Chiar în prima luptă, lîngă stanița Mekenskaia, cele două regimente, necunoscînd tactica inamicului, fură încercuite de cavaleria generalului Pokrovski și căsăpite în cea mai mare parte.

Armata rămase aproape fără comandanți și comisari : unii dormeau somnul de veci în stepă, ori în munți ; alții, bolnavi de tifos, aiurau și se vedeau pe cîmpul de bătaie ; în sfîrșit, alții își părăsiseră unitățile și fugiseră în Transcaucazia sau, prin Derbent, pe mare, la Astrahan.

Pe drumul ce șerpuia prin stepă alerga sprinten un automobil. Pe bancheta din spate, tolănit într-un colț, moțăia iepurește un militar.

Faţa îi era obosită, pămîntie, ochelarii cu rama de aur îi săltau pe nas.

Pe drum — o brigadă şi trenuri regimentare. Claxonul vuia răguşit.

— Loc, harabagiilor ! se răstea şoferul. Strigă la cei din faţă să oprească.

— Ai loc destul în aia vacii, se răţoiau ostaşii care mînau caii.

Şoferul :

— Dă-te la o parte !

Cei care mînau caii :

— Dă-te tu, că eşti singur, iar noi sîntem mulţi.

Caii de stepă, sperioşi, se smuciră într-o parte şi o luară razna. Se răsturnă bucătăria de campanie cu borşul fierbinte, se răsturnă o căruţă sanitară, în ţipetele sfîşietoare ale răniţilor căzuţi în noroi.

Maşina coti scurt şi o porni paralel cu drumul, urmărită de înjurături şi strigăte : „Stai ! Opreşte !" Şoferul apăsă pe accelerator. Proaşte de noroi ţîşneau de sub roţile din spate. Ivan Cernoiarov ajunse automobilul din urmă şi i se puse în cale cu calul de-a curmezişul :

— Calcă-mă.

Şoferul opri. Cîţiva călăreţi înconjurară maşina.

— Cine eşti ? vorbi Cernoiarov către militarul cu ochelarii de aur. Ce Paştele mă-ti dai peste oamenii mei ?

— Sînt Arslanov, împuternicit al Consiliului Militar Revoluţionar al armatei. Ce doriţi, tovarăşe ? Mandatul ? Poftim... Eu...

— Da pe partizanul Ivan Cernoiarov îl cunoşti ? i-o reteză comandantul brigăzii.

— Am auzit de el, dar personal n-am avut onoarea.

— Unde goneşti aşa ?

— Asta nu vă priveşte.

— Se grăbeşte la Astrahan, să dea raportul, rîseră ostaşii. Lasă-l să plece, că-ntîrzie...

— Nu sînt obligat să dau socoteală primului întîlnit. Din ce unitate sînteţi ? Cine e comandantul ? Mă voi plînge... Dă-i drumul ! porunci el şoferului.

Motorul începu să mîrîie. Nimeni nu se clinti.

— La o parte, trag ! Un browning nichelat luci în mîna împuternicitului.

— Atunci, să faci cunoştinţă cu Cernoiarov ! strigă Ivan şi, aplecîndu-se din şa, îi zbură capul de pe umeri. Băieţi ! Încărcaţi în maşină o sută de puduri de furaj.

Călăreţii îşi arătară încîntarea prin urlete frenetice.

Armata se retrăgea în dezordine. Unităţile se amestecaseră, se răzleţiseră de convoaiele lor, pierduseră legătura cu statele-majore şi cu serviciile de aprovizionare. Puţinii conducători care îşi mai păstrau cumpătul încercau zadarnic să pună oarecare rînduială în deplasarea trupelor : nimeni nu mai executa nici un fel de ordin. Numai două regimente de cavalerie şi brigada lui Ivan Cernoiarov mai acopereau, de bine, de rău, retragerea.

Călăreţii generalului Pokrovski îi urmăreau pas cu pas. În toiul nopţii, brigada lui Cernoiarov intră în Kizlear.

Ardeau case, hambare, magazii de făină şi cereale. În gară ardeau eşaloane cu efecte, arme şi muniţii. Cînd exploda vreo ladă cu obuze, se cutremura văzduhul şi jerbe de schije ţîşneau vîjîind din vîlvătăi. Un zgomot ca de pînză ruptă îţi umplea auzul — erau cutiile cu cartuşe care pîrîiau în vagoanele cuprinse de flăcări. Pe străzi nu aveai loc de convoaie, atelaje de artilerie, trăsuri încărcate vîrf cu calabalîc, automobile blindate împotmolite în noroi. Casele erau pline de răniţi şi de bolnavi sleiţi de puteri.

Nu erau furaje, nici pîine, nici apă.

Coperişurile de paie şi de stuf fuseseră desfăcute şi folosite ca nutreţ. Caii costelivi rodeau codîrlele căruţelor, stîlpii şi gardurile de care erau legaţi. Unităţile care trecuseră înainte prin oraş secătuiseră fîntînile. Cele picate în urma lor scoaseră şi noroiul de pe fund. Pentru cei ce veneau în coadă de tot nici măcar atît nu mai rămînea.

În schimb, în Kizlear şi în împrejurimi întotdeauna vinul curgea gîrlă. Şi-acum aflai aici o adevărată mare de vin. Butoaiele erau scoase din pivniţe şi — bea, toarnă! Tot cu vin îşi adăpau şi caii, turnîndu-l în jgheaburi. Dobitoacele flămînde se chercheleau repede, săreau în două picioare, fornăiau, se izbeau de garduri, se băgau în foc. Oamenii plecau mai departe, cîntînd cît îi ţinea gura, călare pe cai dănţuitori ce călcau prin băltoace de vin spumos, în care jucau învăpăierile incendiilor, bete şi ele.

Locuitorii se ţineau după ei, se apucau cu mîna de scări :

— Domnule tovarăş... Treizeci de butoaie...

— Ai scăpat ieftin. Trebuia să te arunce şi pe tine la cîini. Las' c-am văzut eu cum un ostaş invalid vă cerea de pomană şi voi l-aţi luat la goană. V-aţi zgîrcit la o bucată de pîine...

— Ne-au luat hainele...

— Marş de-aici !

— M-a lovit un cazac de-al dumitale.

— Nu zău ! Dacă-i aşa, na, ţine şi de la sotnic ! Şi jap cu cravaşa peste cap.

— Un butoiaş cu miere...

Iuhim Zakora, comandant de escadron, strînse frîul şi izbucni într-un rîs batjocoritor.

— Băieţi, pe ei !

Cu un chiot sălbatic, călăreţii se năpustiră asupra localnicilor. Îi fugăreau pe trotuare, îi doborau la pămînt, treceau cu caii peste ei, îi croiau cu cravaşele peste ochi, îi loveau cu muchea săbiei. Din urmă, blocînd străduţa îngustă, se îndesau înainte, veneau puhoi infanteria, cavaleria, convoaie.

— Hai, mişcă, nu ne ţine în loc !

— Regimentul Labinski, strînge rîndurile !

— Vira ! Cu toată viteza înainte !

Fanfarele zdravăn afumate bubuiau fiecare în legea ei.

O infirmieră care-şi pierduse minţile dănţuia în noroi, ridicîndu-şi poalele. Părul îi era răvăşit, dinţii dezgoliţi în rînjet, trusa i se bălă-

bănea la şold. Nişte marinari răniţi o priveau de sub coviltirul de prelată al unui car, făcînd mare haz.

— Arde-i, cumătră, veseleşte-te ! Hop şi-aşa !

— Vino-ncoa' să te facem o plimbărică.

— În braţe strînge-te-aş vîrtos, iubeşte-mă pentru Cristos.

— Ha-ha-ha ! Diavolilor ! Nici acuma nu vă lăsaţi de rele !

O bună bucată de vreme tot întorceau capul să vadă oraşul care ardea, îşi fluturau şepcile şi căciulile, trăgeau în aer.

— Rămîi cu bine, Caucaz !

— Bun rămas, munţi şi păduri !

— Toată Rusia e a noastră, ha-ha-ha !...

— Mormînt, coşciug de cetini !

— Parcă-mi rămîne sufletul aici ! Adio, zile senine şi opincuţe cu dichis !

Pîlc după pîlc, detaşament după detaşament, regiment după regiment se mistuiau în nemărginirea aspră a iernaticelor stepe.

Brigada lui Cernoiarov descălecă în piaţa oborului. Ostaşii dădură caii în grijă şi haida-un miting.

— Trădare ! zbiera mitraliorul Ceaganov, cel cu umerii strîmbi, care şi apucase să se aghezmuiască. Unde ne duce ? La abator ? Ne-au vîndut, iar bănetul l-au băut...

— Isprăveşte, Ceagan, căuta să-l potolească fîrtatul său, Buţoi. Cine să ne vîndă şi cui ? Crezi că s-ar găsi cineva să dea măcar un pitac pe noi amîndoi ?

— Trădare ! se auzi şi într-un alt grup. Cît am luptat pe front, am fost goi şi desculţi, şi-aici ard vagoane cu efecte... Pe front duceam lipsă de muniţii, şi-aici zac munţi întregi.

Murmure :

— Nu se mai înghite.

— Toţi comisarii şi comandanţii o-ntind cu geamantanele şi ne lasă de izbelişte.

— Scapă cine poate, asta-i singura lozincă.

Cernoiarov îşi făcu drum prin mulţime şi sări pe o căruţă :

— Fraţilor...

Glasurile amuţiră treptat, dar ici-colo se mai auzeau bombăneli răstite şi explodau scîrbavnice sudalme.

Cernoiarov le vorbi astfel :

— Fraţilor, peste tot e trădare ! Numai în noi şi în tăria noastră sufletească ni-i nădejdea. Dar va veni şi ceasul socotelilor şi atunci mîna mea de fier va lovi fără cruţare în trădători şi mişei ! Destul cu panica ! Destul cu văicărelile ! Vom lupta pînă la capăt ! Care nu vrea să rămînă în brigadă — să predea la convoi conştiinţa lui de partizan, calul, arma şi să piară din ochii mei ! ...Fraţilor, ne retragem spre Astrahan. Ne aşteaptă un drum greu — patru sute de verste prin sălbatica stepă calmucă. Fără apă, fără nutreţ. Vom sta aici o zi. Fiecare să facă ce provizii poate. Azvîrliţi boarfele. Un snop de fîn mai mult, un pumn de ovăz mai mult vor preţui înmiit în timpul marşului. Voi controla eu însumi raniţele şi tocurile revolverelor. La care găsesc măcar o cîrpă de prisos, atît îi trebuie.

Ordon : caii să fie potcoviţi de iarnă, cercetaţi şeile, hamurile, oiştile, lipiturile obezilor şi niturile la căruţe, să nu joace un cui. Convoiul va încărca cinci sute de vedre de vin. Care e sănătos va primi o cană pe zi, care e bolnav — trei. Aveţi grijă de cai. Plecarea mîine în zori. Mitingul s-a încheiat. Duceţi-vă în linişte la cvartiruri.

Fierarii dădură zor toată noaptea.

Cînd se crăpă de ziuă, brigada se încolonă şi, lăsînd convoiul să treacă înainte, porni în ultima ei campanie. Orice s-ar spune, cele trei regimente se retrăgeau în ordine. Escadroanele se schimbau pe rînd în frunte, aşa cum prevede regulamentul de campanie. Cei mai vechi săreau în răstimpuri din şa şi mergeau pe lîngă cal, ţinîndu-se de oblînc. Alţii veneau în căruţe uşoare, înhămate cu doi sau cu trei cai. Legaţi în spatele căruţelor şi înşeuaţi, alergau caii lor de călărie. Tot umblînd după fîn, cercetaşii şi furajorii se depărtau de drum şi, în loc de nutreţ, aduceau adesea pe cal cîte un partizan bolnav găsit în stepă.

Un ultim popas într-un cătun, înainte să păşească pe pămînturile calmucilor.

Cernoiarov şedea la o fereastră larg deschisă şi pufăia din pipă. Oamenii — unii dormeau, alţii jucau cărţi : miza — bancnote de-ale lui Kerenski cu ghiotura, cartuşe, aurărie, argintărie.

Ceva mai jos, pe un drum lăturalnic, trecea o unitate mixtă. Legat dindărătul unui faeton venea cu paşi de dans un cal frumos ca-n basme.

Cernoiarov duse binoclul la ochi şi-l strigă pe Şalim ; acesta şedea niţel mai încolo, pe mantaua aşternută la pămînt, şi îndrepta cu pila ştirbiturile ce vătămau tăişul sabiei.

— Ia te uită, cumetre... Vezi murgul de colo cum joacă ! şi-i făcu cu ochiul. Ai venit !

Deprins cu toanele de nestrunit ale prietenului şi stăpînului său, aghiotantul îşi dezlegă fără o vorbă kabardinul de bulumacul porţii, sări în şa şi porni întins spre drumul cu pricina. Se întoarse însă repede şi raportă :

— Regiment Derbent... Iapa murga la comandant regiment Beleţki estem.

Răsfăţat de război şi nemaiputîndu-şi struni firea abraşă, comandantul partizanilor smulse pistolul din toc şi-l puse în faţa lui, pe pervaz.

— Şterge-o ! Dacă mi te-ntorci fără iapă, te-mpuşc. Şi tu ştii, la mine cuvîntu-i cuvînt.

Jucătorii lăsară cărţile şi, înveseliţi nevoie mare, îşi dădeau cu părerea ce sfîrşit va avea toana asta a comandantului.

Şalim scutură smucit din cap, icni şi, arzîndu-şi fugarul cu cravaşa, porni ca fulgerul după regimentul care se depărtase binişor de sat şi tocmai cobora într-o vîlcea. Îl urmăriră din ochi pînă nu se mai văzu.

Înainte să-şi isprăvească pipa Cernoiarov, pe drum se iscă un vîrtej de colb. Şalim venea iureş, aducînd un cal de frîu. În urma lui, cu strigăte sălbatice şi învîrtind săbiile pe deasupra capului, zoreau cîţiva călăreţi.

— La arme ! ordonă Cernoiarov.
Cît ai clipi, ostaşii înhăţară cîte o puşcă din car.
— Ochiţi în căciuli... toţi o dată... foc !
Şalim ajunse cu bine în cătun.
Urmăritorii se opriră pe un dîmb, ascultară gloanţele şuierîndu-le pe deasupra capului, fluturară ameninţător săbiile şi făcură cale-ntoarsă.
Cernoiarov sări pe fereastră.
— Îmi place de tine, Şalime, eşti tot numai vînă ! rîse el, luîndu-i frîul din mînă. Era o murgă de culoare izabel, cu pete mai închise la vintre. Aşa şi trebuie : cînd nu eşti destul de puternic, dai iama şi nu-i laşi să se dezmeticească... Hm, n-ai tîrguit rău, încheie el, mîngîind calul, care fornăia a spaimă.
— Taiat, aruncă ursuz Şalim.
— Pe cine ai tăiat ?
— Beleţki.
— Minţi ?! şi comandantul îl scrută neîncrezător.
În loc de răspuns, Şalim scoase la iveală de sub poala mantalei sabia înroşită de sînge proaspăt.
— Drace ! Ivan se întunecă la faţă şi se apropie ameninţător de aghiotant. Nătărăule ! Dacă te-aş trimite să te închini lui Dumnezeu, tu ai prăda sfînta biserică.
— El nu dat, el strigat, încerca să-şi afle îndreptăţire fîrtatele. Atunci eu taiat la el — aşa şi aşa !
— Eşti un dobitoc făr-de pereche, se răsti comandantul, dar ochii îi căzură asupra capturii

şi glasul i se schimbă numaidecît : Zău aşa... mîndreţea asta de iepşoară tare bine-mi mai prinde !
Cu picioarele strunjite şi lungi, bine legată, nici grasă, nici slabă şi zveltă ca o ştiucă, iapa îl fura galeş cu coada ochiului pe noul ei stăpîn, mişcînd din urechiuşele-i de vulpe şi scuturînd din căpşorul dăltuit, de parcă l-ar fi îmbiat la goană.
— Cum... Cum zici că o cheamă ?
— Tare graba, uitat întrebam, mormăi Şalim cu un zîmbet pitit în colţul gurii, şi se apucă să frece pana sabiei şi să o şteargă cu un petic de postav.
— ...O să-i spun Strela ! Săgeata ! Strelka !
Cernoiarov strînse chinga, se aruncă în şa fără să pună piciorul în scară şi porni în goană în stepă să încerce calul.

Pe măsură ce rămăşiţele armatei se scurgeau pe străzile devastate, unde toate zaplazurile, gardurile de nuiele, cerdacurile şi podinile de scînduri ale trotuarelor fuseseră smulse şi puse pe foc, Ciornîi Rînok se cufunda în tăcere.
La marginea oraşului, într-un staul fără uşă şi fără coperiş şedeau trei fîrtaţi de regiment : Maxim Kujel, Grigorov şi Iakov Blinov. În faţa lor, pe o manta — o vadră de vin, o pîine mare, rotundă şi cîţiva cartofi copţi în spuză. Trei arme care îşi făcuseră datoria odihneau într-un colţ.
Beau în tăcere.

Săbiile căzăceşti şi gloanţele ofiţereşti seceraseră regimentul lor în stepele Stavropolului. La trecerea rîului Kalaus, convoiul în care se aflau soţia şi fetiţa bolnavă a lui Grigorov fusese capturat de albi şi el nu mai ştia nimic de soarta acestora. Într-o noapte, lîngă staniţa Naurskaia, nimeriseră într-o ambuscadă, unde pierduseră ultimele mitraliere şi ultima baterie. Restul regimentului se risipise pe drumuri. Maxim făcuse pe picioare gripă spaniolă şi febră tifoidă. Blinov suferise două contuzii : faţa îi era schimonosită şi mereu săgetată de ticuri, trăgea piciorul stîng şi nici mîinile nu-i prea dădeau ascultare : nu reuşea să apuce dintr-o dată nici lingura, nici bucata de pîine.

— Totul s-a sfîrşit, prieteni, spuse încet Grigorov, ca pentru sine. Îşi răsfoia fără grabă carnetul de însemnări şi rupea în bucăţele filă după filă.

Şi din nou se cufundară cîteşi trei într-o lungă muţenie.

Dinspre Kizlear se auzeau bubuind tunurile.

— Trebuie să plecăm, oftă Maxim, şi căzu pe gînduri. Da cum, şi cu ce ?

— Şi-ncotro ?

— Ne luăm şi noi după ceilalţi.

— Vezi-ţi, mă, de treabă...

— Nu, că acilea mare brînză facem ! I-auzi ! Tunurile iuncherilor... Acuşica ne trezim cu ei pe cap. Scîrbele dracului. Oricum o-ntorci, tot s-o luăm din loc e mai sănătos.

Grigorov scoase vin din găleată cu o gamelă turtită, sorbi încet un gît, îşi supse capetele mustăţilor şi suflă ca un cal ostenit.

— Eu nu plec nicăieri... Pentru noi, jocul s-a isprăvit... Gata.

— Gata... îi ţinu isonul Iakov Blinov, scuturînd din cap. Că parc-am trăit nu o viaţă, ci nu ştiu cîte. Am avut parte şi de case boiereşti, şi de palate, dar n-am apucat să stăm mai multişor în ele. Contrarevoluţionarii, fir-ar să fie ! Nu te lasă să răsufli în voie. Marş înapoi în cocină ! Ei, şi acum, s-a strîns funia de par. Pesemne că aici o să ne sfîrşim. Privi cu amărăciune la pereţii găuriţi, murdari de baligă. Eh, căluţule năzdrăvan, nu l-ai adus pe soldat în grădinile raiului ! Hai să bem...

Maxim se ridică şi-i luă la rost :

— Tocmai voi vorbiţi aşa, stanişnici ?... Ne-a mînat cineva cu sila să ne războim cu iuncherii ? Singuri ne-am dus, de bunăvoie... Aşa cum scrie la gazetă, ne-am pus pieptul s-apărăm cauza sfîntă, jertfindu-ne viaţa, gospodăria, familia... De cînd ne ştim am tot purtat jugul, şi noi, şi taţii, şi străbunii noştri...

— Lasă asta, Maxim Larionîci... Eu...

— Mai avem de străbătut o cale lungă, urmă Maxim, şi noi începem de la jumătatea drumului să ne poticnim şi să privim îndărăt... Kubanul, Kubanul ! Ducă-se naibii ! Să trăim acolo aşa cum am apucat din bătrîni, nu mai e chip ! Avem în spatele nostru statul sovietic — o sută, ori nu ştiu cîte gubernii... Oh, să ne vedem mai degrabă la Astrahan ! Stăm niţel să ne tragem

sufletul şi pe urmă ne batem iar cu iuncherii, tocmai de dragul grădinilor din raiul de care ziceai tu adineauri... O să muşcăm şi din mere de aur, şi-o să ne întoarcem în Kuban cu muzică, ehei, ce-o să-şi mai muşte ei mîinile... Da vouă ce v-a trăsnit prin carul ăla de minte ce-l aveţi în căpăţînă ? Ceas de ceas, iuncherii...

— Doar nu ţi-oi fi închipuind că vrem să trecem la albi ?! zîmbi Grigorov. Nu, frăţioare ! Niciodată nu ne-am închinat la sfinţii iuncherilor şi niciodată n-am mîncat pîine şi sare cu ei.

— Trebuie să plecăm, stărui Maxim. Bun, rău, cal se cheamă c-avem. În drum poate mai facem noi rost de unu'.

— Eu nu plec nicăieri. Eu mi-am încheiat socotelile. Gata ! repetă cu încăpăţînare Blinov, întorcînd ochii în altă parte.

Tîrşindu-şi picioarele umflate, Maxim ieşi afară.

În şură, cu capul în pămînt şi cu buzele atîrnînd îmbălate şi moi, o iepşoară şargă moţăia între ulubele unei harabale.

Maxim o pocni încetişor cu palma peste crupă.

— Măi, măi ! Te gîndeşti la nemurirea sufletului ? Îi vîrî sub ochi o cîrmoajă arsă de pîine. Na, bagă abur la cazan, că-n tine ni-e toată nădejdea !

În staul bubui o împuşcătură.

Maxim dădu buzna înăuntru.

Prăvălit cu faţa în băltoacele de vin de pe manta, zăcea Iakov Blinov. Piciorul lui drept, desculţ, mai zvîcnea încă, din ceafă sîngele ţîşnea cu putere, împroşcînd peretele. Cinchit

lîngă el, Grigorov plîngea înăbuşit, muşcîndu-şi barba.

— Singur ? suflă Maxim.

— Singur... Ne-am înţeles ca amîndoi... Da eu n-am curaj... De ce nu m-a nimerit un glonţ pe front ?

Maxim tăcu o vreme, legănîndu-se de pe un picior pe altul, apoi îl atinse uşor pe umăr.

— Plecăm.

— Unde să plecăm ?

— Unde, unde ! Scoală.

Îşi ridică prietenul bolnav de subsuori şi-l scoase afară, apoi se întoarse, scotoci prin buzunarele mortului, găsi o cutie de tablă cu tutun şi nişte chibrituri, le luă, îl sărută pe gură, luă şi găleata goală, amîndouă puştile şi ieşi.

— Ei, şerguţo, ia arată tu ce poţi.

O luară pe uliţă.

Se văzură numaidecît asaltaţi de oameni în zdrenţe şi îndîrjiţi, frînţi de oboseală care puhoiau toţi în aceeaşi direcţie. Gemeau, se rugau, blestemau.

— Nu mă mai ţin picioarele. Mor...

— Nu mă lăsaţi, fraţilor...

— Ei, staniţă... Ce-i cu tine aici ? În mijlocul drumului stătea Vaska Galagan. Capul îi era înfăşurat cu o cîrpă murdară, pe care sîngele se închegase ca o turtă neagră. Bună ! îi aruncă el şi lui Grigorov. Mă luaţi şi pe mine ? Vreo doi kilometri, pînă dau de ai mei.

— Vasea ! se bucură Maxim. Mai încape vorbă ! Urcă !

Galagan sări în căruţă. Ceilalţi nu se lăsau.

— Ia-mă şi pe mine... ia-mă şi pe mine... Fă-ţi pomană... se văicăreau care mai de care.

— Mişcă! se zborşi la ei marinarul. Calul nu-i de fier. Ceva mai încolo, Maxim luă un băiat care se împleticea în poalele unui halat de spital.

Şedeau înghesuiţi, spate la spate.

— De unde vii, mînzule?

— Am fugit din spital. Da să nu mă alungi, nene, că-s sănătos, zău, să nu vă fie teamă că luaţi vreo boală de la mine... Numai drumul şi foamea m-au secătuit de puteri... Mi-e gura iască. Barem un fum să trag...

Marinarul îi întinse o chisea slinoasă, brodată cu mătase pestriţă.

— Na, juvete, răsuceşte şi tu o ţigară. Tutunul şi vinaţul fiert cu ardei iute e leacul leacurilor la ezantematic. Se întoarse spre Maxim şi se porni să turuie ca o morişcă: Ştii, am zăcut şi eu o lună şi ceva într-un spital din Piatigorsk. Îmi dau ăia nişte hapuri scîrboase. Eu le-arunc peste bord. Las-că vă văd eu, nenişorilor! V-a picat în gabjă un marinar şi vreţi să-l otrăviţi?! Nu se prinde! Aveam vreo două litruţe de vin, pus bine sub pătură ca să stea la cald şi dă-i, şi suge, dă-i, şi suge. Vinişorul, mă, m-a pus pe picioare. Ei, pe urmă, hai la comisie. Comisia mă găseşte inapt pentru serviciul militar. Medicul şef, unul, aşa, parcă era ţap, mă-ntreabă: „Gradul, funcţia, unitatea?" „Într-un trecut nu prea depărtat, zic, marinar de rangul întîi pe cuirasatul «Svobodnaia Rossia», iar în prezent şi în viitor comandant universal". Doctorul rîde şi spune: „Ai nevoie de repaus, tovarăşe". Eu, de colo: „Dacă toţi luptă, eu ce crocodilul mă-si să caut aici? Degeaba mă pui pe liber, că eu nu mă despart de viteazul meu detaşament." A tăcut mîlc. Mai zac ce mai zac, că fără foaie de drum şi bilet de subzistenţă... Da cum să le scot de la ei? Aia e. Şi haida iar la comisie. Doctorii — că m-a întors ezantematicul şi că mă mută la contagioşi. „Aiurea! strig. N-am nici pe dracu! strig. Nu sînteţi doctori, strig, ci duşmani ai revoluţiei!" „Linişteşte-te, tovarăşe, n-ai voie să te enervezi. Îţi trebuie odihnă." „Ba voi vreţi să vă odihniţi, după ce m-oi molipsi la contagioşi şi-oi crăpa, de-aia mă băgaţi acolo! Nu vă merge, nu, nu, lighioanelor! O să trăiesc şi-o să tot trăiesc şi n-o să vă dau pace încă multă vreme." Ei — mucles! M-am uitat la toţi cu scîrbă, mi-am aprins o ţigară, şi pe urmă — sacul în spinare şi umblă!

— Te-ai rătăcit de detaşament? întrebă Maxim. Ştii unde e?

Detaşamentul lui Galagan pierise. Dar în lunile ce urmară, Vaska nu stătuse degeaba: funcţionase ca şef peste pulberării, condusese o Ceka judeţeană, se bătuse cu bandiţii prin părţile Stavropolului, fusese comandantul cercetaşilor călare în regimentul Azovski.

Oraşul s-a topit demult în zare.
Stepa e pînă-n hăt, cît vezi cu ochii
nici un tufiş, un pom, o iarbă
nisipuri grele străjuie tot locul...

Vîntul avan purta de-a rostogolul prin stepă scaieţi uscaţi şi ciulini globuroşi. Ghemurile uşoare goneau săltînd şi întrecîndu-se prin nemărginirea sălbatică, se strîngeau prin văiugi în grămezi care, aprinse, ardeau cu o flacără vie, arătînd drumul în noapte.

Dădură de un lac întins, îngheţat.

— E marea ? întrebă mînzul.

— Da de unde, băieţică. E doar un petic. Marea adevărată e la vreo treizeci de verste de-aici şi nu-i în drumul nostru.

Nici zahărul nu schimbă gustul sărat cu iz amărui al apei din lac.

Marinarul bău şi scuipă.

— Cînd ţi-e frig, ori ţi-e foame, mai faci haz de necaz. Da setea te omoară. Cum de trăiesc oamenii prin partea locului ? Parcă nu-i apă, ci pipi de damă. Ptiu !

— Uite-aşa trăim noi, glăsui un pescar care tocmai se apropiase de ei. Cînd dă seceta, mor şi broaştele.

Strînseră nişte trestie uscată de pe mal şi dădură spiculeţele la cal.

— Deunăzi au mai trecut pe aici de-ai voştri, povesti pescarul. Omenire puhoi se ducea la Lagan. Să ocoleşti e departe, că doară vedeţi lacul. Au luat-o de-a dreptul, peste gheaţă. Merg ei aşa binişor cam vreun kilometru, cînd hop — gheaţa crapă şi se cască. Astupă ei crăpătura aia cu căruţe cu cai cu tot şi hai mai departe... Da gheaţa s-a rupt iar şi s-a lăsat sub apă cu tunuri şi cu căruţe. Cîţi au fost acolo, unul n-a scăpat. Am scos la căciuli — o barcă plină. Eh,

războiul ăsta... Cine l-a mai născocit pe capul nostru ? Se prăpădeşte la norod cîtă frunză şi iarbă.

— Aşteaptă, moşule, că de cum îi curăţăm pe burjui, gata şi războiul.

— Aşteaptă pînă o crăpa dracu, şi el nici măcar beteag nu e.

Pe drumul scobit jgheab, răzleţi sau în grupuri mici, oamenii mergeau, cădeau la pămînt. Unii se ridicau şi o porneau mai departe, clătinîndu-se, alţii, mistuiţi de fierbinţeală, se abăteau din drum şi o luau razna, alţii acolo rămîneau.

Un tînăr partizan se aşezase la loc ferit, după un dîmbuleţ, să-şi mai tragă sufletul. Şi acolo încremenise, chircit de ger. În colţul gurii avea un muc de ţigară. Vîntul se juca cu moţul roşcovan ce-i cădea pe frunte de sub căciula rotundă, cum poartă cazacii din Kuban, şi-i îngropase în nisip picioarele.

O pereche de boi se opinteau în jug, trăgînd un automobil blindat.

Unul se adăpostise de vîntul îngheţat în pîntecele unui stîrv de cal cu măruntaiele mîncate de lupi ; dinăuntrul bîrlogului ăstuia se zbîrleau la vedere o pereche de cîrje şi o cizmă ruptă.

O tînără femeie cu un prunc în braţe abia îşi mai tîra picioarele. Lacrimile lăsau dîre în noroiul ce-i acoperea obrajii învăpăiaţi. În buzunarul bekeşei ★ avea o sticlă de lapte. Bărbatul, în şalvari zmeurii, mergea în faţă, deschizînd

★ Bekeşa — haină strînsă pe talie.

cale în nisip cu ciubotele-i grele. Tifosul îi dogorea fața, ochii lui urduroşi păreau lipsiți de vedere. Cînd şi cînd răcnea peste umăr: „Mai leagă cățeaua, lepădătură!" Femeia plîngea şi mai sfîşietor. Copilul doar horcăia.

Ca să-i mai dea ghes iepşoarei la drum, Maxim tot pocnea dintr-o nuieluşă, dar şarga făcea pe surda: legănîndu-şi coada sărăcuță, mergea încet şi împleticit.

Mîini scheletice, cu pielea uscată şi parcă lipită de os, mîini umflate şi cu un luciu sticlos, mîini acoperite de bube, mîini de pe care se cojea spuzeala tifosului — mîini şi mîini se întindeau spre ei şi se agățau de loitre.

— Ia-mă puțin şi pe mine-n căruță.

— Unde să te mai sui, amărîtule?

— Unde-o fi... Nu mă mai țin picioarele... Ai milă...

— Mă doare sufletul de tine, da şi de mine mi se rupe inima.

— Fie, nu ne suim... Lasă-ne barem să ne ținem...

La poalele unui gorgan, un caucazian înfăşurat în cojoc şedea la capul calului care-şi dădea duhul. Ochii lui flămînzi scăpărau ca doi cărbuni aprinşi de sub căciula uriaşă.

— Ce stai acolo? îl chemă un glas stins.

— Moartea aşteptam, răspunse omul la fel de încet.

— Hai cu noi.

— Plîmbi singur.

Un ostaş îl trase de cojoc.

— Vinde-mi-l mie, că tu tot o să mori.

— Sictir, porc... Eu scot la tine masele din gură!

În mîinile caucazianului luci un revolver.

Trecură înainte.

Nisipul fugea de sub picioare, caii se înfundau în nisip pînă la chişiță.

O baterie se împotmolise într-o vîlcea. Artileriştii deshămaseră caii lor înalți, de povară, înfundară gurile tunurilor cu nisip şi traseră ultima salvă. Tunurile se cutremurară şi țevile căzură pocite de pe afeturi. Servanții îşi şterseră cu căciulile fețele năduşite, îşi aprinseră cîte o țigară şi, purtîndu-şi de frîu caii clăbuciți, care se clătinau de slăbiciune, se amestecară cu omenetul de pe drum.

Doi mitraliori tîrau cu rîndul o mitralieră. Se opriră în loc, sfîrşiți de puteri, cu gurile căscate şi cu ochii injectați, schimbară între ei două vorbe şi se apucară să îngroape mitraliera. Apoi făcură pe nisipul înghețat nişte semne tainice: tot mai trăgeau nădejde să se întoarcă.

Cel cu şalvarii zmeurii se abătu vreo cîțiva paşi de pe drum, se închină şi îşi curmă viața cu un glonț. Nevastă-sa se prăbuşi peste trupul lui şi începu să se zvîrcolească şi să plîngă în hohote:

— Fedea... Fedea... Fedenka...

Urletul ei sălbatic răscolea toate inimile, dar toți cîți treceau întorceau capul să nu vadă. Cum să o ajuți şi cu ce?... Doar un ostaş tînăr, şi el mai mult mort decît viu, se apropie şi, fără o vorbă, îi luă pruncul în brațe. Femeia îşi scoase crucea de la gît, o petrecu pe după gî-

tul bărbatului ei şi, plîngînd într-una cu izbucniri sfîşietoare, se tîrî după ostaşul care-i ducea copilul. Şi încă multă vreme după aceea se tot oprea în loc şi se tot uita îndărăt, gata parcă să se întoarcă.

Vremea stătea a ploaie, mirosea a nisip jilav. Maxim ocoli o căruţă fără cal, părăsită în mijlocul drumului. În căruţă erau cîţiva bolnavi. Printre gemete, ei îi conjurau pe toţi :

— Vizitiul a tăiat şleaurile cu toporul, a încălecat şi a fugit... E pe un armăsar sur, rotat, cu coada retezată scurt, cu urechea stîngă despicată şi cu un L pe crupă. E îmbrăcat cu o jachetă femeiască, de catifea şi e chior de ochiul stîng. Dacă-l vedeţi undeva, împuşcaţi-l.

— Pas de-l mai prinde... Acuşa o fi bînd ceai cu covrigi la Astrahan...

Şontîc-şontîc mergea un chinez. Pe pieptul lui se încrucişau benzi de mitralieră, peste ele trecea curmeziş cureaua unei lădiţe de telefon de campanie, în fiecare mînă avea cîte o puşcă, iar la subsuori cîte un şomoiog de paie. Două mîrţoage descărnate, părăsite de stăpînii lor, îl urmau ca nişte umbre, cu ochii jalnici aţintiţi la paie. Cu toată păcura din suflet, mulţi izbucniră în rîs.

— Hai să fumăm o ţigară.

— Eu plecat Astlacan, vorbi chinezul, dezgolindu-şi în zîmbet dinţii mîncaţi şi îşi văzu de drum.

— Ăsta ajunge şi în Siberia.

— Au cîte nouă suflete în ei... Ieri, în tabără, unul de-al lor era pe ducă... I-am turnat pe limbă trei stropi de vin. O dată i s-a aprins privirea, s-a sculat în picioare, „noloc, tovalăşe", şi haida la drum.

Se lăsă o noapte neagră de nu se mai vedea nici coada calului. Pale de vînt rece pieptănară bezna, aşternînd peste toate o pojghiţă de gheaţă. Mai încolo se dezlănţui vijelia, cu un potop de zăpadă învolburată.

Stepa urla şi se zbuciuma.

— E prăpăd, făcu Maxim. Gata, ne-a luat dracu !

Marinarul se ghemui pe locul lui, înfăşurîndu-se în manta pînă peste cap şi clănţănind din dinţi, de ziceai că ţăcăne o mitralieră.

— Noapte lupească, icni el. Nici degetele nu ţi le mai vezi.

Dădură de un spital întreg. Caii muriseră în ham. De prin căruţe se ridicau gemete, înjurături, rugăminţi, blesteme.

Puştiul începu să aiureze. Îl apuca pe Maxim de braţ şi bolborosea :

— Nene, mi s-a urcat tifosul la cap... Mor, nene... Uh, ce dogoare... Parc-aş fi un samovar burduşit cu jăratec... Mînă ! Mînă ! Cum treci dealul, e satul nostru... M-aşteaptă bunica, Fedosia Kudrina... Apă, un pic de apă... Mă topesc de căldură... Nene, iuncherii ! Uite-i colo ! Vin în goană... Steagurile albe flutură... Trage ! Dă puşca-ncoace ! Mînă mai iute !

Se zvîrcolea şi se îneca de plîns.

Căruţa se hurduca pe drum, ca zgîlţîită de alte alea.

— Mînă !

— Mai încet, Maximuşka, se ruga Grigorov. Aoleu, nu mai pot! Durerea îmi sfîrtecă măruntaiele. Pune ceva pe mine, că îngheţ.

Maxim îşi scoase mantaua şi-l înveli pe Grigorov, apoi sări din căruţă şi o porni pe alături. Picioarele i se umflaseră după tifos şi bocancii nu-l mai încăpeau. Pe drum făcuse rost de nişte pîslari, dar nu era nici o pricopseală, fiindcă ori erau uzi leoarcă, ori îngheţaţi scoarţă.

— Noapte lupească, repetă Galagan. Şi un vînt de te scoate din nădragi. Nu-i de şagă, zău. Ce-ar fi să ne oprim pînă se mai domoleşte?

— Dacă ne oprim, s-a isprăvit cu noi, zise Maxim. Trebuie să mergem înainte, oricum.

Auziră scîrţîit de roţi, hîrşîit de potcoave pe drumul îngheţat şi glasuri răguşite îndemnînd caii.

— Care sînteţi, mă?

— Temriuceni.

— Fraţilor, se rugă Maxim, staţi să venim şi noi. Împreună parcă tot e mai bine.

— Dă-i bici, neamule, şi ţine-te după noi... Chervangiul care ne călăuzeşte zice că patruzeci de ani a tot cărat peşte de la cherhanale pe drumurile astea şi le ştie ca-n palmă... Acu cică ne duce în satul Erkentem.

— Şi-i mult pîn-acolo?

— Cică în zori ajungem... Numai căluţii să nu ne lase.

Puştiul azvîrli halatul de pe umeri şi dădu să-şi sfîşie bluza:

— Uf!... Plesnesc de căldură... Nene, simt că mi se dezlipesc picioarele... Ia te uită, mi se

pare că unul a şi căzut... Auzi cum goneşte cavaleria pe sub pămînt? Ce întuneric! Mi-e frică! Aa! A! A! Arde! Apă... Măcar o sorbitură... Chemaţi-l pe comandantul de pluton, să-i spun tot...

— Da astîmpără-te o dată, păduche, că mi-ai rupt coastele, bombănea marinarul, vîrîndu-se în el, să se încălzească.

Maxim nu-şi mai simţea picioarele îngheţate, capul îi plesnea de durere, era frînt de-l trecea ciolan prin ciolan, dar cu bărbăţia soldatului încercat îşi ţinea inima cu dinţii şi nu stătea o clipă fără să facă ceva: ba curăţa de ţurţuri botul calului, ba potrivea sădelca, ba băga o bucăţică de gheaţă în gura de foc a băiatului, ba se uita ce mai e cu Grigorov.

Către dimineaţă, băiatul încetă să se mai perpelească. Jarul din obraji se făcu cenuşă, limba muşcată, albă, îi atîrna într-o parte, fulgii nu se mai topeau pe pleoapele lui învineţite.

— S-a copt, făcu marinarul. Să-l dau jos, că umple locul degeaba.

Împinse mortul pînă ce căzu din căruţă şi-şi întinse cu desfătare picioarele înţepenite.

Zori tulburi
  stepă pustie
    un drumeag mai mult bănuit.

— Unde-i satul?

— Dracu ştie... Mi-e că m-am abătut într-o parte.

— Da chervangiul?

— A ştiers-o peste noapte... Ne-a luat şi sacul cu bruma de pîine ce ne mai rămăsese, stai-ar pîinea în gît cîinelui ăsta bătrîn.

Smuls de spulberul vîntului de sub omăt, nisipul pospăia cu negru întinderea albă şi, amestecat cu zăpadă, pătrundea în nas, în gură, în urechi, între dinţi, îl simţeai împungîndu-ţi ochii şi parcă-ţi curgea prin maţele goale.

Pe neaşteptate, dădură de un cort singuratic, aciuit în şaua dintre două coline, la adăpost de orice vînt. Adulmecînd lacom fumul focului de tizic, caii nechezară cu jind şi iuţiră pasul.

Cînd mai aveau vreo sută de paşi pînă acolo, din cort ţîşni unul descins şi în capul gol, sări într-un şanţ, de unde se arătă numaidecît o ţeavă de puşcă. Şi dă-i, şi trage.

— Ho ! îi strigară. Ho ! Ai căpiat ? Uite-te bine la noi !

Iapa şargă din capul şirului se prăbuşi într-o rînă. Un plumb muşcă de umăr un temriucean.

Marinarul se aruncă de-a dura din căruţă.

— ...Ţîţa javrei care l-o alăptat ! Şi-aici e război...

Grigorov dormea. Maxim îl apucă de picioare şi-l trase jos din căruţă.

Ceilalţi se trîntiră şi ei la pămînt.

Pac-pac-pac...

— Nu se mai opreşte, scîrba.

— Poate-s iuncheri ?

— De unde iuncheri aici ? Ăsta pare singur singurel.

— Singur ori nu, stă pitulat în şanţ şi n-ai cum să-l atingi cu glonţul.

— Să ne-apropiem tîrîş, să-l înconjurăm şi — ura ! îşi dădu cu părerea un tînăr temriucean.

— La ce să ne batem capul atîta ? se oţărî Galagan. Vi-l ţintuiesc eu locului cît ai zice peşte. Fir-ar să fie !...

Zicînd acestea, sări în picioare şi, aplecat la pămînt, se repezi înainte, în salturi.

Cînd veniră şi ceilalţi, marinarul şedea călare pe duşmanul din şanţ, cu mîna stîngă îl strîngea de beregată, iar cu dreapta îl pocnea peste bot.

— Canalie... Curvă afurisită... Fiară ce eşti... Într-ai noştri, mă ? Cum de nu ţi-a înţepenit mîna... Năpîrcă... Îţi sparg moaca... Caiafă... Iudă... Dobitocu' dracului !

În cort, pe nişte pielcele de oaie, delira în fierbinţeala exantematicului o calmucă bătrînă. Scotociră peste tot, dar nu găsiră pe nimeni. Atunci îl luară la întrebări. Galagan îl înşfăcă de guler şi-l puse în picioare, pironindu-l cu o căutătură cumplită.

— Şi-acum să vedem ce hram poartă dumnealui.

— Nu mă chinui, frăţioare, începu să plîngă omul, ştergîndu-şi cu mîneca sîngele de pe bărbie. Fă-ţi pomană şi împuşcă-mă odată... Ca pe Hristos te rog...

— Ia stai jos şi povesteşte. Galagan îşi smulse pistolul de la brîu şi trase în sus cocoşul. Să spui adevărul adevărat. Cum te prind că tai piroane, glonţul te paşte.

Se aşezară cu toţii în uşa cortului.

Aidoma unui dihor prins în cursă, omul se uită printre pleoapele umflate şi învineţite la cei care pînă mai ieri îi erau camarazi de arme şi, mişcîndu-şi anevoie buzele sparte, îşi spuse povestea :

— De fel sînt de prin părţile Ţaregorodului, staniţa Paşkovskaia, şi-am făcut parte din regimentul unu kuban. Escadronul nostru a ajuns la Lagan, pe ţărmul mării. De-acolo e şosea tocmai pîn-la Astrahan. Cînd să trecem limanul, începe să ne bată din spate un vînt turbat. Ceasul rău. Gheaţa pe care ne aflam s-a rupt de mal şi ne-am pomenit împinşi spre larg. Care se văicărea, care rîdea de necaz, care se arunca în apă, punîndu-şi nădejdea în cal. Mulţi s-au înecat, da eu şi încă unul, Bondarenko, un cazac din cătunul Goncearovski, am ieşit la mal. Ne-am lăsat acolo caii albi de promoroacă şi-am rupt-o la fugă în stepă, ca să ne dezmorţim şi să-i dăm ghes sîngelui să ne umble prin vine. Era noapte şi nu se desluşea nici o urmă. „Trebuie s-avem vîntul din stînga", zic. „Ba din dreapta" zice camaradul meu. Am rătăcit aşa amîndoi nu ştiu cîte zile în şir, flămînzi şi fără să ne putem aprinde barem o ţigară, că ni se udaseră chibriturile şi nu mai scăpăra nici unul. Am nimerit într-un sătuc, da n-am găsit o firimitură de pîine. Şi nici un om în viaţă. Leşuri în case, leşuri pe uliţi şi cîini care umblau de colo-colo printre ele. Abia mă tîram. Îmi putrezeau degetele şi mi se desprindea pielea de pe picioarele degerate. Puşca şi raniţa mi le ducea fîrtatu-meu. Am împuşcat noi

un viezure şi l-am înghiţit de crud. Mi-s-a iscat un tărăboi în burtă ! M-am prăbuşit cu nasu-n nisip şi strig „Mor !" Fîrtatu-meu m-a întors pe spate şi s-a pus să-mi frămînte burta, şi cu pumnii, şi cu genunchii. Odată m-a luat cu nădușeală şi mi s-a făcut niţel mai bine. Am fost în stare să stau pe picioare şi să umblu, încet, da umblam. Am tot mers noi aşa pînă am dat de cortul ăsta. Aveau trei oi şi ceva făină. „Aşa prăpădiţi cum sîntem, îi zic eu lui Bondarenko, ăştia ne căsăpesc la noapte. Şi-apoi cît o să ţină mîncarea asta la atîţia inşi ! Hai să le facem noi de petrecanie." „Mi-ar înţepeni mîinile, zice Bondarenko. Oamenii nu ne-au greşit cu nimic. Tata, care-a rămas în Kuban, e de-o seamă cu moşneagul, şi cînd mă gîndesc că poate-i curmă cineva zilele..." „Ei, zic, dacă eşti aşa milos, du-te niţel mai încolo..." Cam în silă, mi-a dat ascultare — s-a tras mai încolo şi s-a întors cu spatele. Eu scot naganul şi-l împuşc pe moşneag, apoi un copil, încă unul şi la urmă pe-al treilea — unul oacheş şi dat naibii : două gloanţe am băgat în el şi el nimic — ţipa ca din gură de şarpe, se-ntindea s-apuce pistolul, îmi săruta picioarele. L-am terminat şi pe ăsta, da pe babă am lăsat-o — să am cu cine-mi face pofta înainte să-mi dau duhul. Că pe atunci era zdravănă şi fierbinte de ieşea abur din ea. Trece o săptămînă. O duceam bine. Trai de ţigani. După ce ne îndopăm cu carne cu tăiţei, tragem la aghioase, la deşteptare mă culc cu baba, pe urmă punem iar tăiţei la fiert, iar îi tragem un pui de somn. Fîrtatu-meu, care

se înzdrăvenise de tot, îmi dă zor într-una să mergem, să mergem. Da eu cum să pornesc la drum cu picioarele mele umflate? Cizme nu pot să pun, iar desculț cît poți merge? Noaptea era un chin: se așeza baba pe groapa unde-i pusesem în pămînt pe ăia și se apuca să urle, și urla scorpia de ți se făcea părul măciucă. O alungam de-acolo, o băteam — degeaba. Cum venea noaptea, o lua de la capăt.

După o scurtă tăcere, încheie:

— Văd, făina e pe sponci, din oi n-a rămas decît una, și aia gata tăiată. Ce te faci, neică, dacă fîrtatul o-ntinde cu carnea? Gîndul ăsta nu-mi dădea pace. Îi pîndeam orice mișcare. El se tot suia în vîrful dealului și rămînea acolo cu ochii la drum. Într-o zi ne-am certat... El s-a culcat liniștit, fără să bănuiască ceva. Și peste noapte l-am... Am rămas singur și-am început să trăiesc cu muierea ca bărbat și nevastă...

— Totul e limpede, i-o reteză Galagan. Da-n noi, de ce-ai tras, amice dragă?

— De frică... Eu, frățioare...

— Pricep, ți-era să nu ne-nfigem și noi la carnea aia de oaie? Ia hai cu mine, drăguță, să-ți dau decorația pe care o meriți.

Galagan îl sili să se ridice cu o lovitură de picior, îl duse mai la o parte și-l împușcă.

Cînd se mai potoli vijelia, își urmară drumul. Ieșiră la drumul mare.

Caii celorlalți erau mai puțin istoviți și temriucenii le-o luară mult înainte. Maxim, Gala-

gan și Grigorov rămaseră din nou singuri. Călușul lor se oprea locului tot mai des.

— Diii, șoimano, scoate-ne la liman!

Șoimana se mai tîrî puțin, cu chiu, cu vai, apoi căzu. O săltară pe picioare, dar după cîțiva pași căzu din nou și tremurul morții îi încreți pielea roasă, așa cum boarea vîntului înfioară oglinda lină a apei.

— Dobitoacele crapă, da omul ține la greu. Minuni de-ale Domnului nostru Cristos, rîse cu amărăciune Galagan, luîndu-și pușca și sacul din căruță.

Maxim sparse mărunt hulubele cu baioneta, smulse toată lemnăria căruței și aprinse un foc. De bine, de rău, în noaptea aceea dormiră pe spuză caldă; dimineața supseră cîte o mînă de zăpadă și porniră mai departe.

Pe drum și pe marginile lui zăceau, pe jumătate îngropate în nisip, obiele murdare, roți rupte, bucătării de campanie și căruțe ciopîrțite, șei, trupuri chircite și încovrigate.

Grigorov abia mergea.

— Curînd și noi ajungem așa...

— Capul sus, prietene! căută să-l îmbărbăteze Maxim, chit că nici lui nu-i era mai ușor, numai că nu lăsa să se vadă.

Galagan se ținea tare și el. Vrînd să le mai alunge gîndurile negre, povestea mereu cîte ceva hazliu.

Găsiră o burcă mițoasă, kabardină, lepădată de cine știe cine. Așezate drept, burcile astea rămîn țepene în picioare, ca făcute din scoarță. Dar se prinsese în ea atîta nisip în-

gheţat, că nici nu avură putere să o care şi o azvîrliră.

Satul tătăresc Alabuga se mistuia în flăcări. De prin case, bordeie, şoproane şi coşmăgi era smuls şi pus pe foc tot ce putea arde : duşumele de un lat de palmă, canaturi de porţi, tocuri de ferestre cu ornamente în culori vii, snopi de stuf. Oamenii care şedeau în jurul focurilor păreau mai degrabă nişte arătări... Îşi treceau cămăşile pe deasupra flăcărilor ca să omoare păduchii, coceau turte în spuză, fierbeau carne în vin. Caii flămînzi moţăiau înhămaţi şi înşeuaţi. Culcate la pămînt cu gîturile întinse, dormitau şi vreo cîteva cămile. Labele lor moi, gingaşe, erau roase pînă la os, cocoaşele le atîrnau fleaşcă, în ochii trişti li se adunau lacrimi de gheaţă cît oul de porumbel.

Cei trei se apropiară de un foc, dădură bineţe. Le făcură loc să şadă.

— N-aveţi puţină apă, oameni buni ? hîrîi Grigorov.

— Nici noi n-am mai băut apă de două zile.

Unul trase iute dintr-o găleată clocotindă un hartan de carne şi-l încercă cu degetul lui negru.

— Eu zic că-i gata.

— Hai, împarte, lărmuiră ceilalţi. Fiartă, nefiartă, tu dă-o încoace. Înainte mîncam şi carne de porc, da acu zicem bogdaproste dacă avem şi de cal. Uite unde ne-aduse războiul.

— Întîiaşi dată ţi se opreşte în gît, spuse un uriaş, care stătea în picioare, în lumina

flăcărilor. Un covor persan strîns la piept cu o curea moale îi acoperea umerii ca un veşmînt preoţesc. Mai deunăzi, cînd am mîncat dintr-un mînz, mi-era să nu înceapă a mihoti şi s-azvîrle cu copitele în burtă. Acuma îţi mănînc şi o iapă, numai să fie.

— Ba eu unul aş mînca iapa aia cu hamuri cu tot, că după tifos ţi-i o foame !...

— De, nu prea mai faci mofturi, mănînci ce apuci...

Tăbărîră toţi la potol.

Din beznă apăreau mereu alţi oameni, care de care mai spăimîntători la vedere.

O tătăroaică bătrînă, cu o traistă pe după umeri, stătea în marginea drumului şi dădea cu plecăciune la toţi cîţi treceau bucăţele de pîine veche.

Galagan se ridică.

— Rămîneţi cu bine, nenişorilor. Eu m-aştern pe tropăială. Dacă-i vedeţi pe-ai voştri, spuneţi-le complimente de la ai noştri, glumi el la despărţire.

— Ce-ţi veni, Vasea, să pleci la drum la ceasul ăsta ?

— Alerg cu nerăbdare spre o floricică deamor ! cîntă el cu o voce spartă de tenor, potrivindu-şi sacul în spate. La Astrahan mă aşteaptă o fetiţă : fusta armonică, bluză de dantelă. Eeh, inima bat-o vina... Ori, mai ştii, poate am baftă să-i prind din urmă pe-ai mei... Şi dacă-i noapte, ce ? Greu e pînă mă urnesc, că pe urmă o iau la picior de se ridică praful vîrtej.

Le strînse stanişnicilor lăboaiele şi, cîrmind cu nasul împotriva vîntului, porni voiniceşte în întuneric.

Maxim şi Grigorov dormiră într-o groapă din cele în care înainte se punea peştele la sărat. Aşternură o manta şi cu cealaltă se înveliră. Noaptea bîntui vijelia şi ninse pe săturate cu fulgi apoşi. Peste noapte, Grigorov muri şi pînă dimineaţa se făcu ţeapăn. Strînsoarea de cleşte a braţelor acelea reci îl trezi pe Maxim. Se desprinse cu greu din îmbrăţişarea lor, ieşi din groapă, vărsă cîteva lacrimi întru pomenirea fîrtatului răposat — şi gata, hai mai departe...

După două zile ajunse în satul Olenicev şi hotărî să facă aici un popas mai lung — nu-l mai ţineau picioarele. Pe uliţi — ciubere cu apă. În jurul lor se îngrămădeau căruţele convoaielor militare, zăceau de-a valma oameni şi cai. În faţa biroului comandantului de etapă vuia o mulţime uriaşă. Din cadrul ferestrelor deschise larg, artelnicii împărţeau cîte o jumătate gamelă de grîu de căciulă şi cîte cincizeci grame de pască la patru inşi. Cete de calmuci, mobilizaţi de medicul de la serviciul sanitar, strîngeau leşurile de pe uliţi, le încărcau în cotiugi pe roţi înalte şi scîncitoare, iar apoi le aruncau claie peste grămadă în nişte gropi săpate afară din sat. Peste mormanele de morţi se turna var şi se azvîrlea un strat de nisip. Într-o ogradă, vreo cîţiva chinezi şedeau roată în jurul unui cazan de baie, în care puseseră la fiert un cap

de cămilă. Stăpînul casei umbla de colo-colo prin ogradă şi ocăra :

— De unde aţi picat, nespălaţilor ? Tot veniţi şi veniţi, zi şi noapte. Ne-aţi scos sufletul, ne-aţi adus la sapă de lemn.

— Că doară n-am ieşit la plimbare ! îi spuse cu dojană Maxim. Nu de voie, de nevoie umblăm. Ai răbdare, poate că şi voi, ăştia din Astrahan, o să vă-nfruptaţi din amarul ăsta, de-o să plîngeţi cu lacrimi de sînge...

— Cinci anişori încheiaţi mi-au stat şirele de fîn neatinse, de se prinseseră în pămînt, se căină omul. Tot amînam să le-ncep — azi-mîine, azi-mîine... Deodată, aţi năvălit voi şi-aţi dat şirele la cai, le-aţi pus foc pînă la ultimul firicel. Şi n-am cui să cer socoteală. Să nu i se rupă ţăranului inima ? Poţi să pui la hambare coşcogeamite lăcătoiul... Degeaba. Cînd treceţi voi, parcă a trecut pîrjolul. Nu vă mai isprăviţi ?

Maxim îi curmă jelania :

— N-ai de vînzare niscaiva pîine, ori altceva de-ale gurii ?

— De unde să am ? dar îi arătă cu fereală un colţuc pitit în sîn : Asta mi-e toată bogăţia. Nu mă despart de ea nici în somn.

— Vinde-mi-o.

— Păi eu ce mănînc ?

— Tu eşti acasă la tine.

Căpătă pîinea în schimbul ceasului de argint primit în oştire drept distincţie, şi intră în casă.

Înăuntru — plin.

Oamenii zăceau pe duşumea, sub laviţe, pe laviţe, pe masă. Gemeau, aiurau. Duhoarea răspîndită de mîinile şi picioarele degerate care putrezeau şi miasmele de molimă te înăbuşeau. Maxim mîncă un pic de pîine şi se culcă cu capul pe scîndura pragului şi cu trupul afară. Fruntea i se încinse, iar picioarele i se făcură ca de gheaţă.

— Lăsaţi-mă să trec, tovarăşi.

— Poţi să calci şi pe mine, gemu unul, numai dă-mi pace.

Călcînd peste cine se nimerea, Maxim intră în odaie. N-aveai unde să te aşezi, darmite să te întinzi. Pînă la urmă, se vîrî în cuptor.

Dimineaţa, cînd ieşi de acolo, era negru de cenuşă şi funingine. Mirosul greţos de carne putredă îi tăie răsuflarea, i se păru că se învîrte casa cu el. Căzu din picioare fără simţire şi cînd îşi veni în fire, se tîrî afară cum putu.

Un calmuc, aidoma unui vestitor al morţii, vîrî capul pe uşă şi întrebă cu un zîmbet umil şi chinuit:

— Crapat este?

Gemetele se înteţiră, izbucniră înjurături:

— Pleacă de-aici scîrbă... Cară-te, cîine... Mai trăim încă!

Începură să arunce în el cu ce se nimerea. Calmucul agăţă cu cangea un leş care zăcea chiar în prag şi îl trase afară.

Lăsîndu-se păgubaş de popas, Maxim se luă la întrecere cu drumul.

În plină stepă, dădu peste cumătrul Mikola. Şedea pe marginea drumului, cu braţele petrecute în jurul unui sac plinicel. Trăgea să moară. Era legat curmeziş peste şapcă cu nişte nădragi şi înfăşurat într-o plapumă din petice, încinsă pe mijloc cu o obială răsucită funie. Maxim îl strigă pe nume. Cumătrul nici nu ridică fruntea. Atunci Maxim se aşeză pe vine în faţa lui.

— Nikolai Petrovici, nu mă mai cunoşti?

Privindu-l lung, cu ochii împăienjeniţi de sînge coclit şi în care abia mai mijea viaţa, cumătrul îngăimă abia auzit:

— Nu... nu te cunosc...

— Eu sînt Kujel, bre...

— A-a-a... făcu muribundul cu nepăsare. Mi-aduc aminte de tine.

— N-ai ceva pîine?

— A-a-a... am. Na, ia de colea.

Maxim — grămadă pe sac. Înăuntru, scule şi furnituri de cizmărie, o bobină de fitil Bickford, trei perechi de bocanci noi, un pachet cu plăci de gramofon, o căpăţînă de zahăr, nişte curele de ham şi nişte sfoară, o pereche de balamale, o trusă de instrumente chirurgicale şi, la fund de tot — vreo cîteva turtiţe tari ca piatra şi un pumn de firimituri de pîine.

— Maxim Larionovici... pentru numele lui Cristos... Staniţa... Boii ăia bălţaţi... Nevastă-mea... Toţi ai mei...

Muribundul vru să-i spună ceva, dar o ultimă izbucnire de tuse, un horcăit, un sughiţ podidit — şi s-a zis cu cumătrul Mikola.

Maxim îi închise ochii aţintiţi, înotînd în lacrimi.

În satul Iandîk — la jumătatea drumului spre Astrahan — staţionau unităţi ale armatei a 12-a. Consiliul Militar Revoluţionar aflat aproape tot timpul în şedinţă emitea apeluri şi ordine.

Şeful statului-major, un bărbat cu ţinută de militar şi cu mişcări severe şi cumpănite, îşi încheie expunerea, bătînd uşor cu creionul în masă, în timp ce rostea ultimele cuvinte :

— Acum, guerila este o formă perimată de luptă. În condiţiile actuale aceşti atamani ignoranţi şi, aş spune, fabuloşi, lipsiţi de cele mai elementare cunoştinţe de tactică şi strategie, sînt nu numai inacceptabili, dar chiar dăunători.

— Pros-tii ! strigă Murtazaliev, care stătea întins în fundul încăperii într-un fotoliu de paie pliant, cu o compresă la frunte.

Şeful statului-major dădu zvîcnit din umăr şi continuă :

— O confirmă cum nu se poate mai bine cele ce se petrec în Kuban şi în Caucazul de nord. O sută cincizeci sau două sute de mii de partizani nu i-au putut veni de hac lui Denikin şi acum, din spatele detaşamentelor de pe Don, diviziile ofiţereşti devenite disponibile pornesc pe un front larg spre Voronej, Ekaterinoslav, Kiev. Avem de-a face cu un inamic puternic şi trebuie să-i opunem o armată disciplinată, comandată de ofiţeri de carieră, cu experienţă, hotărîţi să slujească cinstit puterea sovietică... Lucru pe care şi Moscova îl cere în termeni categorici.

Scoase din mapă o coală de hîrtie acoperită cu rînduri mărunte şi înghesuite, scrise cu cerneală violetă — un proiect de ordin — şi citi :

— Propun : Consiliul Militar Revoluţionar al armatei a 11-a Nord caucaziene, armată care practic nu mai există, se desfiinţează. Unităţile armatei a 11-a, pe măsura sosirii lor în sectorul nostru întărit, vor fi incluse în efectivul armatei a 12-a ; corpul de comandanţi, lucrătorii politici şi detaşamentele de ordine vor primi misiunea de a opri neîntîrziat retragerea în debandadă a celor din Kuban — bolnavii vor fi dezarmaţi pe loc, iar cei sănătoşi trimişi înapoi pe front. O serie de considerente fac absolut necesară menţinerea sectorului Kizlear ; propun ca din rămăşiţele armatei a 11-a să se alcătuiască două divizii — una de infanterie şi una de cavalerie, fiecare a cîte nouă regimente ; brigada de cavalerie a lui Cernoiarov — trei regimente cea mai aptă de luptă va fi încartiruită în satul Promîslovskoe şi, după trierea corpului de subofiţeri în scopul eliminării elementelor criminale, un regiment se va întoarce la Lagan, un altul va ocupa aşezarea Olenicevo, iar al treilea va porni în recunoaştere de-a lungul rîului Kuma, spre Veliceavaia, direcţia Sviatoi Krest. Cît despre Cernoiarov, acesta trebuie izolat fără întîrziere de brigadă şi deferit curţii marţiale. Destul ne-am purtat cu mănuşi faţă de atamani, e timpul să vadă că au de-a face cu o mînă de fier. În plus, şi Moscova o cere în modul cel mai insistent... Am terminat.

Murtazaliev — membru al Comitetului Militar Revoluţionar — se ridică, îşi burzului mustaţa şi începu să vorbească cu aprindere :

— Un veac au ţipat menşevicii : „Tu, muncitorule, nu eşti decît un butuc cu ochi. Mai întîi cultivă-te şi pe urmă să faci revoluţie." Dar clasa muncitoare din Rusia nu s-a luat după prea învăţaţii domni menşevici şi, păşind curajos spre Destinele ei istorice, a pus mîna pe putere. Reorganizîndu-se şi însuşindu-şi din mers înţelepciunile ştiinţei, proletariatul călăuzeşte şi va aduce ţara pe drumul larg al socialismului şi al revoluţiei mondiale... Ştim şi noi ce vrea Moscova, dar...

— Treceţi la zubiect, vă rog, îl întrerupse burtosul Bredis. Pe noi nu interesat conferenţ, pe noi razboi interesat.

Şeful statului-major se mişcă nervos pe scaun :

— Domnilor, ţin neapărat să precizez că n-am avut intenţia să emit aprecieri asupra programului vreunui partid politic. De altfel, nu mă prea pricep la politică şi, ca să fiu sincer, nici nu-mi place politica. Referatul pe care vi l-am prezentat este prin excelenţă militar.

— Revoluţia, reluă Murtazaliev, ea a dat naştere şi partizanilor, şi comandanţilor din fruntea lor. Cine nu le vede decît trăsăturile negative, e un prost revoluţionar. Nu-i îngăduit, dragi tovarăşi, să uităm specificul situaţiei. E drept că în guberniile centrale, stihia mitingurilor reprezintă o perioadă depăşită pentru Armata Roşie. Dar în Caucazul de Nord, partizanii sînt reazemul cel mai de nădejde al puterii sovietice. Ei au dovedit cu sîngele lor devotamentul faţă de revoluţie. Un an întreg au atras asupra lor grosul forţelor albgardiste, ceea ce ne-a permis să izbîndim pe Don, în Urali, în Ucraina. Numai în două oraşe ale inamicului — Ekaterinodar şi Novorossiisk — zac în spitale treizeci de mii de albi. Dar cîţi anume au rămas pe cîmpurile de luptă n-a stat nimeni să socotească. N-am de gînd să-i iau apărarea lui Cernoiarov. A săvîrşit crime şi trebuie să le ispăşească. Dar Cernoiarov e un şef. E un comandant iubit de ostaşi. O singură dată dacă vom proceda fără tact, va curge zadarnic sînge. Laşii, şovăielnicii, elementele nesănătoase s-au retras pe drum. Aici la noi a ajuns un val de material uman din cel mai bun. E un prilej căruia nu ne e permis să-i dăm cu piciorul. Dacă primeşti pe partizan în oraş, îl despăduchezi, îl duci la baie, îl îmbraci, îi dai de mîncare, şi el, după o scurtă odihnă, e gata să încalece iar şi să plece în galop şi în India, ori la Paris. A dezarma şi a imobiliza în pustietatea de nisip o armată chinuită de boli şi de foame, osîndind-o astfel la moarte sigură — socot că e o crimă împotriva revoluţiei.

Cîteva minute nu scoase nimeni un cuvînt. Apoi, Gavrilov, şi el membru al Consiliului Militar Revoluţionar, veni lîngă Murtazaliev şi puse capăt tăcerii.

— Tu, Şaliko, ai dreptate în multe privinţe. Totuşi, sînt de acord cu şeful statului-major. Nu putem permite să intre în oraş toată mulţimea

care vine din Kuban. Şi aşa tifosul face ravagii. Pe garnizoana Astrahanului nu ne putem bizui, populaţia e mînioasă, marinarii fac gălăgie, docherii se agită. Eserii şi ofiţerimea profită din plin de nemulţumirile existente şi pun la cale o răscoală.

— Şi ce bine or să ne prindă atunci cei din Kuban ! exclamă Murtazaliev. Ei or să înăbuşe orice răscoală pornită împotriva puterii sovietice. Cum de nu înţelegeţi ?

— Situaţia e mult prea complicată. Îndîrjiţi de cîte au îndurat, mă întreb de partea cui vor fi... Oraşul e baza noastră şi trebuie să-l păstrăm cu orice preţ. De aici vom pregăti lovitura împotriva Uralului şi a Caucazului. Ne crapă buza după petrol, după benzină. Din cele şase avioane cîte avem în oraş, nici unul nu zboară : n-au carburant. Flotila e imobilizată, fabricile stau. Aproape că nu mai circulă trenurile. Republica s-ar sufoca fără combustibil.

Bredis se apropie de ei :

— Partizan puţin luptat, mult strigat. Nu bun la nimic. Eu gandit mult. Ţin socoteala de cel mai mic amanuntul, eu spun : disţiplin, disţiplin, disţiplin şi pana primavara noi terminat cu Tenikin şi cu alţi ticalos.

— Aveţi perfectă dreptate, încuviinţă şeful statului-major. Armata va deveni aptă de luptă numai dacă vom izbuti să introducem, indiferent cu ce sacrificii, o disciplină de fier. Oameni ca acest Cernoiarov mai mult s-au hărţuit între ei şi s-au dedat la jafuri, decît au

luptat împotriva inamicului. În cazul cînd, contrar aşteptărilor, Cernoiarov va refuza să execute ordinul, propun să se facă uz de arme, pentru a întări, în felul acesta, prestigiul Comitetului militar revoluţionar.

Murtazaliev îşi smulse căciula şi mantaua din cui :

— Mă duc să stau de vorbă cu Cernoiarov. Trebuie să facem totul ca să-l păstrăm pentru revoluţie, dacă nu pe el, în orice caz pe cei care-l urmează.

Proiectul de ordin fu adoptat în unanimitate, cu o singură abţinere.

Vestea dezarmării zbuciumă armata.
Peste tot :
în case
pe drumuri
în jurul focurilor —
mitinguri.

Ieşind dintr-un sat, pîlcul căruia i se alăturase Maxim dădu peste un post militar.

— Tovarăşi, predaţi armele !

— Mai puneţi-vă pofta-n cui... Frumoasă primire, după ce-am scăpat din ghearele morţii.

Comisarul postului le arătă ordinul.

— L-aţi citit ?

Agitaţie, murmure, strigăte :

— Sîntem sfîrşiţi, chinuiţi...

— Ce, tu ne-ai dat armele, ca să ni le ceri acuma înapoi ?

— Dă-te la o parte !

Comisarul ridică mîna :

— Să nu ne ieşim din fire, tovarăşi. Ca soldaţi ai revoluţiei, se cuvine să înţelegeţi că ordinele autorităţilor sovietice trebuie executate. Care e sănătos va fi cazat. Care e bolnav, mai bine să nu meargă mai departe, că o să îngheţe şi-o să piară pe drum. Din Astrahan s-au trimis căruţe şi în cel mai scurt timp cu putinţă, toţi bolnavii vor fi transportaţi în oraş şi internaţi în spitale.

— Nu ne purta tu de grijă, că ne descurcăm noi şi singuri. Fereşte din cale, ori o iei pe coajă...

— Lasă ameninţările. Eu sînt la fel ca şi tine.

Atunci ieşi înainte un moşneag cu părul alb, îmbrăcat într-un soi de ţuhal de rogojină şi strîns pe mijloc cu o curea de puşcă. Marginea de jos a căciulii lui roşcate, cu fundul de postav, cum se poartă în Kuban, era cenuşie de păduchi. Păduchii colcăiau în sprîncenele-i stufoase şi-i umblau în voie pe obrazul mîncat, de zicei că-i ciupit de vărsat. Bătrînul îşi tot trecea palma peste faţă, ca să scape de ei şi clipea din pleoapele umflate.

— Vă e să nu v-aducem molimă în oraş ?... Da ce, noi nu sîntem oameni ? Din noi a putut să sugă păduchele ezantimatic şi ultimul strop de vlagă, ai ? Tu eşti sătul, iară mie mi s-au lipit coastele de foame, strigă strident bătrînul. Tu eşti ferches, în manta nouă, iară eu umblu în rogojina asta, mai mult găuri decît curmei...

Comisarul îşi scoase numaidecît mantaua :

— Îmbrac-o !

— Nu-mi trebuie mie manta de căpătat ! i-o reteză bătrînul, tremurînd de furie. Tu să-mi dai cele cincizeci de oi ale mele, boii mei, opt perechi, caii mei, să mi-o dai înapoi pe fiemea, omorîtă în chinuri de ofiţerii iuncheri. Pe cei doi feciori ai mei ! Braţul să mi-l dai înapoi !

Îşi flutură sub rogojină mîneca goală.

Comisarul ridică glasul.

— Lasă vorba, tovarăşe ! Ordinul... Armele...

— Vrei arme ? O să-ţi dau eu ăl dintîi, spuse ameninţător bătrînul şi, pînă să se dumirească cineva, smulse de la brîu o grenadă şi i-o azvîrli la picioare.

Ţîşni o jerbă de foc. Ostaşii din post fugiră care încotro. Comisarul rămase nemişcat, acolo unde căzuse.

Brigada lui Ivan Cernoiarov se afla în repaus în satul Promîslovka.

Cernoiarov era pe moarte... Suflarea-i fierbinte şi hîrîitoare din scorbura neagră a gurii, pieptul osos, stropit cu spuzeala vineţie a tifosului şi scărpinat pînă la sînge i se zbuciuma în spasme. De trei zile şi trei nopţi un medic şi credinciosul Şalim vegheau fără încetare la căpătîiul bolnavului. În tindă şi în cerdac se înghesuiau, vorbind în şoaptă, vechii tovarăşi de arme ai comandantului. Ori de cîte ori ieşea aghiotantul din odaie, se strîngeau grămadă în jurul lui.

— Ei, cum merge ?

— Puţîn-puţîn rasuflă... „Oh, oh" zîce. Rău merge.

— Stai cu ochii pe doctor.

— Stam, stam.

Casa era mai mult o ruină. Ferestrele — astupate cu paie şi perne. Înăuntru nici nu aveai pe ce să stai. De îndată ce doctorul se aşeza pe un colţ de pervaz să se odihnească un pic, îi şi cădea capul în piept.

Şalim se repezea la el în vîrful picioarelor şi-i şuiera la ureche :

— Doarme magar ? Arat eu la tine doarme...

— Ce mai vrei de la sufletul meu ? mormăia doctorul sîcîit, căznindu-se să-şi deschidă pleoapele parcă lipite cu miere. I-am injectat camfor, i-am luat temperatura.

— Mai iei o data ! îl silea Şalim, înfigîndu-i ţeava revolverului între coaste. Mereu iei ! Daca moare el, toata brigada moare de inima rea. Dacă el dai suflet, se duce şi suflet al tau.

Doctorul îi schimba bolnavului gheaţa de pe frunte, îi lua pulsul, îi punea termometrul în care vinişoara albastră a mercurului sălta numaidecît la peste patruzeci... Şalim nu avea încredere în bătrînelul acesta cu înfăţişare respectabilă pe care îl aduseseră dintr-o staţiune caucaziană. Îi pîndea toate mişcările şi-l punea să guste mai întîi el doctoriile.

— Zî, moare ? întreba el în şoaptă pentru a suta oară.

— Nu sînt Dumnezeu. Cît o să mă mai chinuiţi ? O să mor eu înaintea lui de oboseală...

— De ce tu închide ochii ? Varbeşte şi deschide ochii.

— Puls o sută optzeci... Temperatura... Mda... — şi doctorul începea pe neaşteptate să sforîie, gemut, făcînd băşici la gură.

Ca să-l trezească, Şalim îi aprindea cu chibritul părul din cap.

— Auzi, ma ?... Moare el, moare şi eu. Moare el, omor şi la tîne. Şi nu o singur data, de zece ori o să omor la tîne, magar !

În cele din urmă, boala începu să cedeze. Brigada jubila : armonicile, jocurile, cîntecele nu conteneau nici zi, nici noapte. Ostaşii aghezmuiţi veneau să-l vadă pe comandantul lor iubit. Tuturor le spunea aceleaşi cuvinte :

— Băieţi, pregătiţi-vă de marş...

Un curier aduse din landîk ordinul Consiliului Militar Revoluţionar cu privire la dezarmarea brigăzii. Cernoiarov îl citi cu un zîmbet dispreţuitor şi apoi îl dădu lui Şalim :

— Poţi să te ştergi cu el undeva.

Cînd veni Murtazaliev, Cernoiarov se pusese de-a binelea pe picioare. Făcură cunoştinţă.

— Ai venit să-mi tai capul ? întrebă Cernoiarov.

— De ce nu te supui ordinelor ?

— Eu nu m-am supus şi n-am de gînd să mă supun bestiilor ţariste oploşite prin statele voastre majore. Să facă armata cale-ntoarsă ? Se poate una ca asta ?... Hai să întrebăm şi pe ultimul om de la bucătărie. O să-ţi spună şi fără ca să fie umblat prin şcoli înalte că-n afurisitele astea de pustietăţi nisipoase, unde

n-ai nici apă, nici furaj, nici pîine, războiul poate fi purtat numai cu detaşamente mici. Acolo e moarte pentru regimente, moarte pentru brigăzi, moarte pentru armate !

— Uite ultimatumul...

— Dă-l încoace... Răsuci în mînă hîrtia foşnitoare şi i-o întinse înapoi.

— Eu nu ştiu carte... Citeşte-o tu, dar tare, că după tifos parcă am bumbac în urechi şi parcă-mi bîzîie un viespar în cap.

Murtazaliev citi apăsat :

— „Către Ivan Cernoiarov, fost comandant al brigăzii de cavalerie. În numele Puterii Sovietice muncitoreşti-ţărăneşti din Rusia, ordonăm ostaşilor din brigadă să predea armele — armele albe şi de foc — după care brigada va fi desfiinţată"...

Cernoiarov sări ca muşcat de şarpe şi se trase într-un ungher.

— Citeşte ! răcni el cu suflarea tăiată şi pironindu-l pe Murtazaliev cu o privire scăpărătoare. Citeşte !

— „Călcînd ordinul Puterii Sovietice, brigada a părăsit în mod samavolnic locul de staţionare şi înaintează cu de la sine putere într-o direcţie necunoscută, nesocotind ordinea şi disciplina militară..."

— Minţi, lăţosule !

Răsună o izbitură puternică, cît pe ce să facă ţăndări cerceveaua.

Murtazaliev ridică privirea şi văzu în fereastră doi ochi arzînd pe o faţă tînără, aproape

fără buze. Bătînd furios cu pumnul în tocul ferestrei, flăcăul ţipa :

— Minţi, mutră tuciurie ! Hai în regimentele noastre să vezi ordine ! Să-mi arăţi tu măcar un cal despotcovit... Noi n-am părăsit nici un bolnav de-al nostru... Avem furaje şi vin să ne ţină pînă la Astrahan... Du-te şi inspectează bucătăria, trenurile regimentare... Du-te şi numără cîte tunuri şi mitraliere am adus noi din Caucaz !

Afară lărmuiau glasuri, explodau strigăte.

— Citeşte ! repetă Cernoiarov. Ostaşii mei fac gură... N-ai teamă. Ei — şi aici se întoarse spre uşă, unde se înghesuiseră bărbaţi în burci şi cojoace — sînt comandanţii diferitelor unităţi, cei mai viteji din cîţi a dat Kubanul. Citeşte ! Să audă toată brigada, toată armata.

— „În cazul cînd cele prevăzute în prezentul ultimatum nu vor fi de bunăvoie aduse la îndeplinire, urmă Murtazaliev, fiecare al cincilea ostaş va fi executat prin împuşcare. Cernoiarov, dacă nu este laş, se va înfăţişa înaintea dreptei judecăţi a Puterii Sovietice, avînd posibilitatea să ia cuvîntul, spre a se dezvinovăţi. Dacă-şi iubeşte ostaşii şi poporul, să le cruţe vieţile şi să se conformeze acestui ultimatum. Se acordă timp de gîndire treizeci de minute."

Urmă o tăcere gîtuită, apăsătoare. Din prag se auzi un păcăit de pipă. Ferestrele se umplură de guri mute, căscate, de ochi rotunzi ca nişte bani mari de argint.

— Gata ? întrebă Cernoiarov.
— Gata.
— Eu n-am încredere în consiliul vostru militar în care s-au aciuat colonei şi generali ţarişti. Nu e întîia zi că mă războiesc cu ei şi-o să mă războiesc pînă-n cea de pe urmă zi a mea ! Oamenii nu mă vor părăsi. Vom înota în sînge, dar nu ne vom preda ! O să răzbat pînă la tătucul Lenin şi să vezi cum o să dea poruncă să scurteze c-un cap toate jivinele astea tîrîtoare.
Murtazaliev măsură încăperea cu paşi iuţi, zbîrlindu-şi coama înspicată, apoi se opri în faţa lui Cernoiarov :
— Dragă tovarăşe, să ştii că n-ai dreptate. În armata noastră gardul e bun, dar taracii-s putrezi şi trebuie înlocuiţi. Noi am înhămat specialişti militari la carul nostru şi-i silim să-l tragă. Puterea albilor stă mai ales în disciplină. Noi trebuie să le opunem o armată a noastră disciplinată, care să dea ascultare fără crîcnire mai marilor ei.
— Pe mine mă ascultă şi aşa.
— Anarhia, dragă tovarăşe a pierdut, a subminat armata de partizani şi astfel iuncherii au putut să vă zdrobească...
Copleşit, năuc, Cernoiarov îşi sprijini fruntea în palme şi căzu pe gînduri.
Unul dintre comandanţii buluciţi în uşă spuse :
— Nu iuncherii ne-au zdrobit, ci tifosul.
De parcă s-ar fi spart un stăvilar, glasurile izbucniră :

— Că nici tifosul ăsta n-a picat din cer...
— Peste tot e trădare şi vînzare...
— De ce-a stat armata aşa de rău cu partea sanitară ? De ce pe front am dus lipsă de muniţii ? De ce ne-au năpădit păduchii ? Noi n-am văzut pe front o bucată de săpun şi nici rufărie, iar la Kizlear s-a dat foc la depozite cu muniţii şi efecte de-a ars o săptămînă întreagă...
Akim Kopîto, comandantul tiraliorilor de dincolo de Kuban, un uriaş cu o faţă posomorîtă şi ciupită, de ziceai că i-au ciuruit-o cu sula, tuşi în pumn şi rosti cu un oftat din adîncul rărunchilor :
— Mergeam şi ne gîndeam că Puterea Sovietică o să ne primească aşa cum mama îşi primeşte pruncul, da văd că şi aici o să ne ospăteze cu gloanţe...
— Dragi tovarăşi, vorbi iarăşi Murtazaliev. Nu e nevoie să strigăm, că nu sîntem la iarmaroc. Să stăm de vorbă în linişte... Căile ferate sînt în ruină. La fel şi transportul cu cai... N-am apucat să vă trimitem la timp din Astrahan în Caucaz toate cele trebuincioase... Apoi, adresîndu-se lui Cernoiarov : Spune, tovarăşe, e adevărat că tu i-ai ucis pe Arslanov şi pe Beleţki ?
— E adevărat, bîigui comandantul de brigadă, înroşindu-se ca focul. Toată cinstirea comisarilor care luptă pe front. Da-n cei care se plimbă cu automobilul în spatele liniilor n-am încredere şi nici nu voi avea cît oi trăi.

— Beleţki a fost un comandant combatant, asta o ştie toată armata... Arslanov a fost un vechi revoluţionar, asta ţi-o spun eu... Dragă tovarăşe, te-ai făcut vinovat în faţa revoluţiei de o crimă dintre cele mai grave.

Cernoiarov tăcea.

— Se plînge lumea, continuă Murtazaliev, că brigada ta s-a ţinut de jafuri. Şi asta e adevărat ?

— Nici pomeneală ! N-am jupuit pe nimeni aşa, de florile mărului. A, că mai flocăiam cîte un burjui, e altceva. Nici pe rebeli şi pe chiaburi nu-i iertam. Bine zice o vorbă veche căzăcească : „Doar carnea mortului o lasă, şi avutul ia-l acasă".

— Te prezinţi la Consiliul Militar Revoluţionar ? întrebă Murtazaliev.

— Nu. Ăia or să mă împuşte. Dacă-s vinovat, să mă judece întreaga armată.

— M-da... Halal comandant roşu, care se teme de judecata revoluţionară... Consiliul vrea să stea de vorbă cu tine... Ai cuvîntul meu că nu ţi se întîmplă nimic. Vor să stea de vorbă cu tine. Crede-mă.

Cernoiarov îi aruncă o privire iscoditoare.

— Pe tine, poate, te-aş crede, dar n-am încredere în slugoii vechiului regim, care stau la sfat alături de tine în jurul aceleiaşi mese, sub acelaşi acoperiş şi cu care mănînci din aceeaşi strachină. Taie-mă, omoară-mă, n-am încredere şi pace !

— Eu activez de douăzeci de ani în partidul bolşevic, pe mine trebuie să mă crezi...

Voi rămîne aici ca ostatec. Uite, pun ceasul pe masă. Tu pleci singur. Pînă la landîk sînt şapte kilometri. Dacă pînă în trei ore nu eşti înapoi, oamenii tăi să mă-mpuşte.

— Că mare nevoie avem de tine, boşorogule ! răcni tînărul despre care ai fi zis că nici nu are buze. Fraţilor, nu-l dăm pe Cernoiarov !

— Nu-l dăm, nu-l dăm !

— Murim şi nu-l dăm !

— Trădare, fraţilor !

Pe uliţă, în faţa ferestrelor, începu un miting furtunos.

— Aşadar, nu te duci ?! întrebă pentru ultima oară Murtazaliev.

— Nu.

— Dacă-i aşa, cu bine, tovarăşe.

— Cu bine.

Murtazaliev ieşi pe uliţă.

Noapte. Satul în clocot. Cînd într-un loc, cînd în altul, se aprindea de la sine cîte un scurt miting, cu discursuri haotice, isterice. Murtazaliev se vîrî unde era lume mai multă şi ascultă în tăcere un timp. Pe urmă îşi făcu loc, ieşi înainte şi se urcă pe un cheson :

— Tovarăşi... Eu fac parte din Consiliul Militar Revoluţionar.

Fluierături
răcnete
sudalme.

— Jo-ooos !

— Trage-l de picioare !

— La zid cu el ! La zid !

— Dragi tovarăşi... ia gîndiţi-vă ! Cum de vi se deschide gura să strigaţi una ca asta ? Pe cine vreţi să puneţi la zid ? Pe mine ? Bată-vă să vă bată ! Mulţi dintre voi mai sugeaţi încă la ţîţa mumei, cînd eu îmi zornăiam lanţurile la Akatuiskaia. Temnicerii ţarişti nu m-au răpus şi-acum vreţi s-o faceţi voi ? Voi, soldaţi ai revoluţiei ?... Hai să lăsăm prostiile şi să vorbim mai bine de lucruri serioase.

Simţea suflarea fierbinte a miilor de oameni. Chipurile nu se desluşeau în întuneric, doar ici-colo scăpărau, aţîţate de vînt, jăratecuri de ţigări. La început, trăi clipe cînd se şi vedea tras de picioare de pe cheson şi sfîşiat. Dar fermitatea bărbătească a cuvintelor sale convingătoare avu darul să potolească mînia. Glasul lui însufleţit răsuna puternic deasupra mulţimii tăcute.

— De unde trădare ? Care trădare ? Cine strigă una ca asta trebuie scărmănat zdravăn. Nu poate fi decît un gogoman, ori un laş. De gogomani n-are nevoie revoluţia, iar un laş în rîndurile noastre e mai primejdios decît un duşman ! Dragi tovarăşi, profitorii, neîncrezătorii, oamenii cu mintea împrăştiată n-au ce căuta în familia noastră. Cine nu vrea, ori nu ştie să execute ordinele va fi mătrăşit din armată... Orice încercare de zădărnicire a disciplinei va fi curmată în mod radical, cu toată asprimea stării de război şi a legilor revoluţionare — asta trebuie să-şi bage bine în cap fiecare ostaş cinstit... Dragi tovarăşi...

Murtazaliev le vorbi despre puterea sovietică, despre Denikin, despre bolşevici, despre clasa muncitoare, despre Moscova, despre revoluţia mondială.

Apoi vorbiră ostaşi din diferite unităţi. Iată scurtul cuvînt al unuia dintre ei :

— Nouă, celor din Kuban, o să ne fie greu să ne împăcăm cu rînduielile astea noi, da-i musai... Nici unul dintre noi să nu crîcnească, chiar de ni s-o da ordin să mergem o sută de kilometri desculţi pe sticlă pisălogită... Printre noi s-au pripăşit destui mişei care nu se gîndesc la revoluţie, ci numai la pielea şi la punga lor... Sînt ei destui ticăloşi şi printre mai marii noştri, şi printre comisari, da funcţia n-o să-i scape de glonţul nostru... Dacă s-au oploşit de-alde ăştia prin statele-majore, apoi nu-i scoţi de-acolo cu pumnii ori cu zbieratul. Pentru asta e nevoie de minte, de un cap ager... Care din noi are dreptate şi care a greşit cu ceva, asta o s-o lămurim mai tîrziu. Acu sîntem cu toţii o singură familie sovietică şi-avem un singur duşman : epoleţii de aur...

În aceeaşi noapte, după miting, Murtazaliev duse la Iandîk două regimente şi cîteva detaşamente mai mici. Li se alăturară şi mulţi ostaşi răzleţiţi de unităţile lor.

Iar în zori, cînd negura gerului mai învălura încă stepa, ieşi din Promîslovka şi brigada lui Cernoiarov. Mergeau ca la nuntă, cîntînd din gură şi din armonici. În fruntea escadroanelor veneau dansatorii, jucînd cu strigăte şi chiuituri „şamil" şi „naurskaia". Cernoiarov şedea

în trăsură, între perne, cu chipul întunecat de o presimţire rea. Aproape de Iandîk, desfăşuraţi în lanţuri de trăgători şi lungiţi la pămînt în semicerc, învăluiau aşezarea unităţi din Derbent, Batalionul Internaţional şi Detaşamentul Comunist cu destinaţie specială.

Somaţie :

— Cine sînteţi ?

Din negura groasă
apăreau
pîlcuri de călăreţi :

— De-ai noştri !

— Stai, că tragem !

Brigada se opri şi trimise parlamentari. Cu grenada în mînă, aceştia veniră pînă în buza tranşeelor puţin adînci, săpate în pripă.

— Predaţi armele, scîrbelor ! ţipă piţigăiat din tranşee un băieţandru, şi în tăcerea grea care se lăsă brusc îl auziră trăgînd cocoşul revolverului.

— Tu şterge-ţi mucii, cioară ! îl repezi comandantul de escadron Iuhim Zakora, fulgerîndu-l cu privirea şi urmă, adresîndu-se tuturor : Bună, băieţi... Cu cine aveţi de gînd să vă războiţi şi ce păziţi aici ?

— Ne-au trimis aici ca să dezarmăm banda lui Cernoiarov. Canalia asta s-a vîndut iuncherilor şi vrea să sugrume tînăra putere sovietică.

— Cine-i ticălosul care vă asmute împotriva brigăzii noastre ?... Noi — bandă ?... Un an întreg ne-am bătut cu Kornilov şi cu Denikin.

— Da pe comandantul nostru Beleţki de ce l-aţi omorît ? Pentru el vă rupem beregăţile la toţi... De ce n-ascultaţi de ordine ?... Cu cine ţineţi, cu roşii sau cu iuncherii ? sări iar băieţandrul de adineauri.

— Crud mai eşti la minte, mă ţîcă... Dacă ţineam cu iuncherii o întindeam noi demult la ei, în loc să rătăcim prin pustiu şi să hrănim păduchii... Cine-i comandantul vostru ?

— Severov.

— Păi, ăsta-i colonel de-al ţarului. Pentru el, ori sîngele poporului, ori limonada, tot aia e. Bă, idioţilor... N-are careva de-o ţigară ?...

— Uite colea, îi întinse unul un pachet.

— Ehei, fumaţi de-alea gata răsucite. Noi le uitarăm şi mirosul... Da nu-i nimic. Văd eu că sînteţi băieţi de treabă şi ostaşii lui Cernoiarov nu există să ridice mîna să lovească într-ai noştri... Voi lăsaţi-ne să trecem. Vrem să răzbim pînă la tătucul Lenin şi să-i spunem adevărul gol-goluţ. Că-n Kuban, vînzare a fost ! Ehei, fraţilor, cîţi au căzut acolo, cît sînge a curs...

În spatele tranşeelor alerga comisarul politic şi-şi spărgea pieptul :

— Isprăviţi cu vorbăria ! Deschideţi focul ! Foc !

Nu-l asculta nimeni.

De-a lungul liniilor începu fraternizarea şi ici-colo se vedeau ostaşi făcînd schimb cu căciulile şi armele.

Comisarul politic se repezi într-o goană la Detaşamentul Comunist.

— Trage !... Foc !

Se aruncă la o mitralieră şi
ta-ta-ta-ta-ta-ta-ta...

Brigada fremătă.
În flancul stîng un glas tunător comandă:
— Escadr-o-on! Desfăşurarea pe stînga, pentru şarjă pregătiţi!
Şalim se apropie într-un suflet de Cernoiarov.
— Dai ordin scoate steagul şi — la atac!
— Să nu cumva!
Detaşamentul Comunist deschise focul. Îi urmară pilda, mai întîi şovăielnic şi apoi tot mai vîrtos, derbenţienii şi în curînd toată linia scăpăra de împuşcături. Nevăzută după perdeaua ceţii, bubui o baterie. O mortieră îi ţinu isonul.
Strîngînd frîul, mai-mai să rupă gura calului, Şalim se apleca din şa şi striga:
— Vanuşka... Dai ordin atac... Una lovitură! Taiem la ei ca bucatar la cartof!
— Să nu cumva...
Cernoiarov se săltă în trăsură, cuprinse brigada cu privirea, apoi strigă gorniştilor care nu-şi luau ochii de la el:
— Sună retragerea!
Fără să fi tras un foc, cu toate că suferise pierderi — morţi şi răniţi — brigada se retrase înapoi, spre Promîslovka.

În piaţă, miting.
— Rămîneţi cu bine, fraţilor! Cernoiarov plîngea în hohote, şi, nemaifiind în stare să scoată un cuvînt, îşi duse pistolul la tîmplă. Îi smulseră pistolul din mînă, îi luară şi celelalte arme.
— Acolo nu-i de noi! mai apucă el să spună, şi căzu fără simţiri în braţele lui Şalim.

Doctorul îi vîrî sub nas o sticluţă de amoniac, cineva îi frecă urechile cu zăpadă.
Deschise ochii şi rosti anevoie:
— Bine ne-au mai primit şi ne-au mai ospătat... De primirea asta o să aibă parte toţi partizanii.
Comandanţii diferitelor unităţi, strînşi roată în jurul lui, se sfătuiau în şoaptă... Akim Kopîto se aplecă spre el şi-i vui la ureche:
— Trebuie s-o ştergi... Fugi pînă nu se-ntîmplă o mare nenorocire... Armata e îndîrjită. Gîndeşte-te, mă Vanea, cît sînge nevinovat poate să curgă.
— Să fug?... Ca hoţul din iarmaroc?
Akim îşi depărtă în lături, a neputinţă, pumnii uriaşi:
— Ce să-i faci? În viaţă se-ntîmplă de toate. Tăcu puţin, suflînd icnit şi încheie: Nacealnicilor ălora mari li se cuvine supunere... Noi între noi am şi ales o deputăţie... O să ne-nfăţişăm spăşiţi la Consiliul Militar şi-o să strigăm într-un glas: „Tăiaţi-ne capul nouă, comandanţilor, dar lăsaţi-i în pace pe ostaşi. Că i-am ridicat de prin staniţe şi i-am dus după noi. Toţi dau în ei, dar ei sînt nevinovaţi".
Comandantul trenului blindat, Derevianko, îi spuse şi el lui Cernoiarov:
— Aşa nu se poate, Vanea... Trebuie să stăm una şi să ţintim una... Acest una e pentru noi Puterea Sovietică.
— Da, da, e mai bine să dispar... Mă simt aici ca lupul într-o ceată de cîini! Îi scrută cu ochi de nebun pe comandanţii strînşi în jurul

lui şi trînti o vorbă scurtă, de ocară. Pe urmă se urcă înapoi în trăsură, frînse deasupra capului mînerul cravaşei şi comandă: Fraţilor, încălecarea! Pornim!... Cine are încredere în mine să mă urmeze!

Fără zăbavă, două sotnii de călăreţi, care aveau cai bunicei, un pluton de mitraliere pe samare şi un mic convoi de căruţe se desprinseră de grosul brigăzii şi se depărtară în trap spre soare-apune.

Chiar la primul popas. oamenii se buluciră în jurul comandantului:

— Unde mergem şi pentru ce?

Cernoiarov despături harta — un petic de muşama mîzgălit cu creion chimic — şi încercă să-i deslușească, plimbîndu-şi degetul de-a lungul unor semne misterioase, ştiute numai de el:

— Ne îndreptăm spre Erghedin-huduc, trecem prin Hahacin-huduc, prin Ţuba, Bulmukta-huduc, Ilţrin, Tiurmeata-huduc... Ieşim la un şleah vechi, de chervane, pornim spre Iaşkul, Ulan Erghe, Elista şi ajungem la Ţariţîn, unde ne întîlnim cu divizia lui Stojarov, om de nădejde, care se va pune cu pieptul pentru onoarea partizanilor... De acolo, nici Moscova nu mai e departe. Vreau să mă duc la tătucul Lenin. Nu cred să nu fie dreptate pe lumea asta.

— Bine, bine, Ivan Mihailovici, spuse cu un oftat Ignat Porohnea. Da spune-ne, rogu-te, cam cîte verste or fi una peste alta pînă la procletul ăla de Ţariţîn?

După ce măsură îndelung pe hartă cu un chibrit şi cu degetul, Ivan răspunse:

— Vreo cinci sute, ori, mai lămurit, cinci sute şi ceva.

Ostaşii se cutremurară de o înfricoşată uimire:

— Vai şi-amar... Cinci sute şi încă ceva?

— Cinci sute de verste prin sălbatica stepă calmucă...

— N-ajungem noi. Crăpăm pe drum.

Tăcură mult timp, munciţi de gînduri. Într-un tîrziu, comandantul de escadron Iuhim Zakora dădu glas părerii tuturor:

— Nu putem ajunge pîn-la Ţariţîn... Nu ne duc caii pînă acolo... Cu graba asta am luat furaje o nimica toată... Două-trei zile şi nu mai avem ce le da. La fel şi cu pesmeţii, cu vinul. Iar apa în fîntînile astea e sărată, lua-le-ar naiba. Cum o s-o scoatem la capăt?

Cernoiarov se uită cu luare aminte la oamenii aceştia abătuţi şi sprîncenele-i samanii, de mult ce le arsese soarele, tresăriră.

— Aşa e, fraţilor, n-o să ajungem la Ţariţîn... Caii n-o să ne ducă... N-are rost să ne prăpădim cu toţii degeaba. Care vrea, poate să se întoarcă. Pentru mine, întoarcerea nu e cu putinţă... Jur pe tăişul sabiei mele că nu vă voi spune nici un cuvînt de dojană. Nepreцupeţind sîngele nostru şi nici pe al altora, noi am mers pe calea noastră cinstit, cu inima deschisă. Vă mulţumesc pentru credinţa cu care-aţi slujit... De-om rămîne în viaţă, ne-om strînge iară, stol, sub un singur steag, şi atuncea — tremură duşmane de săbiile noastre!...

Dar de nu ne mai e dat să ne întîlnim, să nu mă pomeniţi de rău !

Tăcu sugrumat de emoţie.

Ostaşii se apropiau să-şi ia rămas bun de la comandantul lor iubit. Mulţi plîngeau în hohote ca nişte copii.

Sub comanda lui Iuhim Zakora, detaşamentul porni îndărăt, în pasul spornic al cailor, spre drumul mare al Astrahanului, făcînd un ocol, ca să nu treacă prin Iandîk. De pe o culme de deal, Cernoiarov îl urmări mult timp cu privirea, prin boarea tremurată a lacrimilor.

Şalim şi încă vreo douăzeci de călăreţi rămaseră cu el, hotărîţi să împărtăşească pînă la capăt soarta comandantului lor.

Vînt sălbatic
gorgane din veacuri
nisip mişcător, fără viaţă...

Mergeau zi şi noapte, fără să întîlnească ţipenie de om în cale. Îi chinuia foamea. Caii hămesiţi îşi rodeau unii altora cozile şi coamele.

La rarele popasuri, moţăiau în jurul focului de scaieţi şi bulzi de ciulin. Topeau zăpadă în gamele, mestecau bucăţi de carne de cal tăvălite în spuză fierbinte, ronţăiau ultimii pesmeţi. Apoi, cei teferi se ridicau şi porneau mai departe, trăgînd de căpăstru caii vlăguiţi. Morţii şi muribunzii, rămîneau parcă duşi pe gînduri lîngă focurile stinse. Balele de tifos li se prelin-

geau şi îngheţau pe bărbiile ţepoase, torcîndu-se, ţurţure, pînă la pămînt.

Cernoiarov mergea în trăsură, oblojit între perne şi pături. Uneori, fierbinţeala îi tulbura minţile şi începea să vorbească în neştire :

— Unde sînt ? Unde-i brigada ?

— Toţi aicea. Toţi alaturi la tîne... Rog la tîne stai bînîşor, îl liniştea Şalim, înfofolindu-l cu grijă.

— Mi-e sete... Mi-e sete.

Unul dintre ostaşi îi sălta puţin capul, iar Şalim îi descleşta încetişor dinţii cu vîrful pumnalului şi-i turna cîteva picături de vin. Apoi îi vîra şi-i împingea cu degetul în gură bucăţele mici de slănină...

— Manînci, Vanuşka... Rog la tîne manînci... La tîne, frate, trebe zdravenît.

Bolnavul se zbătea să se ridice şi răcnea :

— Caii sînt împiedicaţi !... Dezleagă-i, Şalime ! Regi-i-ment, cu sabia la atac !

La început, fîntînile le slujiră de îndreptar, dar de la o vreme drumul bătut se destrămase în cărări ce abia se desluşeau şi detaşamentul se rătăci.

Cădeau
rămîneau în urmă
oameni
şi ultimii cai.

A şaptea zi, numai patru, degeraţi, cu sufletul pe buze, ajunseră în satul Soldatskoe, gubernia Stavropol, şi fură înhăţaţi de un post inamic,

Cernoiarov deschise ochii. Zăcea, împreună cu cei trei tovarăşi ai lui, pe podeaua de lut a unei case ţărăneşti. În prag, rezemat de tocul uşii, moţăia o namilă de cazac cu galoane de sergent.

— Din ce staniţă eşti ? îl întrebă Ivan.

— Korenovskaia.

— Aha ! Cu biserica aia frumoasă căreia i-am dat eu foc.

— Cine eşti tu, bă, de faci pe grozavul ?

— Ghici.

— Ce să ghicesc... Acuş îţi ard un bot de cizmă...

— Sînt Cernoiarov.

Sergentul se dădu înapoi, mai-mai să scape puşca din mînă.

— Ptiu ! Piei, drace !

Un zîmbet slab lumină faţa suptă a lui Cernoiarov.

— Huo, fiară. Eu în locul lui Denikin nici terci nu v-aş da.

Prizonierii fură trimişi sub escortă într-un obscur tîrguşor, Sviatoi Krest. Aici, pe Şalim şi pe ceilalţi doi îi aruncară în arestul garnizoanei, iar Cernoiarov, sprijinit de doi cazaci — nu-l ţineau picioarele — fu dus într-o casă, tuns, îmbăiat, primenit cu rufărie curată şi culcat în pat.

De cîteva ori pe zi îl vizita medicul militar şi trecea să-l vadă şi comandantul garnizoanei, care era ciung.

— Te salut, iubitule, cum ne mai simţim ? Ce-am mîncat azi ? N-avem nevoie de tutun ?

— Unde sînt ostaşii mei ? Unde-i aghiotantul meu, Şalim ? Am visat, sau...

— Nu te frămînta, simpaticul meu prizonier... Oamenii dumitale se află la spital, iar cînd se vor pune pe picioare au să slujească la mine, la garnizoană.

— Asta s-o crezi dumneata, comandante, zîmbi Cernoiarov. La cel dintîi prilej au să spele putina.

Nu avea de unde să ştie că cei trei şi fuseseră executaţi.

Într-o zi, uşa se izbi de perete şi, zăngănind din pinteni, dădu buzna în odaie un ofiţer.

— Drepţi ! comandă el.

— Ce vreţi de la mine ? gemu Cernoiarov. Capul sau picioarele ? Capul — uite-l, că picioarele nu mă mai ţin.

— De altfel, puteţi rămîne şi culcat. Ofiţerul îi potrivi pernele şi îndreptă plapuma. Excelenţa-sa generalul Reprev, comandant de divizie, vine încoace. Vă rog, din suflet, domnule... — nu ştiu cum trebuie să vă spun — să nu ne faceţi vreun pocinog.

Generalul, un bărbat masiv, veni însoţit de suita lui de epoleţi.

— Tu eşti Cernoiarov ? întrebă el cu o voce tunătoare, gutunărită, cercetîndu-l plin de curiozitate pe comandantul de partizani. Noroc, voinice... În sfîrşit, ţi-au venit minţile la cap şi-ai trecut de partea noastră. Bine ai făcut. Vin direct de pe front, şi ce aud ?... Hai, zic, să trec pe la el să stăm puţin de vorbă, că doar sîntem cunoştinţe vechi. Îmi aduc aminte ce

brav ai atacat lîngă staniţa Mihailovskaia. N-am uitat nici Kozinka. Şi pe Terek s-au înfruntat regimentele noastre şi nu o singură dată. Bravo, bravo... Generalul se lăsă într-un fotoliu şi-şi întinse picioarele ascunse în nişte cizme cam roase şi stropite de noroi. Eşti cazac. Bunii şi străbunii tăi au apărat ordinea şi legalitatea. Viteaza oaste a Kubanului nici acum nu-şi dă cinstea pe ruşine. Se bat straşnic, diavolii. Chiar azi trimit la statul-major al corpului de armată o telegramă în care voi cere să fii graţiat. Să te vezi sănătos şi — încălecarea ! Cu Dumnezeu înainte ! O să-ţi dau un regiment şi sînt convins că, slujind cu credinţă, vei face să dispară stigmatul acesta ruşinos. Eşti un soldat viteaz. De oameni ca tine avem nevoie. Ţi-a mers vestea pînă departe. Pilda ta îi va dezmetici pe cazacii care s-au lăsat prostiţi şi din care mai sînt destui în rîndurile roşilor. Îşi vor scoate ei gărgăunii din cap şi vor trece la noi. Atunci, vei comanda o brigadă sau poate chiar o divizie. Iar mai încolo, cînd va da Dumnezeu şi se va sfîrşi războiul...

Cernoiarov îşi trecu mîna tremurătoare peste obrazul negru, degerat, şi rosti cu năduf :

— Eu, excelenţă, nu ştiu să mă prefac... Şi nici să mă gudur. Viaţa pentru mine e un fleac. De cîte ori n-am pus-o pe o singură carte ! Mie nu mi-e frică de nimic. Decît să trăiesc cu minciuna, mai bine să mor pentru adevăr ! Să slujesc în oştire numai de dragul gradului — nu vreau. Voi aţi fost, sînteţi şi veţi fi duşmanii mei de moarte.

Generalul se răsturnă pe spătar şi izbucni într-un rîs zgomotos :

— Ha-ha-ha-ha ! Bravo ! Eşti curajos... Dar bine, drăguţă, noi — şi duşmani ?! Avem o singură credinţă şi o singură patrie... Bolşevicii vor să distrugă căzăcimea. Sînt informat că şi tu ai fi păţit-o, dacă nu-ţi luai tălpăşiţa... Bolşevicii devastează sfintele lăcaşuri, pradă norodul...

— Nu, bolşevicii m-au încolţit, ci nişte trădători oploşiţi la statul-major.

Generalul îi vorbi atît de mult despre bolşevici, despre planurile lor diabolice, despre rolul Armatei de voluntari, încît Cernoiarov obosi şi căzu într-un fel de toropeală. Stropi mari de sudoare îi broboniră fruntea, o durere vie îi săgeta încheieturile mîinilor şi picioarelor, îi sfredelea şalele, îl înjunghia la inimă. Florile purpurii ce împestriţau plapuma se topeau, pluteau în aer. Iar glasul monoton îi tot vuia şi-i vuia în urechi :

— Armata rusă... Căzăcimea... Gloria... Datoria faţă de patrie...

— Pleacă odată ! izbucni pe neaşteptate Cernoiarov, turbat, înşfăcînd de pe masă o scrumieră grea, de fontă. Marş, scîrnăvie, să nu te mai văd ! Ţi-aş răspunde eu, dar nu aici ! Eeeh... şi un urlet de mînie îi scăpă din piept.

Generalul se ridică, îşi tamponă faţa obosită cu o batistă parfumată şi, îndreptîndu-se spre uşă, aruncă din mers :

— La spînzurătoare !

Îl ridicară în aceeaşi noapte, îl duseră în piaţă şi-l spînzurară. Pînă în clipa morţii el îşi blagoslovi călăii cu nişte sudalme nemaiauzite şi-i scuipă între ochi.

Pe piept îi prinseră o scîndurică pe care scria cu slove grosolane :

IVAN CERNOIAROV BANDIT ŞI DUŞMAN AL POPORULUI RUS

Gorgane

pe unul dintre ele dormita un vultur sătul, cătînd cu un ochi mijit la oamenii ce se vînzoleau pe drum. Cîrîind gîlcevitor, corbii îşi împărţeau prada, sfîşiind hălci de carne şi tîrînd prin nisipuri ghemuri destrămate de maţe cenuşii.

Rîpe

prin rîpe se aciuaseră cîini lăţoşi, zbîrliţi, cu boturile năclăite de sînge. Lupi ghiftuiţi, cu burta umflată ţifoi, se tăvăleau pe iarba uscată, scheunînd jalnic de durere.

Cătune

tăcute şi pustii erau cătunele. Vîntul învolbura cenuşa şi nisipul, foşnea în ferestrele lipite cu hîrtie. Casele rămase erau pline de leşuri, iar pe leşuri se tîrau muribunzii ca racii.

Armata

armata era roasă de păduchi. Croindu-şi drum însîngerat peste toate opreliştile — ca atunci cînd iei în piept tufişuri de scaieţi

— rămăşiţele temutelor odinioară regimente luptau să ajungă în oraşul făgăduinţei de pe malul Volgăi. Ochii urduroşi vărsau lacrimi de bucurie, şi tot de bucurie strigau hîrîitele gîtlejuri.

Îi ajunse din urmă vestea morţii lui Cernoiarov.

Pe malul povîrnit al Volgăi şedeau roată cîţiva ostaşi, aşteptînd podul plutitor. Dădeau gata ultimul butoiaş de vin şi-şi depănau aducerile aminte : despre staniţe, marşuri, bătălii... Îl pomeniră cu o vorbă bună şi pe nesăbuitul comandant Ivan Cernoiarov.

— Da... oftă Maxim din băierile sufletului. A isprăvit voinicul cu năzdrăvăniile... Şi-acuma, fraţilor, hai să-nchinăm şi să bem de sufletul cazacului !...

1929—1931

SCHIȚE
la roman

MÎNDRIE

Sotnie după sotnie plecau
Printre gorgane, spre albastrele zări,
Colburile sub copite învolburau
Semănînd pelinul stepelor pe cărări...

GHEORGHI BOROZDIN

Pajiştea odihnea sub blana de fum a focurilor dimineţii. Caii deşeuaţi moţăiau grămădiţi în pîlcuri mici. Vîntul le răsucea pieziş coamele pîsloase şi cozile scurtate. Ostaşii cufundaţi în somn sforăiau tihnit în jurul focurilor, ori retrăiau în coşmaruri bătăliile, bolboroseau, strigau înfrigurat crîmpeie de comenzi. Cîte unii se deşteptau clănţănind din dinţi, săreau în picioare, făceau cîteva mişcări să se dezmorţească, puneau gamelele la încălzit, mîncau mestecînd îndelung slănina întărită în desagi şi, deprinşi să facă totul la iuţeală, sorbeau în grabă din căni turtite, opărindu-se, ceaiul tare, negru ca păcura.

În apropiere se vedeau ruinile tăciunite ale unui cătun pîrjolit. Sobele şi hornurile afumate se zbîrleau deasupra jariştei. Pe boccele şi lăzi ferecate cu tablă şedeau femei plînse, înfofolindu-şi în zdrenţe copilaşii toropiţi de somn. Pe pîrlitură se foiau bărbaţi posomorîţi şi, tot scormonind cenuşa cu nişte pari, scoteau de sub tăciunii aprinşi oale de lut smolite de flăcări, pluguri, lopeţi şi tot felul de cioveie.

În singura casă rămasă în picioare se instalase statul-major al brigăzii de cavalerie. Pe laviţe, pe jos, pe cuptor, sforăiau pe întrecute ofiţerii de ordonanţă, furierii şi cei cu cvartiruirea. Sub tavan atîrna nor un fum puturos de tutun, puţea a obiele, a oaie udă şi a grea duhoare de om. În patul larg, sub o plapumă de atlaz, stătea culcat tînărul comandant Ivan Cernoiarov. Pufăia din pipă şi scuipa gros peste tot largul încăperii spre uşă.

Afară, un pumn greu bătu de cîteva ori sub fereastră, de zăngăniră geamurile.

— Hei, stat-majorule !

Cernoiarov ridică pe dată capul lui moţat.

— Ce e ? Care strigi acolo ?

Fedulov, a doua santinelă, care bătuse adineauri, se săltă în mîini şi rămase aşa, atîrnat de pervaz, cu ochii holbaţi.

— Ivan Mihailovici, a picat în goană un cecen şi vrea să vorbească cu dumneatale anume... Pînă una-alta, noi l-am băgat la arest.

— Care cecen, unde-i ?

— Gata, l-au adus... Stă aici şi aşteaptă ! strigă Fedulov, şi degetele lui se desfăcură de pe marginea pervazului.

Desculţ şi somnoros, comandantul ieşi în cerdac.

Înconjurat de cazaci, un cecen se răsucea în toate părţile călare pe un căluţ sprinten şi povestea ceva, pocind cuvintele şi arătîndu-şi dinţii strălucitori.

Cazacii făceau haz.

Recunoscîndu-l pe comandant după ciuful ca pana corbului, fiul munţilor salută cu mîna la chipiu şi raportă :

— Tavarăş Cernaar, noi atac nu mergem noapte, noi atac nu mergem zi.

— Ce face ? se încruntă Ivan.

— Noi obosit, noi război ispravit.

— Unde se află unitatea voastră ?

— Catun Rasşevat.

— Bine. Spune-i comandantului tău Hubiev că-i ordon să înşire numaidecît regimentul în front. Vin eu la voi !

— Uassalam !

Cecenul smuci frîul în stînga şi se avîntă în stepă ca o umbră neagră, zburătoare.

— Pui de căţea, mama lor ! izbucni revoltat subhorunjiul Şebutko, care tocmai trecea pe acolo cu o găleată de apă să adape caii. La plăcinte înainte, şi la război înapoi !

— Nu spune aşa, i se împotrivi Nazarka Ceakan. Sînt şi printre ei viteji foc... Dacă-i zădărăşti, ţi-l bagă în sperieţi şi pe Aghiuţă.

— Las-că i-am văzut eu destul pe asiaticii ăştia. În tranşee nu vrea, la şarjă nici atît. Cînd ajung să încolţească pe careva trei contra unu, ţi-l căsăpesc pe loc. Iar cînd cade răpus vreun Ahmed de-al lor, ferească Dumnezeu ! Cît ai clipi, se adună o sotnie întreagă de fraţi, unchi şi tot felul de neamuri, lasă baltă poziţia şi haida să-l înmormînteze pe Ahmed în aulul lor, chiar dacă-i la o sută de verste...

— Rusul nostru, se amestecă iar în vorbă subhorunjiul, răzbeşte pentru că-i pişicher. Cînd e să fugă, poţi să-l rogi în genunchi, ori să-l bagi în toţi sperieţii că el tot o şterge. În schimb, cînd vede că poate să lovească, loveşte.

— Ăi fi tu deştept, Şebutko, da tot viţelul te întrece, că el ajunge cu limba şi sub coadă, îl luă la vale Nazarka. Aşa, cu pişicherlîcul ăsta al nostru ne-a luat neamţul o juma' de Rusie.

— Baţi cîmpii ! se înturnă spre el Şebutko. Atuncea a fost vînzare la mijloc. Nu de minte, de muniţii am dus noi lipsă. Altminterea, ehei, ce ne-am mai fi luat noi de piept cu neamţul...

... Cernoiarov gonea prin stepă ca vîntul. O forţă sălbatică clocotea în el. Şalim abia se ţinea după comandant. De sub copitele scăpărătoare ale cailor ţîşneau bulgări de ţărînă îngheţată. Nori scămoşaţi pluteau jos de tot, pe mirişti se rostogoleau săltînd ghemuri de sărăcică, vîntul aducea în auz suspinele asurzite ale unei canonade îndepărtate.

De după o creastă răsări treptat un cătun alb, străjuit de plopi. Îl străbătură în fuga mare. În dreapta şi în stînga se perindau ca într-o fulgerare pete pale — chipuri speriate mijite în ferestre. Cîinii se repezeau hămăind răguşit drept sub picioarele cailor.

Dincolo de moara de vînt, pe un loc deschis, era aliniat regimentul mixt ceceno-inguş. Regimentul se alăturase brigăzii lui Cernoiarov de foarte puţin timp, după zdrobirea Coloanei Şariate. Vîntul rece, tăios, răvăşea coamele, flutura poalele caftanelor cercheze şi capetele lungi ale glugilor ce atîrnau pe spate. Cele două steaguri jerpelite — unul roşu şi altul verde — se zbăteau şi pocneau în bătaia vîntului, jucîndu-şi ciucuratele slove de aur.

Hubiev, comandantul regimentului, ofiţer de şcoală veche, călare pe o iapă înaltă în picioare, cum sînt îndeobşte caii caucazieni, ieşi înaintea comandantului brigăzii, salută, apoi, ridicîndu-se puţin în scări, prezentă raportul :

— E a doua săptămînă de cînd regimentul se află neîncetat în marş. Caii sînt despotcoviţi, istoviţi, nu-i chip să găsim furaje, ostaşii cer un repaus, ostaşii cer...

— Ei, na ! îşi pierdu răbdarea Cernoiarov. Gata, ajunge. Unde se află inamicul ?

— La vreo şase kilometri, spre vest, regimentul lui Drozdov şi o sotnie a regimentului de cavalerie zaporojan au ocupat un cătun. Inamicul a instalat o baterie în stînga, pe o colină, iar în dreapta, într-un crîng, două mitraliere.

— Tu, Hubiev, ai primit ieri o misiune ?

— Da.

— Şi ai îndeplinit-o ?

— Nu.

— Tu ştii cum îi tratez eu pe laşi ?

— Ha ! făcu Hubiev ca muşcat de şarpe, ducîndu-şi fulgerător mîna la pistol. Ochii lui dîrji, cenuşii, luciră ca două pumnale.

Uitîndu-se ţintă unul la altul, se depărtară, fiecare în altă direcţie. Pe neaşteptate, Cernoiarov îşi croi calul cu cravaşa şi, stricînd frontul, dădu

buzna în grămadă. Apoi sări cu picioarele în şa şi învîrti cu şuier pe deasupra capului nedespărţita lui sabie.

— De repaus vă arde ? Toată armata luptă, iar dumnealor — aoleu, nu mai putem ! Gata, vi s-au şi muiat ciolanele ! Sînteţi nişte babe, nu ostaşi. Chiar azi dau ordin să vă trimită în spatele liniilor, la azil, poate sînteţi buni barem să ştergeţi babornițele de muci !

Vîrî din zbor sabia în teacă, îşi făcu drum să iasă din grămadă şi se depărtă în pasul calului.

Hubiev sări şi el cu picioarele în şa şi, înăbuşindu-se de furie, repetă răsunător tot ce a spus comandantul brigăzii, mai întîi în inguşă, apoi în cecenă.

Două sute de săbii zvîcniră ca una singură din tecile lor, din două sute de gîtlejuri izbucniră urlete, hăuliri, strigăte guturale. Caii începură să se frămînte în zăbale şi un nor de colb învălui regimentul.

Cernoiarov se depărtase la vreun kilometru, cînd îl ajunse din urmă Şamil, aghiotantul său.

— Uh ! Tot regiment asta de oase-roade parca turbat... Ţipat : taie la tine, Vanuşka. Da pe urma luat hotărîre merge atac.

...În aceeaşi seară, Şalim veni să-l înştiinţeze că regimentul asiatic s-a întors din luptă şi se înşiruie în front în faţa statului-major.

Cernoiarov ieşi.

Regimentul şi apucase să se alinieze. Caii clăbuciţi se clătinau de oboseală pe picioarele răşchirate şi tremurînde. Dar călăreţii se ţineau

drepţi în şa, pe feţele lor ţepoase, negre de praf, citeai curaj şi mîndrie, ochii le străluceau ca nestematele încrustate în prăselele junghe-relor moştenite din bătrîni.

La ivirea comandantului brigăzii, Hubiev sări de pe cal şi-i alergă în întîmpinare.

Raportul lui fu scurt : sotnia zaporojană — nimicită, regimentul lui Drozdov — zdrobit şi pus pe fugă. S-au capturat : o baterie completă, patru mitraliere, două bucătării, un tren regimentar alcătuit din zece căruţe... Efectivul de luptători al regimentului după operaţie — o sută două zeci de săbii. Au fost ridicaţi de pe cîmpul de luptă cincizeci şi şapte de răniţi ai noştri...

Cernoiarov îşi desprinse sabia de la şold şi i-o întinse lui Hubiev. Potrivit unui străvechi obicei, schimbară între ei armele şi se sărutară, legîndu-se fraţi din acea clipă.

Apoi, comandantul brigăzii se întoarse scurt, cu faţa la regiment.

— Djighiţi viteji, în numele brigăzii, vă mulţumesc ! Aveţi o săptămînă de repaus. Plecaţi la Mozdok, în refacere. Să îngrijiţi şi să potcoviţi caii, să vă ţineţi de petreceri şi de muieri !

Caucazienii nu avură nevoie să le tălmăcească cineva vorbele astea de laudă. Se săltară în scări şi, adunîndu-şi bruma de puteri ce mai era în ei, izbucniră în urale.

Vîntul jupuia toamna de pielea-i ruginie. Lumea bîjbîia prin prăpădul de vijelii şi răzmeriţe.

JUDECATĂ SCURTĂ

Goarnele sunară *atacul* şi regimentul de cavalerie, desfăşurat pentru şarjă, se năpusti asupra inamicului.

Sotnicul Vorobiov, poreclit Vorobei, îl văzu pe Vaska, feciorul mezin de şaptesprezece ani, venind peste capul lui Corbean. Îi străfulgeră prin minte : „Rănit ? Mort ?" Din plină goană, bătrînul opri scurt calul şi sări jos, lîngă feciorul-său, care zăcea în nisip.

— Vasea !... Băiatul tatii !

Vasea era rănit la burtă, iar în cădere îşi rupsese gîtul.

— Băiatul tatii...

Vasea se întinse de-i pîrîiră oasele crude şi, fără să-şi vină în simţiri, începu să înţepenească în braţele părintelui său. O pleoapă îi zvîcni, lăsînd să se prelingă lacrima lui de pe urmă. Bătrînul îi închise ochii sticloşi şi se ridică, mînjindu-şi cu mîinile şalvarii albaştri de sîngele feciorului. Buzele albe îi tremurau, inima îi bătea ca o piuă de lemn, în ochi avea o privire de nebun.

Feciorul cel mare, Andriuşka, stătea în spatele lui, drept ca o lumînare, cu căutătura pironită pe faţa fratelui mort. Cei doi cai — al lui şi al bătrînului, pe care-i ţinea de frîu — aveau nările căscate şi rubinii. Mîinile lui Andriuşka, înroşite de sîngele altora, erau ca mînjite cu melasă, mîneca dreaptă a caftanului îmbibată cu sînge pînă la cot, stătea scoarţă. Pe faţa lui lătăreaţă şi pistruiată, albă ca varul, se citea o aprigă suferinţă. Puse încetişor mîna pe umărul bătrînului şi spuse cu glas tremurător :

— Tătuţă ! Sotnia stă aşezată în front şi te-aşteaptă pe matale.

Bătrînul puse genunchiul în pămînt, prinse în palme capul lui Vasea, uşurel, de parcă s-ar fi temut să nu-l doară pe băiat şi-l sărută de trei ori pe gura îngheţată într-o strîmbătură. Apoi făcu deasupră-i semnul crucii, se aruncă greoi în şa şi porni iute spre locul unde aştepta sotnia.

Mort, Vasea i se păru lui Andriuşka mai puţintel la trup. Îi trase biciuşca dintre degetele chircite, îl sărută, sări pe cal şi-l urmă pe taică-său.

Pe Vasea îl înmormîntară în groapa comună.

Sotnicul Vorobiov încredinţă comanda locţiitorului său, Samus, îşi luă rămas bun de la sotnie şi, făgăduind că într-o săptămînă e înapoi, porni împreună cu feciorul, călări, în spatele frontului, spre oraşul lor — cale de peste două sute de verste.

...Baba îi întîmpină în poartă. Nu era în stare să scoată o vorbă şi-şi tot ştergea gura cu degetele-i sfarogite.

— Jale mare, mamă ! îi strigă Vorobiov, dînd drumul sub şopron armăsarului alb de spumă, fără să-i scoată şaua. Am prăpădit un fecior în război.

Se repezi în casă. După el venea mama, călcînd ca o oarbă, sugrumată de plîns.

De după un zid scund de piatră se ivi nasul ascuţit al ofticoasei Lukeria, o vecină.

— Da ce e la voi ? strigă ea către Andriuşa, care tocmai lega caii de un bulumac. Flăcăul o săgetă cu o privire ucigaşă şi intră în casă fără să răspundă.

Prin crăpăturile gardului iscodeau ochi scăpărători de curiozitate. Nu trecu mult şi vestea că Vasea, feciorul lui moş Vorobei, a căzut în război, făcu ocolul împrejurimilor.

— Nerodule, zăbăucule, război ţi-a trebuit ? bocea bătrîna. Numai blestemăţii îţi trăsnesc prin minte, treclete ! Mi-a spus mie inima...

— Zît ! o repezi bătrînul. Destul îmi mănînc eu sufletul.

Ea tăcu şi, orbecăind prin casă de parcă i se luaseră vederile, puse masa.

Vagmistrul de dragoni Vorobiov mîncase aproape treizeci de ani pita ţarului. Se întoarse acasă în toamna lu'917, cu pieptul plin de decoraţii. În ţinutul lor se înjghebau la repezeală detaşamente ale Gărzilor Roşii. Cum să-l rabde inima pe bătrînul dragon să stea acasă, cînd în toate pieţele clocoteau mulţimi de mii

de oameni şi cai militari jucau în frîu în sunetele fanfarelor bubuitoare ? Toată ziua-bună ziua umbla pe la mitinguri, bătea oborurile, se înghesuia prin crîşme, asculta cu aerul de superioritate al omului umblat cuvîntările dezlănţuite, rîdea în barbă la vederea ostaşilor cam stîngaci din gărzile roşii, care nici îmbrăcaţi reglementar nu erau, se abătea pe la cazărmile părăsite şi se minuna ce harababură domneşte peste tot. „Toate, îşi zicea vagmistrul, vin de-acolo că ăi ce-au fost pe front şi-au luat nasul la purtare şi nu mai ascultă de nacealnici, nici de cei vechi, nici de cei noi. Şi-apoi ce, ăştia-s nacealnici ? Nişte ţîngăi sau jidănaşi. Prea-s moi." Nu se împăca cu noua orînduire, asta pînă într-o bună zi cînd, la un miting în grădina publică, se luă în colţi cu un soldat oarecare. Soldatul cu pricina îi dovedi că „orînduirea e bună, da rînduielile-s proaste". Şi aşa, noile idei deveniră *întrucîtva* precumpănitoare în capul lui. Bătrînul îşi luă pe cei doi feciori şi, fără să fie încă pe de-a-ntregul convins, se duse la soviet şi ceru să-i înroleze într-o unitate activă. Acolo îl primiră cu braţele deschise, îi dădură o soldă bună, îl numiră sotnic şi-i făgăduiră că, dacă va sluji cu credinţă, i se va încredinţa în cel mai scurt timp comanda unui regiment. Chiar din primele zile, bătrînul se dărui în întregime luptei, începu să-l urască înverşunat pe inamic şi în curînd viteaza lui sotnie ajunse vestită pe tot frontul. Acasă rămase baba, nevastă-sa, cu fiica lor, Nataşa.

Trăiau amîndouă din leafa Nataşei, care lucra la pulberărie.

Ciorba se răcea neatinsă, acoperindu-se cu o pojghiţă galbenă de grăsime. La porunca bătrînului, Andriuşka se repezise pînă la cîrciumă şi aduse două sticle de rachiu de stafide.

Interiorul casei era modest : un pat învelit cu o plapumă cusută din petice pestriţe, un dulap sticluit, cu veselă, un cufăr cu ferecătură din tablă vopsită, o oglindă leproasă, sub ea, un buchețel de flori de hîrtie, puchinite de muşte şi, în tot lungul pereţilor, fotografii desfăşurate evantai : Vorobei cu nevasta, proaspăt cununaţi ; Vorobei cu fîrtaţii lui de regiment ; Vorobei, dragon brav, cu nişte mustăţoaie pînă la urechi ; tatăl lui Vorobei, Stepan Ferapontîci, soldat de pe vremea lui Nicolae — cartonul se scorojise de tot şi ochii semănau cu nişte băşici albe, aşa cum rămîn de la o arsură ; fraţii nevestei, şi ei îmbrăcaţi militar ; atîrnată mai sus de toate, îşi strălucea marginile aurite o fotografie mare, colorată, pe care Vorobei şi feciorii lui erau înfăţişaţi călări, cu pieptul scos înainte — ţinută reglementară pentru un dragon — pe un fundal cu stînci şi lei, pe care scria cu litere de tipar : „Leii Veneţiei". Vasea şedea călare pe Corbean, care te privea din poză pieziş, cu un ochi violet şi semăna leit, de ziceai că-i viu. Într-o mînă repezită în sus, Vasea ţinea pistolul, în cealaltă — sabia. Ochii lui tineri, nasul puţin cîrn, toată faţa lui exprimau un elan clocotitor.

Andriuşka şedea trist şi tăcut. De bucate — fiertură şi carne aburindă de vită — nici nu se atinse, iar rachiu nu era învăţat să bea şi nici nu îndrăznea să încerce.

Bătrînul se zbuciuma prin odaie, zăbovea îndelung cu privirea înceţoşată de lacrimi pe chipul lui Vasea din poză, şoptind vorbe de alint. Se oprea şi în faţa unei alte poze, tăiată dintr-o revistă veche şi lipită pe perete : ambasadorul cutare cu soţia. Ambasadorul purta joben, iar femeia, cu sprîncenele ridicate a mirare, era răpitor de frumoasă. Vagmistrul îi împungea pe amîndoi cu furculiţa în ochi, răcnind toate invectivele cu care gazetele îi blagosloveau pe burjui şi gemea : „Vai şi amar, vai şi amar..."

Goli o sticlă, o începu pe cealaltă.

La poartă se strînsese lume. Care îl ocăra pe bătrîn, care blestema războiul, care îşi aducea aminte cînd, unde şi cum l-a văzut pentru ultima oară pe Vaska şi toţi îl plîngeau.

De după colţul străzii se ivi Nataşa. Glasurile amuţiră. Îi făcură loc să treacă fără să-i spună o vorbă. Chinuită de nelinişte, încă înainte de a şti ce s-a întîmplat, fata străbătu în fugă curtea pietruită, ţăcănind mărunt cu tocurile, împinse uşa de perete şi se aruncă de gîtul bătrînului.

— Tătuţă ! şi-l sărută pe obrajii ţepoşi. Doamne, v-aţi întors ! Am şi bănuit, cînd am văzut lume la poartă.

Andriuşa, căruia nu-i plăceau „mofturile astea muiereşti", se mulţumi să-i strîngă mîna.

— Dar Vasea unde-i ? întrebă liniştit Nataşa, în timp ce-şi scotea jacheta şi şorţul.

— E dus cu calul la potcovar, vorbi cu glas ferm Andriuşa, apoi trase cu zgomot un sertar al mesei, luă dinăuntru o cană şi îşi puse rachiu.

— Staţi mult, ori poate aţi isprăvit cu războiul ?

— Nu, am venit doar să vă vedem.

Abia acum băgă de seamă Nataşa ce amărîtă e mamă-sa.

— Ce ai, mamă ? Nu te simţi bine ?

Gata să izbucnească în plîns, bătrîna îşi trase broboada peste ochi şi, mormăind ceva, se duse în bucătărie.

— Ia spune, Andriuşa, tu şi cu frăţiorul trecurăţi mulţi iuncheri sub sabie, ori v-a hrănit statul degeaba ?

— Mulţi... uite colea, şi zicînd acestea, trase de sub masă sabia neagră de sînge uscat, pe care uitase să o cureţe.

— Ah ! Şi nu v-a fost frică ?

— Un atac ca oricare altul, nimic estraordinar, făcu Andriuşa, ferindu-şi ochii în altă parte. Iuncherii trag aiurea şi noi hăcuim la ei în plin...

Spălîndu-se deasupra ligheanului, Nataşa se plîngea lui taică-său :

— Caută să-mi găseşti altundeva de lucru, tătuţă. Că directorul nostru e un porc cum nu s-a pomenit. Se leagă de toate fetele. Pe

Niurka Bogomolova a lăsat-o borţoasă şi după aia a dat-o afară. Iar sîmbătă două săptămîni, a chemat-o pe Varia Şustrova în birou, să spele podelele, şi şi-a bătut joc de ea.

Bătrînul parcă ieşi deodată la faţa apei dintr-o adîncă bulboană.

— Cine-i director la voi ?

— Unul Veahirev. Colonel... L-au pus director încă din '915. Cîte lacrimi au curs din pricina lui... E gras şi holbat ca o broască rîioasă. Cu prosopul în mînă, Nataşa se aşeză pe laviţă. E o jigodie, o jivină albgardistă. Nu se poate să treacă pe lîngă tine fără să te pipăie sau să te ciupească.

Bătrînul se propti pe picioare în faţa fetei.

— Colonel zici ? Şi de tine se leagă ?

— Vai ! Mie şi Klavkăi nu ne dă pace o clipă. Sîntem pline de vînătăi. Îşi dezgoli umărul ca să-i arate urmele şi izbucni în plîns. Vorbeşte, tătuţă, cu cine trebuie, să ne trimită la vreun spital, ori, ştiu eu, să muncim ca ziliere, că tot ar fi mai bine.

Vorobiov dădu de duşcă ultimul gît de rachiu şi strîngîndu-şi cingătoarea strigă :

— Băiete, încălecarea !

Andriuşka sări dinapoia mesei, îşi smulse din cui căciula şi biciuşca şi se repezi ca o vijelie pe uşă.

În bucătărie, mama şi fata se agăţară bocind de braţele bătrînului.

El se scutură de amîndouă şi, călcînd apăsat, ieşi în curte. Feciorul aduse de căpăstru armăsarul înşeuat. Vorobei se avîntă tinereşte în şa, fără să pună piciorul în scară, ţîşni pe poartă şi, cu Andriuşa după el, porni în goană în josul străzii.

La poarta fabricii era o gheretă tărcată de tip cazon. La un pas de ea, sub un felinar de gaz, stătea rezemat în puşcă un paznic bărbos.

— Care eşti ? Permisul ! îi somă el cu glas adormit pe cei doi călăreţi.

— De-ai noştri, nu vezi ? răspunse Vorobei, şi adăugă pe un ton oficial : Cheamă-l pe colonelul Veahirev, trebuie să-i înmînez personal un ordin urgent al marelui stat-major !

Scoase din buzunarul de la piept carnetul de însemnări şi-l flutură sub nasul paznicului.

Bărbosul se schimbă de pe un picior pe altul — era încălţat cu nişte sfîrloage — şi spuse :

— Potrivit regulamentului, n-am voie să părăsesc postul.

— Tu du-te şi cheamă-l ! se înfurie Vorobei, înghesuindu-l cu calul. Ce regulament, mă, că doar nu trăim sub vechea orînduire.

Omul se mai gîndi niţel, se scărpină la ceafă, apoi rezemă puşca de gheretă şi plecă.

„Mîrlanul dracului !" înjură în gînd bătrînul şi, aplecîndu-se din şa, luă puşca, îi scoase închizătorul, apoi o aşeză la loc. Auzi, gogomanul : „Potrivit regulamentului !" Da că santinela trebuie să aibă baioneta la armă, asta nu ştie !

Din spatele gardului nu prea înalt se vedea curtea fabricii şi, înecată în verdeaţă, clădirea

puternic luminată unde locuiau cei de la administraţie. Pe terasa descoperită era lume. Dintr-acolo se auzeau glasuri, cîntec de chitară, izbucnea în răstimpuri un rîs de femeie şi o voce cherchelită de bas cînta acoperind toate zgomotele : „Ca valul de repezi sînt zilele vieţii..."

Paşi tîrşiţi se desluşiră de după poartă.

Vorobei puse mîna cu pistolul pe coama calului. Paznicul se arătă şi în urma lui apăru în poartă un bărbat scund şi gras. Sughiţînd şi scobindu-se în dinţi, întrebă răstit :

— Ei, ce e ? De unde... ? Adă încoa !

— E ceva urgent, de la statul-major !

În timp ce-i întindea mîna cu carnetul, Vorobei ridică fulgerător dreapta cu pistolul şi trimise un glonţ drept în fruntea albă a colonelului.

Tatăl şi feciorul smuciră în aceeaşi clipă frîiele şi tot în aceeaşi clipă le şuierară biciuştile prin aer. Goniră nebuneşte pe străzile întunecoase ale oraşului. De sub potcoavele cailor scăpărau jerbe de scîntei.

Fără să mai dea pe acasă, se întoarseră la sotnia lor.

La vreo cîteva zile, în faţa statului-major al frontului se opri într-un nor de colb o maşină din care coborî comisia de anchetă trimisă de sovietul orăşenesc : Vorobiov şi feciorul său erau învinuiţi de asasinarea tovarăşului Veahirev, directorul pulberăriei.

— Nu ştiu nimic, spuse bătrînul. Că mezinul meu a fost omorît de iuncheri, asta da, e-adevărat...

Sotnia înşiruită în păr întări într-un glas că Vasea Vorobiov a căzut în luptă şi că Vorobei şi fecioru-său Andrei n-au lipsit nici o zi de la unitate.

Neştiind ce să mai creadă, comisia plecă aşa cum venise.

Nataşa rămase să lucreze mai departe la pulberărie.

VĂPAIA VITEJIEI

Egor Kovaliov, preşedintele comitetului revoluţionar sătesc, rupse dintr-un caiet de şcoală o foaie spălăcită, vîrstată de vinişoare albastre, îşi aplecă peste ea scăfîrlia masivă, cu un moţ vîrtos în vîrf, şi scrise încet şi apăsat, zgîriind hîrtia : „Ordon să fie adusă urgent contesa necunoscută din casa cazacului Bolonin". Trînti sub aceste rînduri, după ce o afumă la flăcăruia unei lumînări, ştampila veche a primăriei, roasă dinadins, ca să nu se desluşească nimic, şi întinse ordinul ajutorului său, Artiuşka Sokolov :

— Galop !

Sokolov o zbughi pe uşă şi se întoarse degrabă cu captura. Ţinînd în aşa fel mîna, încît toată lumea să vadă revolverul, se răstea la sătenii ce se înghesuiau pe coridor :

— Fă loc... Am înhăţat o contesă.

Băbuţa uscăţivă şi puţintică la trup se pomeni în faţa preşedintelui. Chipul ei dăltuit, fără nici o zbîrcitură, era calm, buzele subţiri şi palide încleştate, de sub scufia dantelată, pusă strîmb, ieşeau la iveală şuviţe cărunte, iar mîinile-i

galbene, ca de ceară, strîngeau la piept o poşetă de pluş, cum se purta pe timpuri.

După ce o privi în tăcere cîteva clipe, Kovaliov spuse :

— Numele şi prenumele, cetăţeanco.

Femeia arestată tăcea, cu ochii pironiţi pe peretele dindărătul biroului, pe care atîrnau două afişe mîzgălite gras : „Rasputin în iad" şi „Vodka este cel mai rău duşman al omenirii", precum şi un apel „Către popoarele muncitoare din lumea întreagă".

Egor Kovaliov nu prea ştia carte. Pe cei cu şcoală nu-i putea suferi, bănuind că fiecare dintre ei e un trădător. E drept că în împrejurări mai grele se sfătuia cu Isaika, fostul pisar al primăriei, dar ca să-i încredinţeze să-i ticluiască o hîrtie de două rînduri — asta în ruptul capului. Aşteptă puţin şi repetă întrebarea.

Bătrîna parcă nici nu auzi.

Izbucniră rîsete.

— Ce, nici nu catadicseşti să stai de vorbă cu noi ? se mînie preşedintele. Gîndeşti că nu se merită ?

— Numele meu nu interesează. Ce vreţi de la mine ? Bani ? Poftim, e tot ce am. Smulse din poşetă şi azvîrli pe birou un pachet de bancnote, legat cu o panglică, apoi scutură dintr-un portofel cîteva monede de aur.

Unul cîte unul, sătenii se descopereau şi intrau în încăpere. Ascultau, ţinîndu-şi răsuflarea, se ridicau pe vîrfuri şi întindeau gîtul să o vadă mai bine pe contesă. După ce numără de două ori banii, Egor Kovaliov trase mai aproape sti-

cluţa cu cerneală. În tăcerea care se aşternuse, scîrţîitul peniţei se auzi pînă-n fundul încăperii.

„Procest de interogatoriu. În ziua de şapte aprilie 1918 a fost arestată în baza dispoziţiei legale a comitetului revoluţionar, în casa unui cazac din satul nostru, o contesă, numele necunoscut. S-a confiscat : în kerenci* 32.000 ruble, în bani vechi 800 ruble, în aur 6 bucăţi a cîte 5 ruble, 2 a cîte 10 ruble şi un pitac de argint găurit".

— Dacă nu vă supăraţi, de unde aţi venit la noi şi în ce scop ? stărui preşedintele.

— Puţin ? şopti bătrîna abia auzit. Puţin ? Ei bine, luaţi, luaţi şi asta. Îşi descheie mantila, desprinse broşa pe care o purta la piept şi o aruncă pe masă. Apoi aruncă verigheta, care se rostogoli sub picioarele oamenilor.

Preşedintele adăugă pe hîrtie : „Asemenea un inel de aur şi una broşă cu piatră verde".

După aceea o supuseră unui interogatoriu încrucişat.

Pînă la urmă, ochii cenuşii ai bătrînei luciră sfidător şi ea nu mai putu să se stăpînească.

— Da, sînt contesă ! izbucni întretăiat, deşi se străduia să-şi ascundă tulburarea. Soţul meu e la Sanct-Petersburg şi face parte din sfîntul sinod, iar cei doi fii ai mei, Dumnezeu să-i aibă în pază — şi aici îşi făcu semnul crucii — luptă împotriva voastră, tîlharilor şi siluitorilor...

* Bancnote emise sub Guvernul provizoriu al lui Kerenski.

Cei din jur amuţiră, cu ochii holbaţi şi cu gurile căscate. Ea nu mai era în stare să se oprească.

— Am avut moşie în gubernia Stavropol. Mujicimea a prădat conacul şi i-a dat foc, a intrat cu plugurile în pămîntul meu. Am venit în satul vostru ca să-mi revin după toate ororile îndurate şi să aştept pînă se termină revoluţia...

— Poţi să aştepţi mult şi bine ! strigă Egor Kovaliov. Revoluţia nu se va termina niciodată !...

— Dar pe cine o să jefuiţi după ce ne veţi ruina pe noi toţi ? O să vă sfîşiaţi între voi, drăguţă, şi sîngele vostru de bestii va îneca sărmana Rusie.

În încăpere — agitaţie, vuiet de glasuri, murmure :

— Etete, gaiţa...

— Are cap !

— Şi-n cap, pe ţar...

— Negru vă e cugetul, negru... Nu vă e frică de Dumnezeu... De chinurile iadului o s-aveţi parte pe lumea cealaltă ! strigă bătrîna.

— Eh, aici vi s-a înfundat ! rînji Egor, şi sări în picioare. Voi ne speriaţi cu ce-o să fie dincolo, da noi vă făcurăm un iad chiar acilea, pe pămînt... Îşi roti privirile mocnite în jur şi urmă : Uite, tovarăşi, ce osîndă socot eu că trebuie să dăm : La groapă cu contrarevoluţia asta căruntă !

Glasuri lărmuiră a încuviinţare, se auzi o înjurătură groasă, soldăţească.

Bătrîna fu împinsă într-un ungher şi aşezată cu faţa la adunare.

După un scurt cuvînt, preşedintele puse hotărîrea la vot. Toţi cîţi se aflau în clipa aceea la comitet — şi erau mulţi — ridicară mîinile lor ţepene şi trudite de muncă.

Preşedintele mai muie o dată peniţa în cerneală, desenă apăsat pe hîrtie o cruce şi spuse poruncitor :

— Hai, luaţi-o !

Ştirea se răspîndi ca fulgerul şi o mare mulţime însoţi osîndita la locul execuţiei. Bărbaţii mergeau cu paşi mari, cu aerul unor oameni tare ocupaţi. Femeile alergau, de teamă să nu întîrzie, liniştindu-şi pruncii în mers, astupîndu-le gurile căscate de plîns cu dumicături de pîine mestecată, ori cu ţîţa. Pieptul nevestelor mai tinere, scăpat afară din bluzele de stambă, era alb şi vîrtos ca nişte coceni de varză. Ţîncii fugeau ţopăind. În fruntea tuturor călcau doi ţărani cu cazmale pe umeri.

Molcomindu-şi glasurile şi fără îmbulzeală, mulţimea trecu prin portiţa îngustă a cimitirului. O duseră pe bătrînă tocmai în fund, unde erau îngropaţi cerşetorii şi vagabonzii.

Isprăviră cu groapa repede, săpînd cu schimbul. Fierul lucios al cazmalelor se ridica scăpărînd, bulgări sfărîmicioşi zburau la picioarele oamenilor.

— Legaţi-o la ochi, porunci Egor Kovaliov.

Mulţimea fremătă şi se trase înapoi.

Artiuşka, ajutorul preşedintelui, scoase din buzunar o batistă murdară, scutură nişte firicele de mahorcă dintr-însa şi dădu să se apropie de bătrînă.

— Să nu îndrăzneşti ! îl repezi ea, şi Artiuşka făcu vreo cîţiva paşi îndărăt, fîstîcit.

De nerăbdare, escorta voluntară tot ţăcănea închizătoarele armelor Berdan, nou-nouţe şi încă neîncercate. Osîndita stătea nemişcată, strîngînd la piept poşeta şi cu ochii aţintiţi înainte.

— Ce, n-aţi mai văzut, mă !? Mişcă ! se răsti Egor, încruntîndu-se.

Oamenii şuşotiră între ei şi se traseră ascultători niţel mai departe, înşiruindu-se roată.

— Încărcaţi arm' ! Pregătiţi !

Închizătoarele pocniră scurt, flăcăii veniră înapoi vreo zece paşi şi duseră zvîcnit arma la ochi.

— Foc !

O salvă de împuşcături...

Ciorile o zbughiră din mesteceni şi îşi luară zborul croncănind. Ecoul detunăturilor, îngînîndu-se, porni să se rostogolească pînă se stinse tocmai hăt, în munţii Caucazului.

Mulţimea avu o mişcare nestăpînită înainte, ca un lan sub o pală de vînt. O fetiţă scoase un ţipăt pătrunzător.

Bătrîna era tot în picioare. Mîna din care scăpase poşeta i se încleştase pe piept.

Înjurînd de mamă, Egor ajunse din cîteva sărituri lîngă ea, dar degetele lui cioturoase tremurau şi pînă să deschidă tocul pistolului, din gura femeii ţîşni ca dintr-o tulumbă o vînă de sînge aprins la culoare. Bătrîna i se prăbuşi la picioare, cu faţa înainte, de parcă i s-ar fi frînt brusc tăria şi i-ar fi făcut o adîncă plecăciune.

Egor implîntă în capul ei cărunt toate gloanţele din încărcător, apoi se şterse cu mîneca pe bărbie şi mormăi :

— Curajoasă, scîrba.

Artiuşka ridică poşeta din noroi şi o întoarse pe dos. Găsi într-o despărţitură o nucă trigemănată — bătrînii poartă la ei asemenea nuci, cică aduc noroc la bani — şi o fotografie îngălbenită, care înfăţişa doi ofiţeri. Nuca o mîncă el, iar poza i-o dădu lui Egor. Preşedîntele o suci pe o parte şi pe alta, apoi o vîrî în buzunar.

Se întorceau în sat, vorbind între ei cu glasuri aţîţate. În frunte, sărind într-un picior, mergea o gîgîlice de băiat, cu nişte cîrlionţi ca focul. Deasupra capului învîrtea o vargă, cu un pantof de mătase în vîrf.

În Egor Kovaliov erau înmănuncheate toate însuşirile care se cer unui tenace luptător de rînd. Cunoştinţe nu prea avea, dar ce ştia, ştia temeinic. Nu încerca să pătrundă viitorul îndepărtat, în schimb înţelegea bine sarcinile imediate şi le rezolva dintr-o trăsătură de condei. Deşi aproape analfabet, revoluţia îl săltase comisar militar judeţean. Dîrz şi neobosit, făcea faţă.

Cutreiera judeţul, hurducîndu-se într-o rablă de turism, făcea mobilizări în comune şi sate, înăbuşea răscoale — cînd cu vorbă bună, cînd cu mitralierele, verifica efectivele sovietelor şi comitetele revoluţionare, încuraja şi pedepsea, smulgea cu sînge de la gura bogătanilor

şi înstăriţilor pîinea fără de care oraşul se zvîrcolea în spasmele foamei. Garnizoana nu rămînea niciodată fără hrană, unităţile de partizani care treceau prin judeţ erau aprovizionate cu muniţii. Lui Kovaliov i se dusese vestea pînă departe. Care îl blestema, care îl lăuda, iar asprimea şi neînduplecarea lui făceau ca toţi să-i ştie de frică.

Într-unul din aceste drumuri — în afară de el, mai erau în maşină Artiuşka Sokolov, prietenul lui nedespărţit şi şoferul neamţ Georg — o pană îi sili să oprească în satul Marianovski. Kovaliov sări din maşină şi-l întrebă pe Semion Ejov, preşedintele sovietului, care ieşise în fugă să-i întîmpine :

— Albi nu-s pe aici ?

— Fiţi pe pace, la noi e linişte, zise preşedintele, şi-i pofti la ceai.

Preşedintele Ejov era mai curînd laş decît viclean. Bănuind că puterea înscăunată în sat are zilele numărate, tot căuta un prilej să le intre iuncherilor pe sub piele, în speranţa să i se ierte că a fost preşedinte. Îşi duse oaspeţii în casa mare, clipi către fecioru-său, ieşi cu el în ogradă şi-i porunci să alerge într-un suflet pînă în cătunul vecin, ocupat de o patrulă a albilor.

Jumările cu slănină sfîrîiau în tigaie, samovarul în clocot trimitea vălătuci de aburi în tavan. Osteniţi de atîta hurducătură, Kovaliov şi Artiuşka erau bucuroşi de primirea asta ospitalieră. Îl vedeau pe geam pe Georg, care rămăsese afară să repare maşina. După puţin timp, acesta intră, ştergîndu-şi mîinile cu un

şomoiog de cîlţi şi le spuse că pot pleca mai departe.

— Stai jos, tovarăşe, îl îmbie gazda, ia o gustărică, bea un ceai. La ce să vă zoriţi, doar mai e pînă se-ntunecă...

Georg se aşeză la masă, luă cu furculiţa din jumări şi încremeni aşa, cu gura mare : prin faţa geamului sclipi un epolet, apoi trecură ca într-o străfulgerare vreo cîteva cuşme şi, după o clipită, năvăli în odaie cu revolverul în mînă un ofiţer, urmat de cazaci.

— Mîinile sus !

Cît te-ai şterge la ochi, Kovaliov şi ceilalţi doi fură dezarmaţi, percheziţionaţi şi înghesuiţi într-un colţ.

În mijlocul odăii, Ejov raporta ofiţerului care era chipeş ca o cadră.

— Ăsta-i comisar şi tîlhar... Cel mai al dracului, să trăiţi, excelenţă, un cîine... Numai noi ştim cît ne-a mîncat sufletul...

Din mulţimea lărmuitoare, care se strînsese între timp în jurul casei, izbucneau strigăte, înjurături.

Gazda, care se şi gătise cu un chipiu vechi de jandarm, împrumutat de prin vecini, spuse :

— Să trăiţi, excelenţă, norodul cere să vă vorbească.

Ofiţerul vîrî mîinile în buzunare, la pistoale, şi ieşi în cerdac.

— Ce vreţi ?

— Să ni-i dai nouă, excelenţă, glăsui pentru toţi, făcînd un pas înainte, un bătrîn cu barbă

albă. Să ni-i dai să-i judecăm cu judecata noastră.

Ofiţerul se întoarse în casă şi porunci ca Artiuşka şi Georg să fie scoşi afară. Apoi, din cerdacul înalt îi aruncară jos, ca într-o bulboană, şi mulţimea urlătoare se închise deasupra lor.

De comisar, ofiţerul hotărî să se ocupe singur. În zăngănit de pinteni şi săbii, ieşiră în livada învăluită în răcoarea serii. Pe o masă aşternută cu o faţă albă ca zăpada îi aşteptau diferite gustări.

Egor era dus de doi cazaci cu săbiile scoase.

— Ia spune, unchiaşule, ce-mi făceai dacă puneai laba pe mine? îl iscodi ofiţerul, ţintuindu-l pe prizonier cu privirea şi întinzîndu-se să se dezmorţească.

— De, nepoţelule, aş fi pus să ţi se sape o groapă de trei ori cît se sapă, zise Egor şi, trăgînd adînc aerul în piept, cuprinse livada într-o ultimă privire.

— Bravo! exclamă înveselit ofiţerul, ducînd mîna la sabie. Daţi-i să bea rachiu...

Ordonanţa turnă din ploscă o cană plină. Egor dădu pe gît licoarea de foc şi mulţumi.

Începu interogatoriul. Comisarul se ţinea tare. Cazacii îl trîntiră la pămînt, îi dădură nădragii jos, îi săltară peste cap cămaşa de pînză de casă şi se apucară să-l snopească, în doi, cu gîrbacele cu sîrme de aramă împletite în vîrf.

Ofiţerul scotocea în geanta încăpătoare a comisarului. Citea în fugă şi apoi arunca ordonanţei nişte ordine vechi, liste de arme, rapoarte, mandate. Deodată, dintr-un teanc de hîrtii hărtănite căzu o fotografie... Ofiţerului nu-i venea să-şi creadă ochilor: acolo, în poză, era chiar el cu frate-său mai mic. Descluşi anevoie scrisul aproape şters de pe spatele fotografiei: „Scumpei noastre măicuţe de la Petea şi Tima".

După execuţia bătrînei, Egor se gîndise să trimită fotografia la Ceka, dar se luase cu treburile şi ea zăcu patru luni încheiate printre hîrtiile lui.

Ofiţerul uită de interogator şi de toate... Cum de-a ajuns această fotografie de familie în mîinile unui străin? Nu primise de mult scrisori de acasă, dar era convins că tată-său şi mamă-sa nu s-au mişcat din Petersburg.

— Stai! Aşa o să-l omorîţi! îi opri el pe cazacii năduşiţi. Se aplecă spre comisarul care zăcea cu braţele în lături şi nici nu mai gemea şi-l zgîlţîi zdravăn: Ei, ascultă, de unde ai fotografia asta?

Egor nu ridică fruntea. Coastele i se zbuciumau spasmodic.

— Vorbeşte, amice, cum de-a ajuns fotografia la tine? îi strigă ofiţerul la ureche; simţi deodată că îngheaţă, un tremur nervos vrăjmăşindu-i obrazul.

Comisarul întoarse spre el o faţă însîngerată, mînjită cu ţărînă. Văzu poza din mîna ofiţerului şi icni anevoie:

— Gîndeşte-te şi singur.

— Spune... O să-ţi dau drumul. O să te plătesc.

Egor gemea numai.

— Spune, canalie, că nu ştiu ce-ţi fac. De unde, de unde ai fotografia asta ?

— Gîndeşte-te şi singur.

— Daţi-i !

Împroşcînd sînge, gîrbacele muşcară iarăşi din carnea terciuită de pe umerii largi şi de pe spatele comisarului. Pielea îi atîrna petice.

— Stai ! porunci ofiţerul. Nu trebuie să crape. Vreau să aflu adevărul cu orice preţ... Rămînem aici peste noapte. Mîine dimineaţă reluăm interogatoriul.

Egor fu aruncat pe mantaua lui şi dus la arest.

Peste noapte, soldatul Dudariov, deputat în sovietul sătesc, omorî santinela cu toporul, îl luă pe Egor în cîrcă şi-l duse în mlaştinile din împrejurimi. Se canoniră acolo o săptămînă, tîrîndu-se de pe un muşuroi pe altul şi hrănindu-se cu poame sălbatice. Cînd Egor se mai înzdrăveni, se furişară spre oraş. Mergeau numai noaptea, ferindu-se să se apropie de sate şi de drumuri.

...Nu-i fu prea uşor lui Egor să pună mîna pe fostul preşedinte al sovietului din Marianovski. Pînă la urmă, omul căzu prins şi-l aduseră în oraş.

Într-o duminică însorită, Egor Kovaliov scoase cu cîntec şi muzică întreaga garnizoană afară din oraş, o aşeză în front şi ţinu o cuvîntare. Tot vorbind, îşi descinse de cîteva ori centura, ca să-şi tragă cămaşa şi să le arate soldaţilor spatele lui negru ca tuciul. Nemaiputîndu-se stăpîni, îşi curmă cuvîntarea la mijloc, se repezi la Ejov care se tîra în genunchi şi sabia lui de dragon scăpără în aer : mai întîi îi reteză trădătorului mîinile, apoi picioarele, apoi capul.

1926

LUAREA ARMAVIRULUI

În vara şi în toamna anului 1918, Armavirul trecu de cîteva ori de la unii la alţii.

Şi nu voi uita asta niciodată...

Divizia mixtă de ofiţeri — sau cum avea să i se spună mai tîrziu pe front „Divizia de aur" — izbuti să pătrundă în oraş, unde se întări pe poziţii. Planul lui Denikin era să zdrobească de pe aceste poziţii Armata a 11-a, care fusese despicată în două. Pe de altă parte, Armavirul era necesar comandamentului roşu, ca important nod de cale ferată, prin care se făcea legătura între frontul de la Batalpaşinsk şi ţinutul Stavropolului. Luminile oraşului îi atrăgeau deopotrivă şi pe partizanii istoviţi de neîncetatele marşuri, dar încă plini de înflăcărare : sperau să facă rost acolo de niscaiva îmbrăcăminte, să potcovească în linişte caii. Pentru ei, Armavirul însemna odihnă, baie, mîncare.

Burghezia orăşenească, mare şi mică, care trăsese atîtea spaime sub regimul bolşevic, tremura la gîndul că au să se întoarcă roşii şi se făcea luntre şi punte în strădania de a sprijini

Armata de voluntari. Trimise chiar pe front o companie formată din odraslele ei.

Ordin :

— Cuceriţi oraşul !

Asaltul

respins.

Ordin :

— Repetaţi atacul !

Asaltul

respins.

Partizanii erau cît pe ce să pătrundă într-un cartier mărginaş, dar, daţi peste cap de un vijelios contraatac al ofiţerilor, o luară la goană, îmbibînd cu sîngele — plămadă — colbul caldarîmului, pierzînd piese de artilerie, alămuri, drapele. Cavaleria îi fugări pînă departe, hăcuind cu săbiile pe cei ce rămîneau în urmă.

Noaptea, curierii galopară din nou prin stepă, purtînd ordinul Consiliului Militar Revoluţionar ca oraşul să fie luat cu orice preţ.

Unul dintre regimentele ciopîrţite înnoptă în valea rîului Urup.

Comandantul căzuse în ajun. Locţiitorul său, călugărul Varavva îi sculă pe partizani în zori, de cum primi ordinul. Ţinură un miting.

— Ei, ce gînd sălăşluieşte în cugetul vostru, fraţii mei ?

Înverşunaţi de marile pierderi suferite în ultimele lupte, partizanii strigară bucătarilor să stingă focul :

— Las-că luăm gustarea de dimineaţă în oraş !

Se încolonară şi porniră, pe companii.

Străbătură valea.

De pe creasta dîmbului se vedeau crucile bisericilor scînteind în soarele dimineţii, coşurile fabricilor, scheletele caselor arse. Din trei părţi, învăluite în nori de colb, se apropiau de oraş regimente.

În albastrul cerului se iviră ghemotoacele primelor explozii de şrapnel.

Varavva păşea în frunte, cu bărbia-i năpădită de ţepi cărunţi, înfiptă în piept : nu demult un glonţ îi rupsese beregata. Rana se închisese destul de repede şi prinsese coajă, dar gîtul îi rămăsese ţeapăn şi nu putea să ridice capul. O sărăcie de paltonaş strîmt şi cu mînecile pînă la coate, aşa cum se vînd prin pieţe, îi cetluia umerii voinici. Pe cap purta o tichie roasă de catifea, îndesată pe frunte, în picioare mai mult nişte căpute, decît încălţări, iar la cingătoare avea vreo cîteva grenade, un pistol ruginit, un cuţit cu lama lată cît limba de bou şi o sticlă cu apă.

Chipurile soldaţilor erau aspre. Paloarea pămîntie li se străvedea prin arama cu care le poleise soarele. Se simţea mirosul colbului rece stîrnit de cizme.

Mergeau încolonaţi în bătaia focului inamic, fără să schimbe formaţia. Mereu îi auzeai pe comandanţii de companie :

— Apropiaţi !

Un maidan, mormane de gunoi şi tablă ruginită, garduri cenuşii.

Printre trăsnete şi pocnete răsuna guiţatul bezmetic al unui purcel ciuruit de mitralieră.

Din golul străzii, şrapnele vîjîitoare ţîşneau cu nemiluita, şuierau şfichiurile unei grindine de gloanţe, mitralierele clipeau mărunt din ochii lor de aur şi hohoteau metalic.

Compania din capul coloanei şovăi, rîndurile se amestecară.

Atunci, Varavva se întoarse cu faţa la regiment şi, frîngîndu-şi trupul îndărăt ca să-şi poată cuprinde cu privirea soldaţii, strigă răguşit :

— Înainte, voi, goliaţi !

Şi porni iar cu paşi mari, auzind în urmă ca bătăile unei inimi uriaşe, tropăitul cadenţat, înmiit, şi răsuflarea hîrîită a regimentului.

Cineva prinse a zice subţire şi sfîşietor :

Eh, Galia, ţigăncuşo,
Balaoacheşo,
Vino tu şi dă-mi cu ghiocul
Că vreau să-mi aflu norocul.

Muzicanţii loviră în găleţile şi gamelele goale. Glasurile fură furate de cîntec ca peticele de hîrtie de vîrtej :

Ţigăncuşă oacheşă
Hei, hei, hei...

Se opriră brusc din cîntat, de parcă li s-ar fi tăiat răsuflarea, şi, desfăşurîndu-se fulgerător, se năpustiră înainte şi răsturnară cu baionetele primul lanţ inamic.

Partizanii năvăliră în oraş din toate direcţiile.

Pe străzi — baricade înjghebate din pupitre de şcoală, divanuri de pluş, lăzi cu fructe.

Adăpostindu-se după fiecare colţ de zid, partizanii se furişau de-a lungul caselor, se strecurau în curţi prin spărturile din garduri, se tîrau pînă aproape de baricade şi zvîrleau grenade. Dimpreună cu jerbele de flăcări zburau cît colo în aer cîrpe, ţăndări, pietre de pavaj.

Ofiţerii rezistară pînă la ultimul om. Cei mai curajoşi dintre mărimile oraşului trăgeau asupra atacanţilor de pe la ferestre şi din podurile caselor.

Lupta luă sfîrşit.

Pe baricade trosnesc lăzile cu fructe sparte de învingători. Gurile iască de sînge şi colb mestecă gutui, ciugulesc şi sug ciorchini însoriţi.

Trăsurile sanitare adună morţii şi răniţii.

Un popă prins cu o armă de vînătoare în mînă e împuşcat pe loc în mijlocul străzii.

Varavva, care a apucat să se gătească cu o tunică de ofiţer, îi trage o căzăcească sub ochii fîrtaţilor, strînşi roată în jurul lui.

Rîzînd cu hohote şi suduind de mamă, ostaşii citesc o hîrtie lipită pe un stîlp de felinar ; ordonanţa din ajun a comandantului garnizoanei :

„Ordon ca în toate bisericile oraşului Armavir să se oficieze după sfînta liturghie un parastas pentru ex-împăratul Nicolae II, căzut jertfă mîinilor murdare ale bolşevicilor".

Burjui din tot oraşul — cam o mie cinci sute de capete — sînt îngrămădiţi în piaţă. Aşa cum stau, păziţi de ostaşi cu baioneta la armă, par o cireadă de vite. Trebuie să vină dintr-o clipă în alta cineva mare spre a hotărî : care la închisoare, care la zid, care la săpat morminte şi tranşee.

Prin piaţă trece o brigadă de cavalerie. Deodată, din rînduri ţîşneşte inguşul Habcea Ciotceaev şi, dînd buzna cu ţipete ascuţite în grosul ghioturii de vrăjmaşi, începe să-i plesnească cu biciuşca peste ochi : îl răzbună astfel pe bunul său prieten Hala Uţaev, ucis în timpul asaltului.

1926

O SCRISOARE

Fomuşka, frăţioare,

Cînd nu e luptă, ne gîndim adesea la tine. Care dintre noi a zăcut şi el în spital ştie că prea plăcut nu e. Tu nu pune nimica la inimă şi caută să te faci bine cît mai degrabă, ceea ce noi dorim cu toţii.

Să-ţi scriu cum merge la noi cu treaba.

Ne-au trimis comisar la baterie pe Zaharciuk. Tu-l ştii. E unul prăpădit, din staniţa Titarovskaia, şi umblă pe roaiba lu' Garaska. La miting, Zaharciuk ăsta ne trage o cuvîntare :

— Jur pînă la ultima suflare, zice, să merg cot la cot cu voi. Sînt credincios puterii sovietice cu trup, cu suflet, cu oase cu tot. Cunosc toate misiunile de luptă pe care ni le-a încredinţat înaltul comandament. Jos asupritorii ! Proletari, uniţi-vă !

Bun.

Pornim noi spre staniţa Nevinnomîsskaia. Aşteptăm să vedem din ce direcţie o să vină inamicul. Stăm aşa preţ de vreun ceas şi iacă-tă că pică şi raportul : Inamicul înaintează pe tot frontul.

Uite infanteria iuncherilor ; uite şi cavaleria lor desfăşurîndu-se pe flancuri ; uite — oho ! — şi un tren blindat.

Am rămas cu ochii la trenul ăla.

Nikita Semionovici dă comanda :

— Bateria, la posturi... Înălţător optzeci, furca şaptezeci şi opt... Vezi de ocheşte bine... Foc !

Bu-um !

Le-am trimis şi eu iuncherilor o conservă pentru micul dejun. Drept în tender am nimerit. Din linia întîi ne zbîrnîie la telefon : Atins ! Parcă nu văd şi aşa : l-am pocnit de i-au mers fulgii.

Mitka Deaghil le-a ars şi el una. Tot în plin.

Vedem prin prăfăraie o şină răsucindu-se rac şi linia ferată săltîndu-se în două picioare. Nikita Semionovici se uită cu luneta şi rîde :

— Bravo, Polovinkin ! Bravo, Deaghilev ! Daţi-i bătaie !

Cavaleria iuncherilor începe să se foiască, stîrnind colbul de zor : se desfăşoară pentru şarjă. Taman atuncea iese şi infanteria lor dintr-un şanţ de răzor şi — haida la atac ! Zaharciuk al nostru îşi pierde capul :

— Tovarăşi, trebuie să ne retragem. Tovarăşi, s-o întindem cît nu e prea tîrziu.

Da cine are timp să-l asculte.

— Baterie, foc susţinut ! Mitraliere, foc !

Şi s-a pornit, şi s-a pornit, de s-a amestecat cerul cu pămîntul.

Iuncherii au luat-o la sănătoasa.

Infanteria noastră s-a ridicat şi — înainte! Cavaleria la fel — înainte! Bateria — păi, se poate altminterea? — înhamă şi dă-i galop! Ura, ura! Trenul blindat a dat dos la faţă şi tuleo! Iuncherii ridică mîinile, ofiţerii se-m-puşcă şi se-njughie, da nu se predau. Am capturat trenul, muniţii, făină şi 120 de pifani — ăştia puseseră borşul la foc, aşa că ne-am învîrtit şi de borş. Nu văzusem cam de multişor fiertură, două săptămîni în şir tot de conserve am avut parte, da şi de alea numai cînd se nimerea să fie. Ei, acuma, cu burta plină, mai merge. Hop şi Zaharciuk, cu o găleată mare de adăpat caii.

— Pune-mi şi mie, zice.

— Da tu unde-ai fost?

— Am rămas în urmă. M-a apucat burta.

Atuncea i-am adus noi aminte cum s-a jurat să meargă cot la cot cu noi şi-am vărsat pe pămînt cîtă ciorbă a mai rămas — o lingură nu i-am dat să guste. Ce s-a mai rîs!

Pe urmă, haida să vedem cîmpul de luptă. Curat bătălia de la Borodino, zău aşa! Am luat de la un cerchez mort un mauser cu incrustaţii de aur. Tu înzdrăveneşte-te mai degrabă, Fomka, şi ţi-l dau ţie.

Au venit oamenii cu daruri — pepeni, smîntînă şi altele. Fanfara cîntă imnul poporului. În toate inimile — bucurie şi freamăt... Au fost fete. Una, ce să zic, mi-a plăcut: năltuţă, cu nişte jambiere galbene şi cu nişte ochi oţelii... Da n-am apucat să ne cunoaştem mai de-aproape, că a picat ordin de la comandant: plecarea!

...Ne oprim pentru repaus într-un cătun, nu mai ştiu bine cum îi zicea.

Noaptea ne ducem în recunoaştere — şase inşi şi cu Zaharciuk şapte. Cîmp deschis, linişte şi pace. Da o ceaţă, de nu vezi nici urechile calului. Zaharciuk se face mititel în şa.

— Eh, băieţi! Fiţi cu ochii-n patru. Iuncherul viclean ţi se strecoară printre picioare şi tu nici nu-l simţi.

Bun.

Mai către ziuă o luăm printr-o vîlcea năpădită de tufăriş. Auzim înaintea noastră nechezat şi glasuri. Măi să fie! Ne pregătim noi cum trebuie şi dăm nas în nas cu o patrulă de-a iuncherilor. Ei şase, noi şase. Că la o adică, ori cu Zaharciuk, ori fără el, tot un drac.

— Din ce unitate?

— Regimentul Umanski.

Ete-te, măi! După glas şi după vorbă îl recunosc pe unchiu-meu, Prohor Artiomevici.

— Matale eşti, nene Prohor?

— Eu.

Zaharciuk strigă:

— Trage, că-s iuncheri.

— Tu eşti, Senka?

— Da, să trăieşti, îi răspund eu unchiului.

— Trage!

— Ia mai leagă căţeaua! i-arunc lui Zaharciuk. Ăştia-s din staniţă de la noi, vrem să ştim ce mai e pe acasă.

Zaharciuk își răsucește roaiba pe loc, se dă în spatele nostru și rămîne acolo tăcut, să vadă ce-o să mai fie.

Ne-am apropiat la trei pași. Și ei, și noi cu degetul pe cocoșul armei. Ei, ne-am dat bineţe. Erau acolo unchiul Prohor Artiomevici, Smetanin, Vaska Piankov, Fedea Steţiura, ăl care lîngă satul Maliovanîi a retezat în focul luptei coada armăsarului de sub el, și încă doi pe care nu-i știam.

— Aţi fost de mult în staniţă ? întreb.

— Nu chiar de mult, da oricum, e ceva timp.

— Nevastă-mea ce face ?

— A mîntuit cu cîmpul și-acușica trebuie să nască.

— Cum merge slujba ?

— Așa și-așa, face unchiu-meu. Solda e treizeci de ruble. Zahăr și tutun ioc. Nu se mai isprăvește odată...

— Predaţi armele și gata, aţi isprăvit.

— Las-c-avem noi răbdare pînă le predaţi voi.

Ochii îi străluceau ca la o bufniţă.

— Păi și noi avem răbdare, îi întorc eu vorba.

Am mai stat noi la taifas, i-am tratat cu ţigări și ne-am despărţit. Vorba ceea : nici tu mie, nici eu ţie.

Și iacă-tă și lupta de lîngă Ovecika. A fost groasă. Situaţia ne-a silit să ne retragem. Pe front — zăpăceală, breșe peste tot. Ei, și-am luat-o la sănătoasa, fugiţi călcîie că vă calc. Pe fiecare cizmă cîte un pud de clisă, picioarele ţi-s o rană... Ne-a ieșit sufletul. Cînd să trecem apa Kubanului, de atîta povară ce-au pus pe el, podul plutitor s-a dus la fund, cu tunuri cu tot, iar oamenii au pornit-o înot. Ce mai comedie, zău, numai că nu-ţi ardea să rîzi, cînd îţi vedeai fîrtaţii zbătîndu-se în apă și strigînd după ajutor.

Eu m-am căţărat pe mal și l-am tras afară pe Deaghilev, înșfăcîndu-l de chica lui bălaie. Cîtă apă a înghiţit, murea dacă-l mai zăboveam o minută.

Am scăpat cu viaţă și-acuma totul e în bună pace.

Sîntem în repaus în staniţa Suvorovskaia, jucăm la șezători, cu fetele — să te ţii ! și bem zdravăn.

În clipa de faţă nu ne plîngem.

Cum e cu rînduielile și cu mîncarea la spital ? Pune-te mai degrabă pe picioare și vino înapoi. Mi s-a făcut dor de tine și toţi ai noștri te pomenesc.

Sper că răspunsul dumneavoastră nu va întîrzia.

Salutări,
S. Polovinkin

„Noi, ostaşii din batalionul 1 al Regimentului Internaţional ne-am întrunit în miting pentru a dezbate hotărîrea autorităţilor superioare, privind schimbul de prizonieri din vechea armată cu Germania şi Austria.

În batalion nu s-au găsit doritori să părăsească rîndurile armatei noastre roşii şi să se întoarcă în patria lor germană şi austriacă.

Unii dintre ei au răspuns aşa vorbitorului:

— Mai întîi să isprăvim cu burjuii ruşi, apoi o să mergem toţi laolaltă să izgonim burghezia mondială de pe tronul ei de aur.

Potrivit rezoluţiei noastre, Paul Mihaels, fiind om în vîrstă şi de multe ori rănit, este detaşat în oraşul Hamburg unde domiciliază.

Drept care i se eliberează prezentul ordin.

Tovarăşi şi fraţi, muncitori şi ţărani din lumea întreagă! Acum e limpede şi unui copil că puterea care ne trebuie pentru a birui duşmanul nostru comun, capitalul, stă în unitate. Noi nu ne precupeţim nici vieţile, nici familiile, nici căminele şi mergem piepţiş spre ţinta noastră. Au nu ne auziţi plînsul, vaietele şi blestemele? Noi stropim cu sîngele nostru munţii, pădurile şi stepele nemărginitei Rusii. Au nu auziţi ce spune bubuitul tunurilor noastre? Ziua victoriei depline asupra tiranilor, generalilor, moşierilor şi a altor ticăloşi mai mărunţei, care sug vlaga poporului muncitor, e aproape. Batem cu pumnii în piepturile voastre. Ajutaţi-ne! Ajutaţi-ne, fraţilor! Puneţi mîna pe arme şi daţi-i drumul! Iar dacă va fi nevoie şi de forţele noastre, de cum isprăvim aici, o să mergem şi la capătul lumii ca să vă dăm o mînă de ajutor. Jurăm să nu strîngem sul steagurile noastre roşii pînă nu va fi executat şi ultimul parazit de pe glob! Nici un pas înapoi! Trăiască Armata Roşie, armata mîinilor bătucite din lumea întreagă!"

Rezoluţia — scrisă pe o filă subţiată de ani — se păstrează în arhivă. Hîrtia e mînjită pe alocuri cu urme uscate de pămînt, care par pete de rugină. E un document mai emoţionant decît orice plăsmuire poetică.

Pe o ulicioară mărginaşă, năpădită de bălării, într-o căsuţă nearătoasă şi cam şoldie, îşi petrecea amurgul zilelor cinovnicul Kazimir Stanislavovici. Trăia din pensioara pe care o căpătase după patruzeci de ani de slujbă în cancileria accizelor. Cu foarte mulţi ani în urmă, bătrînul se lepădase de deşartele zoruri ale vieţii şi de atunci nu mai ieşise din casă. Legăturile cu restul lumii, mai cu seamă cu piaţa, erau ţinute de credincioasa-i soaţă, Olimpiada Vasilievna.

Cei doi bătrîni şedeau înghesuiţi în bucătărioara întunecoasă, pentru că salonaşul sorit şi cele două odăi pline de ficuşi şi de arbuşti uscaţi erau numai şi numai ale păsăretului. Pe pervazuri — nisip galben, hrănitori şi adăpători, talere cu ierburi şi mici scăldătoare din farfurioare pentru ceai. La ferestre, pe pereţi şi de tavan atîrnau colivii de toate felurile: colivii scunde, dreptunghiulare, ori rotunde, înalte şi boltite, unele fără stinghii, altele dimpotrivă, cu cîteva rînduri, unele învelite într-o ţesătură rară, altele în hîrtie muiată în ulei. Erau colivii şi în

tindă, şi în grădină — o grădină umbroasă, crescută în voie, care străjuia casa.

Păsările, afară numai cînd năpîrleau, iscau dis-de-dimineaţă o hărmălaie voioasă.

Cei dintîi întîmpinau zorile mierloiul Călătorul, care se auzea pînă departe, sau, cu o tumultuoasă revărsare de triluri scînteietoare, privighetoarea Fermecata, ale cărei cîntece făceau parcă să vibreze şi pereţii casei. Apoi se scutura de somn şi-şi dregea glasul bătrînul canar Petka, foarte iscusit în meşteşugul lui. Ştia să fluiere la poruncă „Haz-Bulat", „Troika" sau „Slăvit e". Prin rămurişul de salcîmi ce perdeluia ferestrele se strecura prima rază de soare. Sticleţii, piţigoii, scatii şi toată plevuşca păsărească slăveau dimineaţa pe toate glasurile.

Păsările îi trezeau pe bătrîni.

În papucii traşi pe piciorul gol şi pe umeri cu mantaua răspeticită a vechii sale uniforme, Kazimir Stanislavovici îşi inspecta domeniile. Clipea mărunt cu ochii cîrpiţi de somn, mormăia ceva şi un zîmbet blajin îi înflorea pe buze. Sfrînciocii şi piţigoii bătăuşi şi se gîlceveau lîngă o albioară cu hrană. Ciocîrliile se îmbăiau în nisipul pus într-o ladă de la cartuşe. O tînără pereche de forfecuţe se îmbrînceau în joacă de pe stinghiuţă. Cintezoii şi pitulicile care trăiau în colivii deschise săgetau prin casă după muşte, ori se lipeau de pereţii din bîrne, vînînd cu ciocul gîndacii pitiţi prin crăpături.

Kazimir Stanislavovici se spăla la iuţeală şi-şi tîrşea zorit papucii spre bucătărie, unde-l aştepta masa de dimineaţă.

— Tu ce zici întrebă el, să-i mai pun o stinghie lui Baian ? Ori poate aşa are mai mult loc ? Ai ?

Olimpiada Vasilievna turna ceai şi de obicei tăcea. Kazimir Stanislavovici vorbea însă înainte :

— Nu ştiu ce are Sălbătecuţul, că-i posomorît... Vai, Doamne, frumos mai cînta acum două săptămîni ! Har, domnule ! Poate simte nevoia să fie singur şi-ar trebui să-i acopăr colivia cu pînză ?

— Fugi, frate ! Păi ce-s eu, fabrică de pînzeturi ? Ţi-am dat toate cîrpele. Nu mai am nici cu ce şterge masa.

— Tiii, da cicălitoare te-ai mai făcut ! Cum poţi să spui aşa ceva ? Rupe o mînecă de la vreo cămaşă de-a mea, din alea pe care le port la piele, spal-o şi poftim pînza ! Că de, oi tuşi fără mîneci ? Moşneagul strălucea de voie bună şi chicotea de nu se mai oprea.

Bătrîna îl privea tristă, clătinîndu-şi capul cărunt.

— Bată-te să te bată de nebun...

Chemaţi de şuieratul stăpînului, veneau zvîrîind sticleţi, botgroşi, piţigoi, scatii, i se aşezau pe umeri, pe braţe, pe creştet, forfoteau pe masă ciugulind firimituri.

Uneori se auzea din stradă o voce răguşită din pricina băuturii, strigînd tărăgănat :

— Lipim, repar vedre, lighene, burlane de samovare.

Ce tragedie dacă meşterul se apuca de treabă undeva prin apropiere ! Kazimir Stanislavovici se strîmba ca de durere de dinţi : bubuiturile ciocanului, zăngănitul şi scrîşnetul de metal profanau auzul gingaş al păsăretului.

— Trebuie să fie Stepan Perfiliev, ori Gorbîl ăla, din mahala... Nu pot să sufăr mutrele lor de beţivani... Du-te, Olimpiaduşka, şi dă-i de un rachiu să se cărăbănească...

Olimpiada Vasilievna îi dădea papucii meşterului şi alunga şi puştii care jucau rişca, ori arşice pe trotuarul din faţa casei.

Încă o sorbitură de cafea apoasă şi masa de dimineaţă se isprăvea.

Mierloiul poreclit Conaşul tot întindea gîtul de pe umărul stăpînului, apoi, prinzînd curaj, sărea pe degetul cu care îl îmbia şi se apuca să-i ciugulească repede-repede firimiturile din mustăţi. Cu un alt deget, Kazimir Stanislavovici îl prindea de un piciorus şi aşa, cu Conaşul în mînă, trecea prin odăi.

Cu treburile şi grijile astea se scurseră zilele, anii...

Bătrînul dădea de mîncare păsărelelor, le îmbăia, le îndrepta gheruţele rupte sau pocite, curăţa coliviile, punea la cale nunţi, hrănea puii printr-o teacă de pană cu gălbenuş şi cu napi daţi pe răzătoare şi ţinuţi în lapte, îi punea pe cîntăreţii începători alături de cei bătrîni să facă ucenicie, fugărea prin grădină mîţele — duşmanii lui cei mai haini.

Într-o zi, Olimpiada Vasilievna se întoarse de la piaţă foarte tulburată.

— Doamne, Dumnezeule... Auzi, neamţul ne-a declarat război !

— Ia lasă-mă, babo, cu fleacurile astea ale tale, îşi ieşi din fire Kazimir Stanislavovici. Nenorocire : Svetlana are cîrcei la picioare şi-i coace o unghiuţă. Să ştii că i-a intrat un ghimpe. Fă bine şi înfăşoară-i stinghia cu o bucăţică de postav... Şi mierloiul cel negru s-a îmbolnăvit : de ieri nu bea şi nu mănîncă. I-ar face bine nişte soc... Ori dacă mi-ai prinde niscai paianjeni şi din alea, de le zice cîinele-babei. E un leac făr-de pereche cînd te necăjeşte burta.

— Cum să-i prind, păcatele mele ? Ce-s eu, vrabie ?

— Atunci, du-te şi cumpără nişte ulei de migdale. Pregăteşte-mi şi o infuzie din surdomaşi s-o dau mierloiului. Poate că...

— Bată-te să te bată de nebun...

Trecu războiul cu călcătura-i ferecată, izbucni revoluţia, în oraş era cînd o cîrmuire, cînd alta. Kazimir Stanislavovici nu voia să ştie de nimic. Se desfăta ascultîndu-şi cîntăreţii, bucuriile şi mîhnirile lor erau şi ale lui. Nu-i mai plătiră pensia. Primi vestea cu nepăsare. Deseori, pîndind privirea blîndă a bătrînei, spunea zîmbind ca un copil :

— Ce nevoie ai, Olimpiaduşka, de rochia de nuntă ? Dacă m-oi duce eu, nu te mai măriţi în veci. Că unul ca mine nu găseşti, încheia el, gîdilind-o, ştrengar, cu mustăţile pe gîtul zbîrcit. Ori : Ce ne trebuie saltea, cufere, vazele alea, tigăile ? Că ultima dată ai făcut blinele acu trei ani, cînd gelosul de Perun l-a chiorît pe Fluieraş. Oh, Fluieraş... Cînd începea el să-i zică, ehei ! Ce triluri avea, ce ropote, ce cascade, ţii minte ? Doamne, Doamne ! Ofta şi îşi ştergea o lacrimă tulbure de pe obraz. Nu, hotărît... o privighetoare ca asta nu se mai află şi nici n-o să se mai afle vreodată pe lume... Ce să faci tu cu şalul ăla înflorat ? Că doar nu mai eşti tinerică. Ce ne trebuie verighete ? Ce ne trebuie scaune ? Se poate trăi şi fără ele.

Toate acestea, şi cîte altele, trecură pe nimic în mîinile telalilor. Bătrînii trăiau te miri cum, îşi ţineau zilele cu te miri ce, dormeau pe jos, pe nişte cîrpe, dar păsărelele nu duceau lipsă de nimic, ca şi mai înainte : hrănitorile erau pline, coliviile curate şi printre salcîmi scînteia soarele.

Oraşul fu asediat de o armată de mii de soldaţi. Toată noaptea Kazimir Stanislavovici visă pisici.

— Tună ? se miră el, scoţîndu-şi capul pe fereastra bucătăriei.

— Vai de capul meu ! Te-ai matofit de tot. Ce tunet, omule ? Bat tunurile !

— Cine bate ? Care tunuri ?

— Eh, ce să mai vorbesc cu tine...

Olimpiada Vasilievna se lăsă păgubaşă şi dădu fuga pînă-n vecini să împrumute nişte făină pentru rîntaş.

Cînd căzu obuzul, Kazimir Stanislavovici scormonea în grădină după viermi. În norul de praf scăpără o lumină galbenă şi într-o clipă bătrîna căsuţă fu cuprinsă de flăcări. Azvîrlit de suflarea exploziei în brusturi şi scaieţi, bătrînul privea ca hipnotizat cum arde casa şi se căznea zadarnic să mişte o mînă sau un picior.

1930

DE PE MELEAGURILE TURCIEI

Cazacul Zaghinailo, care, din grad în grad, ajunsese la sfîrşitul războiului plutonier, povestea voios, tot pocnindu-se cu cravaşa peste cizmele-i teribil de arătoase, cum a scăpat el din prizonieratul turcesc.

— ... Merg eu o săptămînă, merg două, fără să pun nimicuţa în gură... Munţi, nămeţi, de nu se mai cunoaşte nici drum, nici potecă. Merg înainte. Aud tunurile bubuind. Ei, îmi zic, o fi frontul pe-aproape. Şi mi s-a umplut inima de bucurie. Merg ce merg şi... nu mă mai ţin picioarele. Ajung la o curmătură în care duduia un pîrîu. Dincolo, pe malul apei, un sătuc. Şi m-a pălit o foame... Zău, parcă mi-ar fi prins cineva maţele cu un cleşte şi mi le răsucea, uite-aşa. Ei, zic, acu, ce-o fi, o fi, că de îmbucat trebuie să îmbuc ceva. Aştept să se-ntunece bine şi cobor uşurel... Nu se vede o luminiţă, nu se aude un glas... Mă strecor într-o casă — nimeni. Intru în alta — nimeni. Pe scurt, în tot satul n-am văzut ţipenie de om, n-am găsit o fărîmă de pîine. Aprind un foc, stau şi eu jos, parcă mă ţine ceva. Hai să mă

descălţ, să-mi înfăşor mai bine obielele. Încearcă dacă poţi! Gerul îmi lipise picioarele ude de cizme, aşa că taie-le şi aruncă-le. Dacă stau lîngă foc, zic, e de rău. Tunurile, ce mai, s-aud aproape de tot. Mie nu-mi era să-mi rămînă oasele pe-acolo. Mi-era s-ajung în patrie. M-am rugat la Maica Domnului şi la cîţiva sfinţi din ăi mai cu moţ şi — umblă! Merg eu cît merg şi văd un pisc înalt — dai capul pe spate ca să te uiţi, şi prăvălatic că parcă suia drept în lună. Şi-mi vine, frate, o toană, să mă caţăr pe el: de pe piscul ăsta, zic, trebuie să se vadă nu numai poziţiile noastre, da şi hăt! pînă-n satul meu din Kuban. Mă caţăr eu, mă caţăr şi numai ce se năruie odată zăpada cu mine cu tot: Bu-u-um... Vin de-a rostogolul drept în gîrla din curmătură. Ies eu din gîrlă, mă scutur ca un cîine ud — sînge pe mîini, sînge pe faţă, la genunchi şi la coate carnea zdrelită pînă la os. Ce să-i faci, asta e. Îmi zbicesc zdrenţele în bătaia vîntului — suie, băiete... Mă caţăr eu, mă caţăr, şi iar lunecă zăpada, iar mă pomenesc cufundat în apă. E şi de plîns, şi de rîs. Toată noaptea şi toată ziua m-am luptat cu piscul ăla, da pînă la urmă tot l-am dovedit. Iată-mă tocmai în vîrf... Tiii, mamă-mamă! Uite la o aruncătură de praştie tranşeele turcilor, şi la poale abia-abia se văd poziţiile noastre. Nu mă uit la turci. Ce treabă am eu cu ei... Treaba mea e cum s-ajung mai iute la ai noştri. Mă ridic în picioare, mă-ntind cît sînt de lung şi strig: „Fraţilor!" Degeaba îmi osteneam gîtlejul, că pînă la fraţi erau vreo cinci verste şi mai bine. În schimb, turcii s-au pornit să hălălăiască şi — la mine! Nu-ţi merge, frăţioare, acuma se cheamă că-s învăţat cu derdeluşul. Fac cruce, strîng bine între picioare poalele mantalei şi vîjjj! pe repeziş, de partea noastră. Ţipete, împuşcături, deasupra capului zăpada spulberată şi prăvălită după mine. Cum am ajuns la ai noştri nu ştiu. M-am trezit la spitalul din Tiflis...

— Grozav!

— Mila Domnului şi bafta cazacului.

Zahar Dogoneai îşi luă un aer respectuos şi întrebă:

— Şi-aţi învăţat să vorbiţi pe turceşte, don' plutonier?

— Un pic, doar atît cît să cer, ori să cumpăr ceva, că de ciordit poţi şi aşa.

Ţin-te rîs!

1933

FÎRTĂȚIE

S-au cunoscut la Kronstadt, în Piața Ancorei. În mijlocul unei mulțimi clocotitoare, alcătuită din mii și mii de marinari, soldați și docheri, Arseni rostea un discurs înflăcărat. Charles Dumont din flota militară franceză, pe care îl remarcai numaidecît mulțumită bonetei lui cu pompon roșu în vîrf, părea foarte emoționat de cele ce spunea marinarul rus: chipul lui tînăr și rumen — așa cum sînt rumeni oamenii oacheși — era însuflețit, ochii umbriți de gene lungi scînteiau.

Cele din urmă cuvinte ale discursului se pierdură într-o furtună de strigăte: „Așa e! Bine zice!". Palmele bătucite aplaudară. Charles își croi drum și scutură cu căldură lăboiul ca turnat din fontă al marinarului rus.

— *Bravo, bravo, camarade!*

— *Bonjour, mon vieux. Comment que ça va?* (Bună, fîrtate! Cum merge?) întrebă prietenos Arseni. Marinar umblat, știa în totul vreo sută de cuvinte străine cu care se descurca de minune în orice împrejurare.

Hoinăriră pe chei, sporovăind despre cîte și mai cîte: despre revoluția rusă și rația de hrană la marină, despre lumea viitorului și submarine, despre recentele tulburări din armata franceză și despre puicuțele din porturi. Și făcură mare haz cînd își dădură seama că amîndoi au avut de vorbă în Algeria și la Marsilia cu aceleași fete.

Arseni îl duse pe oaspete pe crucișătorul său. Aici totul îl încînta pe Charles: că ofițerii afurisiți au fost executați ori debarcați; că marinarii singuri întrețin pe vas o ordine exemplară; că simplii matrozi sînt pe picior de egalitate cu comandanții rămași pe navă, mănîncă de la același cazan, fumează același tutun. Charles Dumont nu mai vru să se întoarcă pe vasul lui. Arseni îi aduse un rînd de echipament de la magazie și-i dărui un mauser strașnic.

Se împrieteniră.

Pretutindeni — la mitinguri, la agape, la teatru, la conferințe, la furtunoasele ședințe ale Sovietului din Kronstadt îi vedeai împreună. Charles învăța cu o înfocată rîvnă limba țării revoluționare.

În timpul evenimentelor din iulie, mărșăluiră cot la cot pe bulevardul Nevski, împreună îl ascultară pe Lenin la miting și lîngă casa Kșesinskaiei jurară credință revoluției. Luară parte împreună la asaltul Palatului de iarnă și tot împreună, la sfîrșitul lui 1917, plecară pe front cu unul din primele detașamente ale gărzilor roșii. O iarnă întreagă cutreierară cu un tren

blindat meleagurile Ucrainei şi ale Donului, războindu-se cu pestriţele bande contrarevoluţionare. Lîngă Rostov o explozie azvîrli trenul de pe şine, şi Arseni suferi o gravă contuzie.

Multîncercatul detaşament al marinarilor de pe Baltica fu rechemat la Harkov pentru refacere. Luîndu-şi prietenul, Arseni se repezi în satul său de baştină, prin părţile Penzei, ca să petreacă perioada de convalescenţă acasă, la bătrîni.

Era spre primăvară.

Arseni se înzdrăvenea văzînd cu ochii. Acum, începuse să se ducă pe la Sovietul sătesc, „să facă rînduială" ; Charles îşi desăvîrşea sîrguincios cunoştinţele de limba rusă cu fetele din sat şi adesea se întorcea acasă tîrziu după miezul nopţii.

În primăvara anului 1918 intră în acţiune, de partea contrarevoluţiei, corpul de armată cehoslovac. Năpîrcile de prin oraşe şi sate ridicară capul, de-a lungul Volgăi se dezlănţuiră furtunile rebeliunilor. Cei doi marinari se alăturară unui detaşament de partizani care trecu prin sat.

Detaşamentul lor se retrăgea luptînd spre Volga. Predă Sîzranul şi ajunse pînă la Samara.

*

Negura zorilor învăluia apa Samarei.

Tranşeele săpate în marginea oraşului erau pline de oameni adormiţi : dormeau letonii şi marinarii vlăguiţi de ultimele lupte ; dormeau

tătarii gărzilor din Ufa, sosiţi abia în ajun. Prin casele şi curţile din vecinătatea liniilor dormeau frînţi de oboseală ostaşii gărzilor comuniste din Samara, abia schimbaţi de pe poziţii. Amăgiţi de liniştea înşelătoare din jur adormiră fără habar în ascunzişurile lor ostaşii de la posturile de observaţie şi de pază...

Deodată, chiar lîngă tranşee, se auzi răsuflarea înăbuşită a unei locomotive...

Pe jumătate îngropat într-un maldăr de paie, Charles sforăia uşor. La picioarele lui, cu arma între mînecile vîrîte una într-alta, dormea pe vine Arseni. Cugetul îi era prins într-un tremurător păienjăniş de vise zbuciumate... Dar inima stătea de veghe : tuc-tuc... Arseni se frecă la ochi cu pumnul, scoase capul din tranşee şi se îngrozi.

— Cehii ! răcni el, smulgînd o grenadă de la cingătoare. Săriţi, fraţilor, cehii !

Trenul inamic — locomotiva şi cîteva platforme pe care erau instalate mitraliere şi două tunuri — se tîra cu fereală peste pod. La adăpostul trenului, treceau podul în pas alergător rînduri dese de cehi, lesne de cunoscut după capelele lor ca nişte piroşti.

În tranşee — mişcare.

În clipa următoare salvele sfîşiară tăcerea dimineţii de iunie.

Vestea străbătu ca o scînteie întreagă linia frontului, de la poziţiile de dincolo de gară şi pînă la limba de nisip de la confluenţa Samarkăi cu Volga.

Se iscă panică.

Care-şi pierduse capul sărea afară din tranşee şi fugea rupînd pămîntul, atrăgînd după el şi dintre cei mai curajoşi.

Un minut, încă unul, şi de la întretăierea străzilor Zavodskaia şi Uralskaia, cehii începură să se răspîndească repede prin oraş. Înaintînd în două sensuri perpendiculare, ei ocupau unul după altul patratele formate prin încrucişarea străzilor. De prin crăpături întunecoase le săriră în ajutor grînarii şi făinarii, ţîngăimea esserizantă, cei din sutele negre şi ofiţerimea dintr-o organizaţie clandestină.

Luptătorii surprinşi la clubul comuniştilor ţineau piept bărbăteşte ; rezista statul-major al gărzii ; pe străzi, ici-colo, se apărau cîţiva bravi. Dar soarta oraşului era pecetluită. Sub ploaia de grenade, clubul comuniştilor se predă şi supravieţuitorii ieşiră în stradă în frunte cu Maslennikov, cel cu barbă roşie, care purta un steag alb.

Un val de teroare se abătu peste oraş.

Ostaşii luaţi prizonieri erau împuşcaţi pachet pe limba de nisip, lîngă ponton, la gară, în suburbia Zapanskaia, înecaţi în Volga şi Samarka. Cei dibuiţi prin curţi erau linşaţi.

Trăgînd în răstimpuri se retrăgeau în lungul unei străzi vreo cincisprezece marinari. Aşa cum se despică apa sub izbitura unei pietre, aşa se despică şi pîlcul marinarilor în clipa cînd ajunse lîngă o casă : de la ferestrele şi de pe acoperişul ei o ploaie de gloanţe se prăvăli asupra lor. Doi rămaseră ţepeni pe caldarîm ; mitraliorul Aksiutin căzu împuşcat lîngă intrarea principală

de un mucos de licean ; şi mai căzu încă unul pe pragul acestei case străine ; pe Charles îl înhăţară cîţiva portari ; ceilalţi fugiră care încotro.

Arseni dădu buzna într-o curte — grupul de burtăverde îmbrăcaţi sumar şi ahtiaţi după asemenea spectacole se desfăcu într-o clipită înaintea lui — o străbătu din trei salturi, se azvîrli cu capul înainte într-o spărtură de gard, mai străbătu o curte, îşi luă vînt, se agăţă în mîini şi sări peste un zid. Tabla unui acoperiş dudui sub cizmele-i ţintuite, un burlan se desprinse sub greutatea lui. Căzu într-o grădină, drept într-o tufă de liliac şi se zgîrie rău pe mîini. Mai sări un gard cu o coamă zbîrlită de cuie, aruncă o privire iute în jur, se năpusti într-o magazie şi, cu suflarea tăiată de emoţie şi goană, se lăsă istovit pe nişte lemne. Gata. Nu mai avea unde să fugă... Isprăvise grenadele, arma lui zăcea pe undeva cu patul spart de un glonţ, iar coltul şi naganul nu-i mai slujeau la nimic, de vreme ce toate încărcătoarele erau goale. Da, toate, pînă la unul. După ce-i pomeni claie peste grămadă pe toţi sfinţii şi arhanghelii pînă la a şaptezeci şi şaptea spiţă, marinarul îşi aprinse o ţigară... Degeaba sperase însă că a scăpat de urmăritori. Îl căutau şi în grădină, şi prin curţi, prin toate ascunzătorile cu putinţă. Auzi glasuri stîrnite ca nişte lătrături, zăngănit de pinteni, o năvală de tropăituri... Strivi mucul sub talpă, înşfăcă un par de mesteacăn şi, cu inima zvîcnindu-i în gîtlej, se piti după uşă... Vin... Au trecut... Doar unul singur — pomană a sorţii ! —

se gîndi să dea cu nasul și prin magazie. Parul de mesteacăn îl doborî chiar în prag.

Peste cîteva clipe, gătit cu o manta lungă, de ofițer, care-i venea pînă la călcîie, Arseni ieși în stradă și se amestecă în mulțime.

Orașul jubila.

Văzduhul fremăta de dangătul sărbătoresc al clopotelor, străzile erau pline de prăvăliași dichisiți, lumea din balcoane îi întîmpina pe învingători cu o ploaie de flori și urale, fanfarele bubuiau. Sub bolșevici, statuia lui Alexandru al II-lea fusese acoperită cu scînduri. Acum, se găsiră mîini care se și grăbeau să smulgă scîndurile, frunți care se și izbeau în ploconeli de soclul de granit al statuii „țarului eliberator", în vreme ce acolo, în cartierele mărginașe, încă nu se încheiase răfuiala cu învinșii. Arseni rătăcea ca beat pe străzi, mistuit de o aprigă sete de răzbunare.

Auzind niște puști strigînd : „Vin, vin !", se opri locului. Înconjurat de escortă, se apropia un numeros grup de prizonieri, printre care îl văzu dintr-o ochire și pe fîrtatul lui. Cît pe ce să-i scape un strigăt de bucurie, dar se stăpîni la timp. Își trase capul între umeri și se dădu înapoi pe trotuar, în spatele mulțimii. Charles mergea cu ochii în pămînt. Fața îi era plină de sînge. Arseni se luă după ei, fără vreun gînd anume.

Grupul dispăru pe ușa unei clădiri, pe fațada căreia stătea scris lăbărțat, cu cretă : „Comenduirea pieții".

Într-o clipă, planul i se și înfiripă în minte.

Trecu prin fața santinelei și intră după prizonieri într-o sală spațioasă. Comandantul orașului, purtînd epoleți de colonel, cu o panglică bicoloră împletită pe mijloc, se bărbierea. Ședea pe scaun, în fața unei oglinjoare pusă pe masă. Bătînd pasul apăsat, Arseni se apropie și salută cu mîna la chipiu :

— Domnule colonel, am onoare să mă prezint. Locotenent Ozerov, Andrei Vladimirovici, din regimentul 309 infanterie Ovruciski, la ordinele dumneavoastră.

Fără să se oprească din bărbierit, colonelul întoarse ochii și-l cercetă iscoditor pe bărbatul în mantaua de ofițer, de sub care se vedea gulerul unei bluze marinărești.

— Actele.

Arseni prezentă o legitimație de ofițer roasă pe la îndoituri, care întărea că el este într-adevăr locotenentul Ozerov din regimentul 309, decorat de două ori cu crucea „Sfîntul Gheorghe", în prezent demobilizat.

Colonelul își șterse cu batista obrajii rași cu perdaf și-i întinse mîna.

— Îmi pare bine. Luați loc.

Arseni se așeză într-un fotoliu.

— Ați slujit și în flotă, domnule locotenent ? îl întrebă pe nepregătite colonelul, pironindu-l cu ochii lui reci și foarte albaștri.

— Nu.

— Atunci, ce-i mascarada asta ?

Se plecă peste masă și-i trase de sub manta gulerul bluzei.

Arseni potrivi fără grabă gulerul la loc şi răspunse calm :

— Sub bolşevici, domnule colonel, te deghizai în toate felurile.

— Da, da, desigur, admise colonelul şi, după cîteva fraze generale despre fanatismul teuton, cruzimea sîngeroasă a bolşevicilor şi comunitatea de ţeluri a popoarelor slave, îl concedie cu o strîngere de mînă : Vă prezentaţi mîine la statul-major şi veţi fi repartizat la o unitate operativă.

Arseni salută reglementar şi, în vreme ce se îndrepta spre ieşire, aruncă o privire asupra prizonierilor îngrămădiţi într-un colţ. Deodată, avu o tresărire şi făcu cale întoarsă :

— Domnule colonel... aici, în încăpere, se află... o bestie !

— Cum ?

— Oamenii dumneavoastră l-au prins pe nemernicul care le-a împuşcat pe mama şi pe sora mea.

— Care e ?

Arseni îl apucă pe Charles de umăr şi-l smuci din grămadă.

— Iată-l !

— Fiţi pe pace, domnule locotenent. Voi da ordin să fie executat numaidecît, chiar aici, în curte.

— O, nu... Am jurat pe mormîntul mamei... Permiteţi-mi să-l lichidez cu mîna mea !

Zicînd acestea, smulse din buzunar revolverul fără nici un glonţ în încărcător.

Colonelul îngădui cu amabilitate.

Arseni repezi fîrtatului un pumn azvîrlindu-l de-a curmezişul sălii. Charles se izbi de uşa dinspre curte, care se deschise sub greutatea izbiturii. Arseni ţişni după el şi, cărîndu-i la pumni cu nemiluita, îl tîrî spre fundul curţii.

O jumătate de ceas mai tîrziu, aşezaţi la o măsuţă, într-o crîşmă zgomotoasă de pe chei, beau ceai şi făceau amîndoi un plan de acţiune. Trebuiau să o şteargă din oraş, dar cum ? Toate drumurile şi cărările erau păzite, oriunde te întorceai dădeai peste patrule militare, care legitimau pe toţi suspecţii. Dar chiar acolo, în local, făcură cunoştinţă cu nişte fochişti de pe „Saturn" — un prăpădit de remorcher. Arseni hotărî să joace totul pe o carte şi le spuse toată povestea.

În noaptea aceea, fîrtaţii dormiră în cala remorcherului „Saturn".

Trei săptămîni încheiate nu scoaseră nasul afară.

Într-o bună zi, căpitanul remorcherului primi de la comandamentul ceh ordin să transporte pe front două şlepuri cu gloanţe şi obuze.

Porniră.

În noaptea spre 2 iulie, lîngă Hvalînsk, după ce trecu cu toată viteza linia frontului, remorcherul „Saturn", cu steagul roşu la catarg, acostă la malul sovietic, unde fu primit cu toate onorurile. Armata Roşie avea nevoie de vase, de gloanţe, de obuze şi mai ales de oameni devotaţi revoluţiei !

1935

CARIERA LUI FILKA

Filka Goliatov merge pe douăzeci de ani. E prizărit, slab ca un ţîr, are o feţişoară cît pumnul, glasul piţigăiat, mişcările mărunţele şi iuţi. Mahalaua îl strigă Japonezul.

Munceşte de mic. Cînd venea sezonul, taică-său, zugrav, îl lua cu el la treabă. O iarnă şi încă una a umblat în tîrlici la şcoala parohială. Dar cum se ţinea de drăcii, l-au dat afară. Pe urmă s-a certat cu taică-su şi a şters-o de acasă. S-a tocmit la atelierul de tîmplărie al lui Rîtov. După puţină vreme, la propria lui onomastică, jupînul a tras atîta la măsea, că şi-a dat duhul. Cu neastîmpăr în inimă şi cu vînt în buzunare, Filka a întins-o cu un regiment de siberieni. Przemysl, Krevo, Molodecino... Odată, în recunoaştere, buum !, şi l-a azvîrlit pe Filka cît colo. La spital i-au scos o coastă şi l-au trimis la vatră, cu menţiunea : inapt pentru serviciul militar. Trenul : tu-tu-tu ! şi iacătă-l acasă.

— Bun găsit, tată.

Ce bun găsit, că taică-su putrezea de viu pe cuptor, într-un cuibar de cîrpe împuţite. I-a ascultat Filka văicărerile şi gemetele pînă i s-a

urît. A cumpărat şoricioaică, chipurile pentru guzgani, şi un şip de rachiu de casă :

— Bea, tataie, să te faci bine.

Mult îi trebuie unui bătrîn prăpădit ? Peste trei zile Filka l-a îngropat pe taică-su, a golit cuferele, şi-a cumpărat o armonică. Gătit cu o podiovcă albastră, pe care o purta cu şic, descheiată la piept, şi cu cizmuliţe de lac, s-a aşezat pe banca din faţa porţii, a întins foalele armonicii şi a făcut să-i sune clopoţeii.

Atrasă de muzică a venit să asculte Daria, nevastă de soldat — o iuşcă de femeie, şi n-a mai plecat. În afară de farmecele-i bogate, a adus în casă o boccea cu lucruri şi o maşină de cusut.

S-a întîlnit Filka pe stradă cu diaconul răspopit Larionîci. Diaconul i-a spus :

— Ca şef al subsecţiei cultelor ce mă aflu şi ca prieten al răposatului tău părinte...

A doua zi, s-a îmbrăcat Filka cu grijă, şi-a agăţat crucea Sfîntul Gheorghe la piept şi hai la comitetul executiv. Larionîci i-a ticluit o hîrtie la marea ştiinţă, l-a învăţat în şoaptă ce are de făcut şi s-au înfăţişat amîndoi la şeful cel mare :

— Daţi-mi voie, mult stimate tovarăşe preşedinte Starciakov, să vi-l prezint pe dumnealui... Acest fiu al unui meseriaş truditor, acest oştean schilodit în lupte doreşte să slujească poporul şi are şi scriere frumoasă.

S-a uitat Starciakov la scrisul de pe cerere, la decoraţia din pieptul lui Filka, la pumnişorul lui de bot ascuns într-un păienjeniş de păr pufos :

— Instructor poţi să fii ?

— Pot, să trăiţi.

O rezoluţie a săgetat pieziş cererea :

„Se încadrează în postul de instructor de teren, cu începere de la 5.XI.1918. Perioada de încercare, două săptămîni".

. . . .

Pînă hăt şi temeinic se aştern drumurile şi potecile pe necuprinsele întinderi ale Rusiei. Să le tot baţi şi nu mai isprăveşti. Să-ţi tot desfeţi ochii cu ceea ce vezi în jur şi nu te mai saturi. Mi-au vrăjit ele inima pribeagă, arzînd de înfocare tinerească. Zburdalnică aleargă inima spre zări îmbietoare, de rîuri şi mări îmbăiată, de-al vîntului cînt legănată. Dragi mi-s scînteietoarele tipsii ale lacurilor, surîzătoarele şi răsfiratele pînze ale toropitelor stepe, umbroasa îngîndurare a codrilor, ogoarele învăpăiate de focul secarei. Dragi mi-s iernile ferecate de geruri năprasnice şi primăverile ce-şi desfăşoară smălţatele mătăsuri. Aşezat lîngă un foc aprins la o margine de drum, ascultînd un înflorit cîntec rusesc, cîndva, îmi voi întîmpina senin ceasul de pe urmă.

. . . .

Perechea de cai de poştă alerga spornic pe pîrtia de zăpadă a şleahului. Clinchetul zurgălăilor — străvechiul cîntec al stepelor ruseşti — îngheţa în văzduh. Filka se tot înfăşura în cojocul rechiziţionat pe care-l primise pentru deplasare, ducea mereu mîna la spate să vadă dacă n-a lunecat de sub el servieta de pînză, doldora de instrucţiuni, şi-l bombarda cu întrebări pe surugiul Petuhov :

— Da făină se găseşte ? Cu cît dau cartofii ? Mă prăpădesc după smîntînă...

Surugiul moţăia tot timpul şi nu auzeai de la el decît : Uuuuu... Aăăăăă... Uuuuu... Aăăăă... Uuuuu... Îîîîî...

La hîrtoape venea cu nasul în scutul curbat al saniei, se dezmeticea cu o tresărire şi apuca hăţurile :

— Diii, boală...

Apoi îşi aprindea cioata de lulea pe care pesemne singur şi-o cioplise şi, săltîndu-se puţin, arăta cu codiriştea biciului :

— Uite-i. Colo hă-ă-ăt. Se du-uc...

— Unde ? Cine ?

Cîţiva iepuri ieşiseră dintr-o insuliţă de pădure şi se depărtau şirag, în salturi.

Vîntul era ca biciul. Zarea alburie şi goală.

— S-a plodit la lighioane mai dihai ca vitele. Deunăzi la socru-meu în curte au rupt o vacă şi n-au lăsat decît măţăraia...

La comitetul executiv, la lumina fumegîndă a unui opaiţ, preşedintele şi secretarul scotoceau prin dosare. Cîţiva ţărani tolăniţi pe duşumea fumau şi puneau ţara la cale.

Lui Filka îi înţepenise limba în gură de frig. Abia izbuti să îngaime :

— Tii, e un ger la voi, de nici nu ştiu cum am ajuns.

— Na, că la voi s-or coace poamele !... Las' că şi gerul ăsta e bun la ceva : îţi usucă mucii în nas, i-o întoarse dintr-un colţ un glas mucalit.

În timp ce instructorul tropăia în prag să-şi scuture zăpada de pe pîslari, voci groase buciu-

mau înăuntru fără odihnă, ca în nopţile cînd se prinde peştele cu tîrbocul :

— Cu potcovitul e jale.

— Da ce, alea-s potcoave ? Tinichea curată.

— Delegaţia vă rog, tovarăşe.

În clipa aceea intră cineva şi trînti uşa. Flăcăruia opaiţului se smuci într-o parte şi pieri. Se căzniră s-o învie, degeaba : se isprăvise seul. Pe întuneric, Filka îşi pipăi speriat nasul ca de lemn şi dădu mîna cu preşedintele.

— Care va să zică, o adunare generală, conform instrucţiunilor, şi unde-aş putea face eu rost de ceva untură de gîscă ?

— Untură găsim noi, cît despre adunare, să ne mai gîndim.

Din bezna de catran izbucniră strigăte :

— Noaptea, mă ? Ce, au intrat zilele-n sac ?

— Chiar c-o să alerge oamenii cu limba scoasă. Parcă ne-ar mîna la corvoadă.

— Tovarăşe, ei, tovarăşe. Ce-i aia crainic ? Toată ziua rumegăm cuvîntul ăsta şi tot nu i-am dat de rost.

Filka dormi la popă.

Înfăşurîndu-şi pe deget şuviţe de barbă mătăsoasă şi mişcînd în joacă linguriţa în pahar, vorbăreţul părinte Xenofont îl iscodea cu diplomaţie :

— Ce mai e la oraş ? Cum e cu Anglia şi cu Franţa ?

Filka înfuleca de zor blinele, scoverzi, brînzoaice — plecase de acasă în zori, iar hrana primită pentru drum o lăsase Dariei, că de, te pui cu dragostea ? Pe urmă se înfipse la minciunele şi cozonaci, îşi luă un aer distrat şi se făcu a desena ceva cu degetul pe faţa de masă.

— Europa, ce ?... Căţeaua asta, pardon de espresie, e una cu burghezia. Dacă nu-i tragem o bătaie, ieşim la pepeni. Catigoric !

Cocoşii mîntuiseră demult cu cîntatul şi geamurile înflorate de ger prinseră a se lumina, dar Filka tot îşi frămînta creierii cu instrucţiunile. Nu prea mergea. Se scărpina cu furie la subsuori şi se întreba înciudat la ce au băgat acolo toate cuvintele astea europeneşti ? Pînă şi dracul şi-ar rupe dinţii... Cînd intră cucoana preoteasă să-l poftească la ceai, îl găsi dormind la masă, cu nasul în enigmaticele slove.

Dimineaţa se înjghebă o adunare generală. Tot satul se căzni în ziua aceea să dibuiască tîlcurile instrucţiunilor. Pînă la urmă, se încurcară în tălmăciri şi răstălmăciri. Filka, al cărui nas borcănat stîrnea un haz nespus, avu mare noroc de preşedintele Averkin, care îl lămuri cum se aleg candidaţii, cum se dă cuvîntul, cum e cu votarea.

— Tovarăşi ţărani, strigă Filka, cer cuvîntul... Glasul lui de băieţandru, încă neformat, se pierdu în hărmălaie...

În cele patru zile cît stătu la popă, Filka dădu gata vreo sută de ouă, le plăti la preţul oficial şi plecă la Dokukino, de acolo la Mordvinovo şi aşa mai departe.

Filka se întoarse încărcat la oraş. Ce bucurie pe Daria ! Alerga din tindă în casă şi înapoi, cărînd saci şi săculeţe, coşuri şi coşuleţe. Iar

dumnealui se răstea la femeile şi la puştii care veniseră să caşte gura :

— Mişcă, vă rog, ce vă holbaţi ca la panoramă ?

Băură ceaiul în trei.

Filka îl îmbia prietenos pe surugiu :

— Mai ia, tovarăşe, e brînză bună, de la coloniştii nemţi... Puterea sovietică, oho ! De-acu încolo o să meargă ca pe roate...

Trăgînd cu ochiul la calul legat în curte, lîngă fereastră, şi suflînd cuviincios în farfurioară, ţăranul răspundea :

— Avem la noi, la Mamîcevo, o sărăcie de moară... Da-a... Cînd cu orînduiala veche, mergea moara aia cu gaz. Da acu, de cînd cu vremurile pe care le trăim, nu mai găseşti gazul ăla nici cît să-l miroşi, darămite... Da-a... Ei, uite, despre asta te-aş ruga, tovarăşe...

— Treci, drăguţă, de azi într-o săptămînă şi vedem noi.

Filka se spălă, se schimbă şi ieşi pe stradă. În poarta comitetului executiv îl ajunse din urmă Larionîci.

— Ai adus ?

— Ce să aduc ?

— Ia nu te mai prosti, parcă nu ştii ce ?

— De agheasmă vorbeşti ? Pe crucea mea dacă am adus. Nici eu n-am pus un strop în gură.

Istoria cu stropul chiar că era prea de tot : faţa lui Filka era ca jupuită, privirea zănatică, glasul hodorogit. Răspopitului i se umplu gura de apă. Rîgîi şi scuipă drept pe pîslarii nou-nouţi ai instructorului.

— O canalie eşti tu, nu slujbaş sovietic. Am avut grijă de tine ca de copilul meu. Iar tu cum mă răsplăteşti ? Cu sabotaj ? Ptiu, ţopîrlanul dracului ! Ptiu, porc de cîine ce eşti ! Ptiu, anatemă...

Privind ţintă la uşa comitetului executiv, tapetată cu o sumedenie de decizii obligatorii, Filka aşteptă în tăcere ca diaconul să isprăvească, apoi luă o mutră posomorîtă şi intră în secţia de organizare şi instructaj. Aici raportă şefului :

— Am sosit cu bine, deplasarea încununată de succes, iar cît despre Larionîci, să nu credeţi ce spune, pentru că între noi s-a iscat un conflict familiar şi nu se ezistă să nu vrea să mă mănînce fript.

Şeful îl trimise la secretar, iar secretarul îi puse sula în coaste.

— Prezentaţi în scris un raport laconic pentru evidenţă şi decontare.

Filka, cîr-mîr, degeaba, nu fu chip să scape. Ei, i-a dat secretarul o mapă pătată toată de cerneală, cu rapoartele altora („spre a-i sluji de model"). Filka buchisi vreo cîteva şi se orientă numaidecît, că doar făcuse militărie.

Acasă, Filka se drese cu ultima sticluţă, îi făcu vînt Dariei, din considerentul sănătos că la o treabă serioasă o muiere nu poate decît să te încurce şi se înhămă la raport. Începu să scrie vineri pe la amiază şi a tot scris, fără să se clintească de pe scaun, încreţindu-se la faţă şi blestemînd, pînă luni. Femeia, care dormea prin vecini, se tot ruga, plîngînd la uşă :

— Deschide, bestie, mi-e ruşine de oameni.

— Cară-te !

— Mă, diavole, se face casa gheţăraie de cînd n-a mai văzut foc.

— Ci mai du-te dracului şi nu mă zăpăci la cap.

Înghiţindu-şi lacrimile, Daria se depărta bocind de răsuna strada :

— Cu ce-am păcătuit, Doamne, că m-ai blestemat cu un sucit ca ăsta ? Vai de zilişoarele mele ce viaţă mă aşteaptă cu el !

Filka prăpădi două creioane şi aşternu un raport de cincizeci de file şi ceva.

Iată o parte din raport, bob cu bob :

RAPORT LA CONIC

„Mă pun pe scris.

Punctul unu al sosirii deplasării mele în satul sovietic Rastiapino, judeţul şi plasa la fel, unde a trebuit ca să duc muncă de lămurire, toată lumea a strigat tare jos, drept care a fost reales preşedinte al sovietului Semion Karnauhov, care măcar că e înstărit, e un ţăran de treabă şi cu amîndouă picioarele pentru regim, lucru întărit de obşte.

Punctul doi, au sărit cu o serie de întrebări cu privire la separarea bisericii şi a trebuit ca să născocesc ceva despre religie, cît şi despre problema de ce la prăznuirea hramului tot comitetul executiv în păr s-a îmbătat : este un zvon neîntemeiat. Şi încă am interogat despre activitatea comitetului executiv în perioada scursă, dacă stă pe platforma puterii sovietice şi a proletariatului muncitor, *da stă*. Ca să-i pun pe roate am lansat lozinca *ura*, nimeni n-a fost contra şi toată lumea a plecat binişor acasă. Eu am mîncat bine şi m-am dus la culcare şi cu asta se încheie punctul doi din ziua corentă.

Punctul trei, dimineaţa am mîncat bine am luat geanta şi m-am dus la miting, pe ţărăneşte sfat, unde toţi ţipau cît îi ţinea gura, jos. Am întrebat ce-i cu bîlciul ăsta. La care un moş a ţipat conform instrucţiunilor pentru alegerea noului comitet al sărăcimii, unde moare să răzbească cizmarul Dukmasov, figură care n-o să-i meargă, că toţi sînt contra, dar de ce sînt contra ? Pentru că de o sărbătoare, care nu ştiu, numitul Dukmasov a hulit pe faţă şi în auzul tuturor împotriva puterii dumnezeeşti, de asemenea a cotonogit-o pe mamă-sa bună că are idei religioase preconcepute şi norodul simplu i-a întors spatele fără rezerve, şi deodată spune unul ceva ce eu n-am putut să ascult nepăsător. „Avem pe ordinea de zi rezolvarea importantă a problemei cu privire la contribuţii şi la alegerea comitetului sărăcimii, adicătelea te bagă spre îndrumare de-a se încasa pînă la 1 decembrie de la capitalo-chiaburi, capitalo-spiculanţi eţîcî, luînd în consideraţiune că la noi nu ezistă capitalo-burghezie, iar părintele Xenofont e de stare materială săracă, se respinge toată suma contribuţiilor, de asemenea conform votului liber al uriaşei majorităţi a populaţiei refuzăm o dată cu capul şi comitetul sărăcimii de care nu simţim trebuinţă." Am cerut să mi se dea cuvîntul meu oficial şi le-am spus că fără contribuţii nu se poate şi fără comitetul

sărăcimii iarăşi nu se poate, că o dată ce s-a lăsat cu contribuţii şi comitete peste toate oraşele şi satele din Rusia, de ce adică Rastiapino să fie mai cu moţ. S-a pornit atunci o discuţie c-am fost nevoit să-l aleg preşedinte cu cinste şi glorie eroilor pe viteazul ostaş roşu Lavruhin şi sicritar pe lîngă el pe suspomenitul cismar îmi scapă numele. Cîntînd marşul ne-am împrăştiat în linişte şi pace, şi mai e o chestie, conform deciziei prezidiului am locuit la popă şi pentru că am mîncat şi băut am plătit la oficial ceea ce puteţi să şi întrebaţi poştal sau telegrafic. Am mîncat pe săturate şi am adormit dus.

Punctul patru, am spus să-mi dea cai mai buni şi am plecat la Dokukino, plasă necunoscută, unde m-a întîmpinat aşa frumos şi aşa prietenos — cinste glorie falǎ şi mîndrie — minunatul tovarăş Savoskin şi un cunoscut de-al meu, ţăranul Iakov Kariaghin, om de rînd de religie kulugură. M-au dus la căminul popular intitulat Surîsul Libertăţii sau teatru sătesc intrarea gratis, unde m-a oprit în stare de beţie amărîtul ăla de tovarăş Piţigoiev, agent cu colectările, s-a apucat să-mi controleze mandatul pe care bază mi-a tras palme politice şi m-a arestat în mod dureros şi jignitor. Eu ca fost soldat în sinea mea şi nu se prinde cu mine, l-am arestat eu pe el şnapanul care face de ocară în mod radical nepreţuita noastră putere. Potrivit declaraţiilor de la populaţie, caiafa asta de tovarăş duce o viaţă destrăbălată, bea zi şi noapte şi cînd îl apucă pandaliile dezmăţului umblă prin sat cu prohabul descheiat şi strigă în gura mare după

sexul frumos, pentru care ţăranii sînt foc şi pară.

Punctul cinci, l-am luat pe miliţianul Kozoboev şi ne-am dus să facem percheziţie la tovarăşul Kulugur Kariaghin, unde după eforturi zadarnice am găsit o vadră de rachiu de fragă, care vadră am găsit-o în cuptor mascată cu şuberul. Feciorul lui Kariaghin, i-am uitat numele, mi-a povestit despre căminul popular care s-a deschis la cooperativă, că bătrînii sînt în unanimitate contra într-o noapte au spart uşa la susmenţionatul căm. pop. au smuls tapetu, au rupt băncile toate pînă la una, au sfărîmat gramofonul cu topoarele, iar despre hartiste adică actriţe au umplut satul că sînt aşa şi pe dincolo şi strigă după ele măscări. Toţi kuluguri şi molocani fără a se sinchisi de puterea sovietică nu se lasă deloc de Domnul Dumnezeu, iar aseară ca să-i îmbuneze pe bătrîni i-au aşezat în faţă pe scaune moi, artiştilor *li s-a interzis* să se sărute pe scenă şi nu ştiu ce-o să mai iasă de aici.

Punctul şase, bătrînul Kariaghin s-a jurat aşa să-l ajute Dumnezeu că a donat o şiştar vechi pentru firma cămpopului, iar rachiul l-a fiert spre folosinţă bărbătească şi cu ocazia că se însoară băiatul lui cel mai mic. Fără zăbavă ne-am întrunit, Kozoboev şi cu mine în şedinţă şi am hotărît în unanimitate ca rachiul să fie predat la comitetul executiv contra una chitanţă, iar şiştarul ce vină are, şiştarul să fie înapoiată proprietarului, care proprietar după ce am văzut că plînge lacrimi de sînge să fie iertat pentru că e pentru prima dată, iar cazul penal cu pri-

vire la pătrundere prin spargerea lacătului la cămpop să fie înaintat tribunalului popular.

Punctul şapte, ţăranii se adună prin case şi înjură de urît. Eu le vorbesc de instrucţiuni, ei îmi zic de mamă. Cică nu-i putem desfăta numai cu instrucţiuni, le mai trebuie cuie, sare, gaz etîcî. Care muiere o întîlneşti pe uliţă înjură de mamă. Şi puştii înjură de mamă. Trăiască căminul popular unde ziua învaţă copiii, prost e că nu-s lemne, iar satul e în stepă şi parezamplu o coadă de bici n-ai de unde să iei, ca să fure din pădurea satului ţăranii nu se bagă, iar învăţătorul zice că o să se tocmească la spital felcer, că ăla e mare hulubar şi a căzut de pe acoperiş şi s-a zobit de tot.

Punctul opt, vai în ce hal e şcoala, la ferestre pînză de păianjen, uşa ia-o de unde nu-i, ba chiar cineva a aruncat acolo pe unul cu specula-n dăsăgi, ucis fără viaţă. N-am mai apucat să-l mai întîlnesc o dată pe amîrîtul ăla de tovarăş Rîndunikin cu colectările, să duc cu el muncă de lămurire, dar ceka e obligată să-l însemne la catastif pentru insulta adusă unui cadru de răspundere.

Punctul nouă, raportez în aceeaşi zi despre o ditanică bătălie cu hai care pe care în satul Kuzkino. Cu mic cu mare s-au bătut prieteneşte, întîi în joacă, dar apoi s-a încins pînă la pari şi ciomege. La întrebarea mea ce v-a venit să vă schilodiţi unii pe alţii, au răspuns cu lacrimi că aşa e datina drăguţă, nu de la noi porneşte şi nu cu noi se isprăveşte. Dar eu socot că numai înapoierea lor e pricina, de, cap de ţăran, de

unde iese că prostul de la ţară e de o sută de ori mai prost ca ăl de la oraş, măcar că şi la oraş se întîmplă bătăi, dar cînd mahalagiii noştri îi înjunghie, îi miruie sau le fac altcum de petrecanie celor din Soplevka sau Dubrovka, apoi se ştie că asta nu-i datină, e bătaie în lege, pedepsită sub vechiul regim de toate articolele lui codu penal. Rog cu adîncă plecăciune pe tovarăşul nostru Starciakov cinste slavă glorie şi fală, să trîntească un decret, în stare de trezie bătaia cu obiecte grele să fie strict interzisă. Eu la ţară am petrecut foarte bine şi la plecare o mulţime de lume atît bărbaţi cît şi femei au ieşit pe uliţă să mă conducă şi la cererea mea au cîntat în cor o cîntare de îngropăciune în cinstea plecării mele, de asemenea poporul a strigat ura ura...

Punctul zece, vroiam să mă reped musai pînă la comuna contelui Oriol Davîdov prădată de nişte indivizi necunoscuţi pînă la un capăt de aţă, spre marea mea părere de rău n-am reuşit să inspectez, dobitocul de surugiu era criţă şi m-a adus în satul *Pustosviatovka cu populaţie mordvină,* starea materială săracă. Dacă tot am venit hai să adun obştea. Soviet aveţi ? N-avem. Comitet al sărăcimii aveţi ? Nici. Atunci, ce aveţi ? N-avem de nici unele tovarăşe, ne hrănim cu pleavă înjumătăţită cu coajă de stejar, ne-a rămas o singură gloabă la cinci gospodării, ne curmă pătimirile foamei.

Punctul unsprezece, am adunat atunci pe toţi ştiutorii de carte, şase în tot satul, şi-am ales dintre ei un preşedinte şi un sicritar, pe ceilalţi i-am numit membri şi am proclamat alipirea satu-

lui lor la Rusia sovietică. Muierile bocesc, oamenii bat cruci, iar preşedintele, soldatul Sudbişcin îşi răsuceşte mustaţa şi rîde, curaj creştini dacă e să murim, apoi toţi laolaltă să fie, şi au hotărît pe loc prin vot deschis ca în onoarea mea să schimbe numele satului din Pustosviatovka în Goliatovka.

Punctul doisprezece, văzînd aşa mi-am deschis larg servieta şi am scos la iveală instrucţiunile cu privire la comitetele sărăcimii..."

Mai departe şi mai rău. Îngrămădise la năzdrăvănii dintr-astea cu lopata.

Geaba s-a căznit Filka, geaba a năduşit el pe scaun de vineri pînă luni.

Cînd l-au scuturat din cojocul de instructor şi l-au trimis la nişte cursuri cu program redus, s-a simţit jignit şi nedreptăţit. Redus-neredus, dar tot trei luni ţinea. Şi asta cînd fiecare zi era preţioasă ! Ehei, cîte nu se pot face într-o zi, cînd îţi dă inima brînci... Nu i-a plăcut lui Filka la cursuri : ce, astea-s cursuri ? Apă de ploaie...

Şi-a intrat Filka la miliţie.

1924

ÎN STEPĂ

Detaşamentul de partizani al marinarului Rogaciov îi potolise pe cazacii care se răsculaseră prin părţile Eiskului şi acum se întorcea acasă. Iscusiţii cercetaşi ai detaşamentului, cărora nu se pomenea să le scape ceva, mirosiră numai ei ştiu cum că într-o staniţă din apropiere s-ar afla un ocean de votcă. Cît ai clipi, vestea făcu ocolul detaşamentului mărşăluitor prin stepă. Fără o comandă, fără nimic, gata mitingul.

În mijlocul mulţimii de luptători, călare pe fugarul lui focos care se frămînta în zăbală, Rogaciov striga :

— Fraţilor, asta e contrarevoluţia care vrea să ne otrăvească ! Jos cu albii. Dacă ne pilim, praf ne fac. Iar dacă nu bem, mîine sîntem acasă ! Cine să-şi vîndă sufletul şi scumpa-i vieţişoară pentru un clondir de votcă ? Jos cu cei care beau din palma ţarismului. Eu, comandantul ales de voi, vă ordon să nu vă lăsaţi păcăliţi ! Dăm foc crîşmei şi vărsăm votca în gîrlă.

— Teribel ! răsună glasul unui flăcăiaş, cu chica zbîrlită, şi se învîrti voios pe un picior.

— Ba nicidecum ! se oțărî un alt partizan. Ce-i gaz, s-o arzi ?

— Ba să ardă în aia a mă-si ! țipă subțirel mitraliorul Titka.

— Păcat, fraților.

— E otravă ! rosti cu încredințare partizanul Evsei, un moșulică nițel cam chior. De patruzeci de ani o beau și simt : otravă curată !

— Comisarii beau de sting și pe noi, ăștia, ne opresc. Fir-ar...

— Așa e. Uită-te mai bine la tine, auzi, Rogaciov !

Într-adevăr, Rogaciov, care se trăgea dintr-o familie de țărani din stanița Staroșcerbinovskaia, era vestit prin ținutul Tamanului nu numai pentru vitejia-i fără de pereche, dar și pentru chefurile de pomină pe care le trîntea.

Sobarul Nesterenko, om chibzuit, se lumină la față fulgerat de un gînd.

— Fraților, spuse el, cum ne-ntoarcem acasă victorioși, iar pe de altă parte avem, vorba aia, nivel, zic să subțiem otrava asta cu apă, ca să nu ni se urce la cap, să strigăm ura și s-o bem pînă la ultimul strop.

— Vai de nivelul tău, nenică ! făcu plin de compătimire flăcăiașul cel zbîrlit.

Săltat de consăteni, Vaska Galagan, un marinar cu obrazul ciupit ici și colo de vărsat, își flutură boneta în aer :

— Ce tot cotcodăciți atîta, stimabililor ? Treabă curată lună, ca o chelie. Unu — votca se confiscă ; doi — se dă cîte un șip de căciulă, iar ce rămîne vindem și împărțim banii frățește... Declar nodul dezlegat.

Comandantul obținu o singură concesie : să nu dea buzna toți grămadă. Veniră și căruțele, și delegații aleși din fiecare companie, cu artelnicul în frunte, porniră la drum.

Un ceas de așteptare chinuitoare, apoi încă unul — solii tot nu se întorceau. Un grup de cercetași călare le plecă în ajutor. Cercetașii se legară întîi cu cele mai cumplite jurăminte să nu facă și să nu dreagă, pe urmă dă-i goană. Și duși au fost.

Trecuse de amiază.

Partizanii începură să facă gură :

— Halal delegați... Ăștia seacă singuri toată votca...

— Gogomani, ce mai încolo și-ncoace...

— Tovarăși, n-o fi cumva o trădare la mijloc ? Dacă i-a omorît, iar noi stăm aici tălălăind ce și cum ?

Grupuri de partizani se apropiau mereu și mereu de căruța cea mare a lui Rogaciov, stăruind să se urnească în căutarea lor.

Gornistul sună adunarea.

Detașamentul se încolonă și, trimițînd cîteva patrule înainte, porni în formație de luptă în direcția staniței.

În staniță, o mulțime uriașă forfotea și lărmuia în jurul crîșmei. În crîșmă, delegații beți criță zbierau cîntece și fierbeau căzăceasca. La ferestrele dinspre stradă se vindea votcă — adevărat chilipir. Pe drum, partizanii se vorbiră să-și cotonogească delegații, dar cînd se văzură la țintă,

uitară înţelegerea şi, îmbrîncindu-se, se repeziră la lăzile cu sticle.

Petrecură grozav.

Pe Maxim şi pe Vaska Galagan îi legau noianul de suferinţe îndurate împreună.

Liniştea neobişnuită din preajmă îl deşteptă pe Maxim din somn. Hait — mîna la cingătoare — ia revolverul de unde nu-i ! Se uită în jur : era într-un pat, într-o odaie încăpătoare. La ferestre — glastre şi soare, pe masă îşi scăpăra licăririle ghimpoase o carafă goală. Alături, umăr la umăr cu el, dormea marinarul.

— Auzi, îl zgîlţîi Maxim, ei, tu, marină !

— Ai ! Marinarul deschise nişte ochi tulburi şi umflaţi şi se ridică în capul oaselor. Ce pofteşti ?

— Unde sîntem ?

— Cum unde ? ! La popă.

— Mi-au şparlit pistolul.

— Cum ? Naganul ? Marinarul — haţ ! Nici el nu avea coltul. Ni le-au tăiat de centură, curvele dracului.

Scîrţîi uşa. Popa îşi arătă barba în prag.

— Nu poftiţi o ceşcuţă de ceai ?

— Unde-s ai noştri ? întrebă răstit marinarul, sărind din pat şi proţăpindu-se aprig în faţa preotului.

— Au plecat.

— Şi de ce nu ne-ai trezit, scîrbă ?

— Am încercat, dar n-a fost chip.

— Demult au plecat ?

— În zori.

— Unde-ai băgat pistoalele ?

— N-am ştiinţă de ele.

— Minţi, pletosule ! Să le scoţi numaidecît ! Vaska îl apucă de barbă. Şi arma la fel.

— Habar n-am de nimic, repetă preotul cu şi mai multă smerenie, încercînd să-şi scape barba din strînsoare. Aseară aţi poftit la mine pe jos şi fără arme. Numai sticle vi se vedeau din buzunare.

— Fraţii din sat ni le-au şparlit, că altcineva n-avea cine, hotărî Maxim. Încropesc şi ei un detaşament şi stau prost cu armele. E jale... Cu mîna goală, o să crăpăm pentru nimica toată...

Vaska smulse o grenadă din tureatcă.

— Iă uită-te colea.

— Puţin.

Marinarul şuieră a mirare.

— Cum puţin, mă ? Cu jucăria asta îţi cuceresc orice oraş din Kuban vrei. Apoi se întoarse către popă : Cai ai ? Plătim bani gheaţă.

— V-aş da cu toată dragostea, da n-am. Nevastă-mea tocmai s-a dus cu argatul după nişte răsaduri.

O fetişcană desculţă aduse samovarul.

— La loc mişcarea ! strigă marinarul. N-avem timp de ceai. Rămîi cu bine, taică, şi închină-te la icoane, mulţumeşte c-avem inimă bună.

Cei doi, fără arme, luară la rînd toate casele de la un capăt la altul al uliţei, dar nu fu chip să găsească o căruţă. Înjurînd cu meşteşug şi curgător de parcă ar fi dat glas unor psalmi, zăboviră la marginea satului cît să fumeze o ţigară, se descălţară şi se încălţară la loc, potri-

vîndu-şi mai bine obielele, şi se luară la întrecere cu drumul plin de colb.

Stepa aburea în soare, ţîrîiau ţistarii, gorganele dormitau în mîngîierea vîntului aromind a pelin.

— Am făcut-o de oaie, se strîmbă Galagan. Parc-aş avea o morişcă în burtă.

— Aşa-i cînd bei prea mult, zise Maxim, şi adăugă sfătos : Pune un pumn de cenuşă la o cană de apă clocotită şi bea. Mai bun leac nici că se află.

— Să-ncerc, mai ştii... Nici aşa să treapăd ca o fiară hăituită. Sării azi noapte din pat — cînd să mai ajung la umblătoare ?! Dau buzna în cămară, văd în cui cizmele de sărbătoare ale popii... Ei, una am umplut-o cu vîrf, pentru aialaltă n-a mai ajuns.

Amîndoi fîrtaţii pufniră într-un rîs năprasnic, încît un ţăran, care ara la vreo verstă mai încolo, opri calul şi-şi făcu semnul crucii.

Cînd ajunseră lîngă el, îi dădură bineţe şi-i cerură nişte apă de băut.

— Zăpuşeală, ai ? făcu omul. Haida pînă la căruţă.

Sub căruţă, la adăpost de dogoarea soarelui dormita un dulău bătrîn şi jigărit. Din bot i se prelingeau balele unei dulci trîndăvii.

— Da cine sînteţi şi încotro aţi pornit ? îi iscodi ţăranul.

— Ne-am pierdut de regiment, răspunse Maxim. Nu ştii matale, n-au trecut pe-aici ?

— Da din ce partid sînteţi, dacă nu vă e cu supărare ? că după vorbă păreţi de-ai noştri, din Kuban.

— De-ai noştri, sută-n sută, întări marinarul. Tata a fost din Kuban, bunicul din Kuban şi nici eu nu m-am mişcat de-aici de patruzeci de ani în cap.

— Ei, bine... De regiment nu ştiu, da avem aici o ceată.

— Unde ?

— U-uite ! Acolo e, de-o săptămînă şi mai bine.

— Şi a cui e ceata asta ?

— Păi cine-i mai ştie ? Zic că-s de prin Poltava... Şi cu albii au ce au, da nici pe roşi nu-i iartă.

Vaska se strîmbă fioros şi cîntă fonfăit :

> Hei, hei, merilor
> Merişorilor,
> Dă la cap şi albilor,
> Dă şi roşilor...

— Dintr-ăştia sînt ?

— Îhî, îhî ! se înveseli omul. În staniţă la noi au făcut praf cooperativa şi tot ce era acolo — zahăr, săpun, gaz, lumînări le-au împărţit la oameni pe degeaba. Nu şi-au oprit decît topoarele şi hamurile. E o ceată de treabă, cu priinţă pentru norod.

Îşi luară rămas bun de la ţăran şi o apucară de-a dreptul peste arătură spre un pîlcuşor de plopi ce abia se vedea în depărtare. Din vorbă în vorbă, nici nu băgară de seamă cînd au ajuns la şina ferată. La cîţiva paşi mai încolo, lîngă un canton, văzură deodată un automobil lăcuit, cu un fanion galben-albastru.

— Stop ! aruncă şuierat marinarul. Culcat ! O fi statul lor major, ori vreo patrulă.

Se aruncară la pămînt şi după un scurt sfat o porniră tîrîş înainte, la adăpostul rambleului.

Lui Maxim îi îngheţase sîngele în vine, picioarele îi erau ca de lemn, inima cît un pud îi zvîcnea cu putere în coşul pieptului.

— Vasea...

— Ssst...

— Vasea, ne omoară.

Marinarul întoarse spre el o faţă schimonosită de furie.

— A-nceput să-ţi ţîţîie, ai ? Gura !

Veniră mai aproape.

Vaska cercetă grenada, sări în picioare, din cîteva salturi ajunse lîngă canton şi aruncă grenada pe ferestruică.

Bu-um
trosc
foc...

Ghemotoace de fum năvăliră afară pe ferestruică.

Marinarul se repezi la maşină. Motorul începu să duduie.

— Săi ! strigă el spre Maxim, aruncîndu-se pe banca din faţă, la volan.

Maşina se urni din loc cu o smucitură şi porni într-un vîrtej de colb încins.

Maxim amuţise de spaimă şi surpriză, dar mai apoi îşi trase şapca peste ochi, se lăsă pe pernele moi şi începu să rîdă în hohote.

— Ce-o să ne mai pomenească ăia ! După o asemenea trataţie...

Aplecat asupra volanului, Galagan scruta drumul ce gonea nebuneşte spre ei. Maşina mergea bine, atîta doar că se cam bălăbănea.

— O să ne răsturnăm.

— Nu ezistă.

— Da de ce dă din coadă ? Mai struneşte-o.

— Asta-i maşină cu nărav. Fiat de curse.

— Ei, atuncea, mînă !

— Gonim ca la foc. Şi zi aşa, o să ne pomenească ăia...

— Ba bine că nu... Ce-o să-i mai usture la ficaţi.

Pe drum venea o babă. Văzînd maşina, dădu să se ascundă în şanţ, dar marinarul îşi opri din plină goană caleaşca trepidantă.

— Ia fă-te încoa', băbuţo.

Bătrîna se apropie bătînd temenele.

— Încotro ţi-e drumul, floricica Domnului ?

— Duc nişte lapte lu' ginere-meu, la cîmp.

— Lapte ? făcu Maxim. Adă ulcica. Bău pe săturate, iar marinarul isprăvi ce mai rămăsese. Apoi închise ochii pe jumătate, să nu li se vadă sclipirea şăgalnică şi se răsti cu o asprime prefăcută :

— Cît face ?

— Nimica, maică, să-ţi fie de bine.

— Na, ţine ulcica.

Întrebară de drum. Bătrîna se străduia să-i lămurească, dar buimacă de frică, vorbea în dodii.

— Drumul vostru, puişorilor, e drept — dreptişor. Iar după aia daţi de un podişor. Iară dincolo ogorul lu' Levcenko, ba nu, e moşia gre-

cului... Aoleu, maică, nu e nici un podişor — ăl ce-a fost l-a trăsnit an şi-a ars. Da o să vedeţi chiar în marginea drumului casa lui Piotr Koşkin, cazac de la noi. Koşkin ăsta s-a prăpădit cînd cu holera, da feciorii lui sînt nişte botoşi ceva de speriat... Şi-o să mai vedeţi o fîntînă...

— Pînă una, alta, băbuţo, văd că eşti meşteră la spus basme. Ia, hopa sus, să ne-arăţi drumul.

— Doamne, Maică Precistă ! Ai milă, drăguţă, m-aşteaptă ginere-meu pe arătură.

— Nu mai bîzîi. O înşfăcă pe babă şi i-o puse lui Maxim în braţe : Na, ţine !

Maşina porni, săltînd la hîrtoape. Marinarul înfundă acceleratorul cît se putea. Vîntul le turtea nările, le vîjîia în urechi. Stepa se depăna de o parte şi de alta ca un rîu vijelios. În urma lor colbul se învîrtejea turbat ca pălălaia unui pîrjol.

În zare se ivi un chervan de ciumaci, dar pînă să priceapă ce se petrece vreo cîţiva cai cabraţi răsăriră ca într-o străfulgerare chiar lîngă maşină şi se mistuiră în norul de praf din urmă.

După un dîmb luci crucea unei biserici.

Staniţă...

Uliţă

case

găini şi raţe zbughind-o în lături...

Maxim se ţinea zdravăn de ce putea şi el. Băbuţa lunecase de pe banchetă şi acum şedea pe podeaua maşinii, închinîndu-se fără încetare. Străbătură staniţa sub privirile uimite ale oamenilor.

Maşina spinteca vîntul ca o pasăre în zbor.

— Opreşte, zăpăcitule ! se ruga Maxim, speriat de moarte. Mai bine mergem pe jos !

— Şezi binişor.

Drumul coti scurt...

O zdruncinătură şi, după ce hîrşîi un stîlp cu aripa-i lăcuită, maşina lăsă drumul şi o apucă razna peste cîmp.

Marinarul suci volanul — se sucea în gol.

— Opreşte, rogu-te, zău...

— Cum naiba s-o opresc, că doar nu-i cal ! Plin de linişte deplină, Galagan lăsă volanul, îşi aprinse tacticos o ţigară şi se întoarse cu faţa la Maxim : Cînd s-o goli rezervorul, se opreşte singură.

Maşina hurduca şi se smucea cînd într-o parte, cînd în cealaltă, bulgări de ţărînă uscată ţîşneau de sub roţi.

Străbătură o arătură cu brazda proaspăt răsturnată. De pe un hat se holba la ei un moşneag. Era atît de năuc, că scăpase hăţurile din mînă şi nici să se închine nu mai era în stare. Un pîrîu ! O scuturătură, un pleoscăit nemaipomenit — şi trecură săgeată într-un evantai de stropi.

Lătrături, chelălăituri. Un gorgan care se clatină. O turmă de oi zbucni speriată în lături. Iar drept înainte, apropiindu-se vijelios şi ameninţător — o altă staniţă.

Maşina străbătu aproape într-o rînă, pe trei cărări, o costişă.

Un cimitir îşi deschise braţele-i uscate în întîmpinarea lor. Sub apăsarea răzbătătoarei forţe, gardurile se prăbuşeau cu un trosnet sec,

împrejmuirile de ostreţe se culcau una cîte una la pămînt.
Cauciucurile din faţă se dezumflară.
Lăsînd urme crestate pe răzoarele moi ale unei grădini de zarzavat, maşina pierdu din viteză şi se propti cu botul în peretele de chirpici al unei case ţărăneşti. Din pricina izbiturii, parbrizul sări cît colo, iar lui Vaska îi zbură boneta de pe cap.
Săriră jos amîndoi o dată.
Feţele lor biciuite de vînt erau negre, în ochi aveau o strălucire sălbatică.
— Tii, ce istorie! rîse hîrîit marinarul.
O fetiţă aruncă o privire în grădină şi fugi ţipînd. Apoi se ivi un ţăran zbîrlit cu o puşcă în mînă şi cînd văzu maşina rămase încremenit.
— Bună ziua, bădie, spuse Vaska cu cel mai blajin ton din lume.
— Mă tovarăşi, oricine veţi fi... Ce căutaţi voi acilea?
— Scuzaţi, făcu Vaska, şi dădu să o ia din loc.
Buhosul duse arma la ochi şi mînui închizătorul.
— Cînd ţi-oi băga un glonţ în devla aia chilugă...
— Stai! strigă Maxim, întinzînd mîinile a apărare. Noi n-am venit cu gînd rău...
— Da de ce daţi peste casele oamenilor?
— Scuzaţi, repetă marinarul, pătruns de părere de rău. Vorba ceea, capul face, capul trage. Ştii, a fost o nebunie, viteza maximă. Şi-apoi, ia ascultă, singur eşti de vină: cine te-a pus

să-ţi faci casă chiar lîngă drum? Află că dacă ni se întîmplă ceva, o păţeşti rău de tot. Mîine vin ai noştri şi-o să te pună la zid, iar pielea o să ţi-o întindă pe tobă, nu scapă ei prilejul.
Înţelegînd că gîlceava se poate sfîrşi prost pentru ei, Maxim îl împinse la o parte pe fîrtatul care-şi cam prea dăduse drumul la gură şi o luă pe „vorba dulce mult aduce".
— Rogu-te, stimate gospodarule, cum îi spune staniţei ăsteia a dumneavoastră?
Omul se trase înapoi bănuitor.
— Da voi de unde sînteţi?
— Noi venim drept de la Tula, se băgă iarăşi marinarul în vorbă, şi trînti pe nerăsuflate o poezioară plină de măscări atît de măiestrit potrivite, încît pe mutra ursuză a ţăranului miji ceva ce semăna a zîmbet. Abia atunci băgă de seamă că străinii nu sînt înarmaţi şi lăsă jos puşca.
— Şi ce putere, rogu-te, aveţi în staniţă? De-a iuncherilor, ori de-a bolşevicilor?
— Noi sîntem de capul nostru.
— Cum adică?
— Eu-s proaspăt venit de la Erzerum şi nu ştiu cum e pe-acilea.
— În ce unitate ai slujit?
Omul turui apăsat ca la raport numărul corpului de armată, al diviziei şi al regimentului.
— O sută treizeci şi doi infanterie? se bucură Maxim. Păi, Doamne iartă-mă, am fost şi eu pe frontul turcesc. La Mamahutun, dacă-ţi aminteşti matale, noi am avut în rezervă regimentul vostru, iar mai pe urmă v-au băgat pe flancul

stîng. Îl ştiu şi pe preşedintele vostru de comitet, ei drăcie... Aha, Seromaha îl cheamă.

Omul mută puşca în mîna stîngă, iar pe cea dreaptă, noduroasă şi aspră ca o ţesală, o întinse mai întîi lui Maxim, apoi lui Vaska :

— Am onoare... Luka Vareniuk.

Între timp se adunase în jurul lor toată uliţa. Întîi veniră în goană puştii cu priviri iuţi şi iscoditoare, apoi muierile cu nelipsita lor provizie de seminţe de răsărită, tot spărgîndu-le între dinţi, şi la urmă de tot, tîrîndu-şi picioarele, veni să vadă minunăţia şi bătrînul cazac Dîrkaci. Era de asemenea reprezentată şi acea căzăcime ce umblă încă fără nădragi, doar în nişte cămăşuţe veşnic murdare la poale.

În ochii căprui ai lui Vaska se aprinse o licărire poznaşă. Îl trase pe ţăran mai la o parte şi-i spuse :

— Ţi-o vînd.

— Ce ?

— Maşina.

— Glumeşti ? !

— Nici pomeneală.

— Păi, ce să fac eu cu ea ?

— Cum ce ? Te duci la tîrg, în vizită, îţi scoţi nevasta la plimbare.

Vareniuk rînji şi se scărpină la şale.

— Apoi, trebuie să ştii să conduci drăcovenia asta...

— Da ce, crezi că noi ştim ? Şi uite c-am ajuns ! Mă rog, bine, rău, vorba e că sîntem aici, nu ?

Robit de gîndu-i năstruşnic, marinarul îl împinse spre maşină.

— Simplu ca bună ziua. Ia aminte : răsuceşti aici, tragi de asta şi — mînă !

Femeile se holbau la marinar fără să clipească şi dădeau din cap a încuviinţare.

Moş Dîrkaci lovi un cauciuc cu toiagul şi hotărî :

— Numai roţile fac toţi banii. Cauciuc curat... Dacă pui roţile astea la căruţă, ehei...

— Prima întîi, întări marinarul.

— Da de ce, tovarăşi, ori cum v-o fi zicînd, n-aţi mers pe drum ?

— Votca, nenică, votca bat-o vina... Am luat cu noi o băbuţă să ne-arate drumul. Ea le-a încurcat. Ei, maică, mai trăieşti ?

Baba ieşi de-a buşilea de sub banchetă, cu fundul înainte. Se îndreptă anevoie de şale şi se uită năucă în jur.

Puştimea începu să ţopăie, încîntată de ce vedea, femeile făcură în cor „ah !" şi se strînseră şi mai mult în jurul maşinii.

— Sfinte Cristoase, se cruci bătrîna. Unde mă aflu ?

Vaska rîse.

— Hai, jupîne, bate palma. Ţi-o dau cu babă cu tot. Chilipir !

— Săriţi, oameni buni, ţipă bătrîna ca din gură de şarpe, şi-şi ridică fustele ca să se dea jos. Mă vinde ca pe-o iapă !

— Chiar cît o iapă nu faci. Să zicem cît jumate.

— Ptiu, diavole, usca-ţi-s-ar limba... Spuneţi-mi, oameni buni, e departe pînă la staniţa Dereveankovskaia ?

Mulţimea rîse.

— Nici n-am auzit de ea. Ţi s-a făcut să umbli prin lume, bunicuţo ?

Dîrkaci zîmbi în barbă.

— Pînă la Dereveankovskaia, măi babă, sînt pe puţin o sută de verste...

— Doamne, Maica Domnului. Uite unde m-au adus blestemaţii... Ginere-meu mă aşteaptă de cînd !

— Ia nu mai ţipa, se încruntă la ea Vaska. Ce atîta zor ? O iei lipa-lipa şi-ajungi.

Baba sări la el cu ghearele.

— O să-ţi scot ochii ăia neruşinaţi, jigodie vărgată ce eşti.

Lui Vaska îi cam pieri piuitul şi se trase îndărăt... Apoi îi întinse bătrînei un teanc de bancnote mototolite de-ale lui Kerenski :

— Ţine, răsplată pentru vitejie. Cumpără-ţi o capră, suie-te călare şi dă-i goană pînă acasă...

La vorba mucalită a marinarului, puştimea entuziasmată izbucni în ţipete asurzitoare, muieretul rîse răzgîiat a încuviinţare, dînd ochii peste cap, iar chicoteala lui moş Dîrkaci aducea a cotcodăcit sau a sughiţat.

Vareniuk mai dădu un ocol automobilului, pipăi pernele de piele, încercă cu unghia cauciucurile, apoi îi pofti pe oaspeţi în casă. În mijlocul curţii se opri şi-i întrebă :

— Cît vreţi să vă dau pe ea ?

— Cît te lasă inima, frăţioare, răspunse Maxim, care lua toată tîrguiala asta în glumă.

— Nu, spuneţi voi preţul, stărui gazda, călcînd pragul casei.

De cum rămaseră singuri, Maxim şi Vaska se luară la ceartă. Maxim susţinea că trebuie să răzbească cît mai repede pînă la oraş, să declare maşina la soviet şi să-şi găsească detaşamentul. Vaska era de părere să rămînă cîteva zile în staniţă ca să se odihnească, să doarmă pe săturate şi să petreacă.

Vareniuk se întoarse degrabă cu o carafă de rachiu de casă. El şi marinarul se mai tocmiră cît se mai tocmiră aşezaţi la masa încărcată de gustări şi în cele din urmă căzură la învoială : în schimbul maşinii, gazda îi va ţine zece zile pe mîncare şi băutură — să mănînce şi să bea cît le-o pofti inima — iar apoi îi va duce la gara cea mai apropiată — cale de vreo patruzeci de kilometri.

Bătură palma.

Omul tăie un purcel, pe fie-sa Parasea o puse să stea lîngă cazanul de rachiu, pe mezinul Panka i-l dădu să-l aibă de ajutor ca să-i aducă făină de secară, în vreme ce nevastă-sa făcu un foc straşnic în cuptor şi se apucă de gătit.

Petrecură restul zilei tăifăsuind ca nişte vechi prieteni, iar seara la lumina puternică a unui petromax se întinse masă mare. La stăruinţa lui Vaska, gazda pofti şi două văduvioare, după aceea zăvorî obloanele dinspre uliţă, încuie poarta şi ţin-te petrecere.

Vaska era într-o vervă teribilă. Glumele și vorbele de duh țîșneau din el ca scînteile de sub foalele fierarului. Maxim și Vareniuk își depănau amintirile de pe front. Simțindu-se la largul lor, văduvioarele își dădură drumul și ele. Sprijinindu-și obrajii învăpăiați în pumnii zdraveni, ziceau răsunător și spart cîntece despre desfătările și durerile dragostei. Marinarul care nu putea suferi zbieretele muierești le astupa gura ba cu cîte un hartan de purcel fript, ba cu cîte o sărutare. Le jucă pe amîndouă pînă n-au mai putut, apoi puse uneia în mînă un pieptene, celeilalte o tigaie și le porunci :

— Hai, lelițelor ! Dați-i drumul la orchestră, că fără muzică nu-mi lunecă dumicatul pe gît.

De mult înăbușise noaptea orice zgomot în staniță ; de mult gazda, după ce scosese ultimele scoverzi din cuptor, își luase plozii și se dusese să se culce în celar ; Paraskăi, amețită de aburul rachiului, îi luase de mult locul la cazan soră-sa Ganka ; Panko abia se mai ținea pe picioare de cîți saci cărase ; Maxim sforăia de-o veșnicie pe laviță, cu șapca sub cap ; dar Vaska tot mai înfuleca din purcel, aruncînd oasele cîinilor care se băteau la ușă, tot mai juca trîntind niște figuri meșteșugite, tot mai turna în el rachiul ce-i șiroia și pe pieptul păros. Cazanul nu prididea să se țină după setea lui : în cursul nopții, țăranul căruia îi venea să-și dea cu pumnii în cap, trebui să-și deschidă în două rînduri punga și să-l trimită pe Panko la cîrciumă. Muierile răgușiseră de atîta chicoteală — marinarul le cerceta tot timpul cu mîna prin părțile cele mai

gingașe și le povestea mereu cîte ceva de rîs. Și abia spre dimineață, după ce uscase pe dinăuntru și ultima sticlă, după ce isprăvise de ros și ultimul picior al purcelului de opt chile, Vaska mai țopăi o dată de unul singur, izbind în podea cu piciorul, de i se rînjiră prin bocancul plesnit toate cele cinci degete cu unghii mari și murdare...

— Gata ! La culcare.

Văduvioarele cherchelite să-și pună broboadele pe cap...

— Da încotro ? se miră marinarul, și rîgîi de sătul ce era.

— Mulțămim de petrecere, e timpul să ne ducem acasă.

— Nu mai spuneți ! Am mai auzit eu cîntecul ăsta de privighetoare într-o noapte tihnită de iarnă.

— Nu, zău, e bine să plecăm, făcu una privindu-se peste umăr în oglindă.

— Să plecăm, Gruneașa, îi ținu isonul cealaltă. Toți bărbații e niște ticăloși.

— Nu se poate, puicuțelor, se împotrivi Vaska, măsurîndu-le cu ochi galeși. Afară o să vă mănînce lupul și mie o să-mi lase numai oscioarele și zgîrciul...

Zicînd acestea făcu lampa mică, le împinse pe amîndouă într-o cotruță despărțită de restul încăperii printr-un perete de scînduri, apoi intră și el acolo și puse cîrligul la ușă.

...Culcat cu capul la fereastră, în bătaia soarelui, Maxim avu un vis urît și tare învălmășit. Se făcea că aleargă pe un drum dogoritor și

bolovanii încinşi crapă sub tălpile lui, pocnind ca jeraticul în sobă. Se aşeză în capul oaselor şi, scuturîndu-se de mahmureala somnului, trase cu urechea... Şi mai aproape, şi mai departe se îngînau pe diferite glasuri trîmbiţele cocoşilor, schelălăiau cîinii, în vreme ce în odaie zumzăiau muştele roi deasupra mesei nestrînse. Frămîntat de o ciudată nelinişte, îşi puse mantaua pe umeri şi ieşi în curte. Un şrapnel explodă în văzduh. Găinile care umblau prin bătătură îşi desfăcură larg aripile şi o zbughiră sub poiată. Pe uliţă puhoia un tropot de paşi. Undeva aproape izbucni un ţipăt sfîşietor. Se auzi lătratul metalic al unei mitraliere.

Maxim scoase capul pe portiţă.

Pe uliţă, ca mînaţi de furtună, goneau nebuneşte oameni îmbrăcaţi aşa cum săriseră din aşternut. Unul avea o puşcă în mînă, un altul ducea o şa în cîrcă, un al treilea tîra după el mantaua trasă numai pe o singură mînecă.

Spaima îl smulse pe Maxim din loc. O luă la picior pe lîngă garduri, cu atîta repeziciune, că-i întrecu pe mulţi.

De după colţul unei case de piatră se iviră doi ofiţeri cu o mitralieră, se ghemuiră îndată la pămînt şi începură să împroaşte moartea asupra mulţimii care fugea.

Uliţa se goli într-o clipită, de parcă i-ar fi luat vîntul pe toţi.

Numai cei nimeriţi de gloanţe rămaseră în drum.

Năpustindu-se cu umărul înainte, Maxim smulse din ţîţîni o portiţă, se zbuciumă de

colo-colo prin ogradă, pe urmă dădu buzna în grajd şi se îngropă în fîn.

Nu trecu mult şi auzi nişte glasuri răstite şi întretăiate, aducînd a hămăit de cîine, şi zăngănit de pinteni.

Un fir icel de fîn îi intră în nară. Strănută. Îl scoaseră tîrîş din ascunzătoare.

Baionetele săgetară ca nişte flăcări ascuţite, albăstrii...

— Eu nu-s de aici ! răcni Maxim, apucînd cu amîndouă mîinile limbile tăioase ale baionetelor.

Sublocotenentul Sagaidarov îl pocni în piept cu patul armei.

— Ţi-arăt eu ţie, canalie...

Maxim căzu. Asta îi scăpă viaţa : nu-ţi prea vine şi nici nu-i prea la îndemînă să străpungi un om întins la pămînt.

Strînseră o grămadă de prizonieri şi-i duseră să-i împuşte.

Pe uliţă zăceau ici şi colo leşuri încremenite în poziţii care aveau ceva stîngaci şi neajutorat, cum numai la morţi se vede. Răniţii se tîrau către marginea drumului, pe sub garduri.

Trenul regimentar intră în staniţă.

Într-o trăsură cu arcuri, îmbrăcat cu o manta gri deschis, larg descheiată la piept, stătea un colonel cărunt, gîrbovit şi adus de umeri. Faţa lui pămîntie i se păru cunoscută lui Maxim. Fără să mai stea pe gînduri, străpunse cordonul escortei şi se repezi la bătrîn.

— 'Trăiţi exce'voastră... Salvaţi-mă !

Luat pe neaşteptate, colonelul se răsturnă pe pernele trăsurii şi icni ca un răţoi.

— Exce'voastră...

Vizitiul opri caii.

Moşul dădu capul pe spate şi-l măsură pe soldat cu privirea.

— Ce pofteşti ? Şi, care va să zică, de unde mă cunoşti tu ?

— V-am recunoscut... Să trăiţi.

— Da tu cine eşti ?

— Am mers cu trenul pînă la Tiflis, în acelaşi vagon... Eu-s ăla care-a dat exce'voastre o pereche de ciorapi de lînă.

Bătrînul lăsă bărbia în piept şi căzu pe gînduri. Maxim aştepta cu mîinile încleştate de capra trăsurii, în vreme ce două baionete îl împungeau în coaste — din dreapta şi din stînga.

Îngîndurarea colonelului se prelungea şi Sagaidarov îndrăzni să tuşească a nerăbdare :

— Ordonaţi să-l iau de-aici ?

— Cum ?... Stai, mi-am adus aminte de canalia asta... Şef de escortă ! Soldatul rămîne la mine. Îl voi interoga, care va să zică, personal. A fost înarmat cînd l-aţi prins ? Nu ? Perfect.

Vizitiul pocni din bici şi caii porniră. Maxim alerga pe lîngă trăsură, ţinîndu-se de o aripă.

Se opriră în faţa şcolii.

Harnic şi iute ca o sfîrlează, Maxim se apucă să deshame caii, alintîndu-i cu fel şi fel de nume, cum nu auzise de la el nici nevastă-sa, Marfa. Apoi îi băgă în şură, le puse dinainte un braţ bun de fîn, duse în casă geamantanele din căruţe şi, după ce isprăvi treaba, se prezentă la

colonel. Aşezat într-o bancă de şcoală, acesta cerceta nişte dosare.

— Bolşevic, ai ? Lupţi împotriva noastră, pezevenchiule ?

— Nu, să trăiţi, exce'voastră. Eu nu-s de aici.

— Atunci ce cauţi aici ? Eşti bolşevic, canalie ?

— Nu, să trăiţi, exce'voastră. Am venit să cumpăr o vacă.

Colonelul îşi plecă adînc fruntea, mai-mai să atingă cu nasul tabelele scrise cu cerneală violet. Într-un tîrziu oftă molfăindu-şi buzele cenuşii şi subţiri ca două căpeţele de sfoară şi spuse :

— N-am uitat ce serviciu mi-ai făcut... Da, frumos m-au mai aranjat atunci soldăţeii mei. Ţopîrlanii ! Puteau să mă şi cureţe. Tu ce zici ? Ai ?

— Aşa este, să trăiţi, îşi fac de cap.

— Precis că m-ar fi curăţat. Ticăloşii ! Îşi şterse o lacrimă şi-l scrută sever, drept în ochi. Spune, frăţioare, tu, care va să zică, vrei să slujeşti patria ?

— La ordin, exce'voastră. Mie-mi place la armată.

— Foarte bine. Cu începere de azi eşti trecut în raţie şi repartizat surugiu la trenul regimentar. Îl cauţi în curte pe subhorunjii Trofimov şi-i ceri să-ţi dea o manta şi galon de fruntaş. Spui că te-am trimis eu.

— 'nţeles, ex...

— Mda, şi găseşte-mi nişte iaurt, care va să zică... Să mănînc şi aici, s-avem şi pentru la drum.

— La ordin, exce'voastră, fac eu rost !
Bătrînul îi dădu o bumaşcă de-a lui Kerenski pentru iaurt şi-l concedie foarte mulţumit de ţinuta voinicească a acestui vechi soldat.
Maxim îl găsi pe plutonier, se îmbrăcă la iuţeală şi-o rupse la fugă în josul uliţii, spre casa ştiută.
În poartă stătea gazda. Era plînsă. Văzîndu-l, făcu ochii mari :
— De cînd ai galoane, păcatele mele !
— Acum merge repede, aruncă el voios, trăgînd cu ochiul spre ferestre. M-am întîlnit cu un general, cunoştinţă veche şi... La voi n-a tras nimeni ?
— Ne-a ferit Dumnezeu.
Maxim intră fără teamă în ogradă.
Sub şopron, Vareniuk se căznea să ascundă maşina sub o claie de fîn. Cînd îl văzu pe Maxim, aruncă furca şi veni spre el.
— E jale... Dacă ferească sfîntul... O să creadă că-s comisar şi-o să ne dea foc.
— Fă-ţi pomană şi nu ne lăsa, se rugă de el femeia. Că unde s-o ascund, sub fustă ?
— Fiţi pe pace, îi linişti Maxim. Acuşica se dă ordin de plecare. Da fîrtatul meu unde-i ?
— Ăla ? N-am mai pomenit gură spurcată ca a lui.
Femeia intră în casă şi se opri lîngă cuptor.
— Ia-l de aici, pentru numele lui Dumnezeu. Dacă-l dibuie iuncherii, s-a zis şi cu noi.
— Da nu-l văd, se miră Maxim, rotindu-şi privirile prin odaia pustie.
— S-a vîrît în hogeag, sărmanul.

— Unde ?
— Uite colea, arătă femeia.
Frîngîndu-se de şale şi răsucindu-şi trupul, Maxim vîrî capul în gura cuptorului, dar nu văzu nimic.
— Vasea, şopti el, unde eşti, frăţioare ?
Se auzi un glas ca din mormînt.
— Aici, frăţioare... (Sudalmă mamă) l-aţi pus pe goană pe albi ? (Sudalmă mamă.)
Stîrnind o năvală de funingine, două ţurloaie desculţe poposiră pe prichici.
— Vîră-te înapoi, îl îmboldi Maxim. Eu am picat prizonier. Uite, acuma alerg după iaurt, da tu Vasea trebuie să ai încredere în mine.
— Cum mă-sa iaurt ? (Sudalmă mamă)
— Suie-te mai sus, te rog ca pe Cristos, cît mai sus. Noi plecăm. Rămîi cu bine...
Îi scutură călcîiul în semn de bun rămas şi o zbughi afară.
După un scurt popas şi o gustare rece, unităţile albilor părăsiră staniţa şi se pierdură în nemărginirea stepelor. Pe la amiază o porni şi coloana de aprovizionare. Maxim şedea într-o căruţă a manutanţei, pe nişte pîini calde, răcnea la cai cît îl ţinea gura şi pocnea de zor din bici.
Peste două zile, prinzînd un moment prielnic, trecu la roşi, aducînd cu el o pereche de cai şi o căruţă cu cartuşe.

Cîntă bucuria în Ilko,
Voioase picioarele-i sînt
Pas în pas cu Fenka. Toc-toc...
Jos, marea urlă, se zbuciumă,
Noaptea-i sfîşiată de fulgere.
Vîntul izbeşte în piept.
Clocotă sîngele-n Ilko. Sîngele clocotă.
— Încotro ? întreabă Fenka.
— Încoace. Hai, repede.
Aleargă, zoreşte poteca
În prund clăbucit se îmbracă.
Hămăie un dulău.
Clipeşte-o lumină.
Nările prind miros de fum.
O lovitură de picior deschide portiţa.

Din întuneric se repede un zăvod furios : mrr-rrr, ham-ham-ham.

O mică podină şi iată uşa :
— Noroc, nea Stepane. Bucuros de oaspeţi ?
— Poftiţi înăuntru.
Strachina, oase de peşte, lingura — la o parte.

Pe masă mîna lui Stepan, lustruită de vîslă. Cît opinca-i lăboiul.

— Şedeţi, numai la gîlceavă se stă-n picioare.
Cei doi într-un glas :
— Nu-i vreme. Trece-ne în balta Tamanului.
— Vorba-i vorbă, nea Stepane.
Tresare luminiţa.

Tresare Stepan.

Vîntul zgîlţîie cocioaba, dă buzna printre uluce : freamătă setcile atîrnate pe pereţi. Chipul pescarului e acum ca de piatră, dar în ochi are un tremur, ca în ochiurile de setcă.

— Auzi, vîntuieşte...

Ilko rînjeşte, buzele-i zvîcnesc.

— Nu ne duci ?

— Nu.

Un răstimp de tăcere, să o pipăi cu mîna.

Fenka îi pune o mînă pe umăr.

— Dă-ne luntrea cu pînze.

— Luntrea ? face Stepan cu jumătate de gură. Cu coaja aia de nucă n-ajungeţi departe. Te răstorni şi pe apă lină.

Vîntul zgîlţie coliba. Geamurile zăngăne. Chiar sub geamuri urlă şi se zbuciumă marea înfuriată, pînă-n prag îşi rostogoleşte valurile înspumate.

Stepan şovăie, se codeşte, e frămîntat de gînduri. Rosteşte vorbele răspicat, cum ai lega nişte noduri strînse unul lîngă altul.

— Vîntuieşte, tovarăşi. S-aşteptăm dimineaţa. Dacă se potoleşte cît de cît, vă trec.

Fenka se mînie, strînge din sprîncene :

— Ascultă, nea Stepane, n-o mai lungi. Timpul trece şi pîn-se luminează de ziuă e musai să fim dincolo.

Pescarul oftează din băierile inimii.

— Unde-i marfa ?
— Asta e.
Stepan împinge lăzile cu piciorul.
— Prea uşoare ca să dea greutate luntrii.
Fenka îl fulgeră cu privirea.
— Mult o să mai stăm la tocmeală ? Ne dai luntrea, ori ba ?
— N-ai teamă, o s-o primeşti înapoi, se amestecă şi Ilko în vorbă.
— În casa mea n-are de ce să-mi fie teamă de nimeni, bufneşte pescarul. Azvîrle de pe masă cu dosul palmei pisoiul care se înfruptă din resturile de peşte şi-şi smulge şapca din cui. Haidem !
Feciorul cel mai mare al lui Stepan s-a retras cu roşii. Pe mezin l-au mobilizat albii. Stepan n-are de ce să ţină nici cu unii, nici cu alţii. Cam ştie însă de frică el comitetului ilegal, alcătuit din pescari şi hamali din satul lui. Să nu-şi aprindă paie în cap cu comitetul ăsta !

Bezna
se învălmăşea
nebuneşte.

Furtuna îneca marea, ca o femeie fierbinte şi aprigă care-şi învăluie iubitul în revărsarea pletelor ei de smoală.
Pescarul mai încercă o dată să-i întoarcă :
— Rău faceţi.
— Pune catargul, zise Fenka, rostogolind pietroaie şi lăsîndu-le să cadă în luntre, ca să-i dea greutate. Luntrea se zbătea în pripon, zornăind lanţul. Cînd păşiră înăuntru, un val era cît pe ce să le-o smulgă de sub picioare.

— Nu vă lipiţi de ţărm, îi dăscălea Stepan. Luaţi-o drept spre miazăzi. Cînd ajungeţi la far, aproape de trecere, aveţi grijă să nu luaţi valul curmeziş. Ţineţi-o pieptiş, pieptiş... Nu vă lipiţi de ţărm... Ei, Doamne ajută. Vira, uşor...
— Vira...
Ilko se opinti în vîsle şi, luată de un val, luntrea se desprinse de ţărm.
Pînza zbucni în sus.
Întunericul înghiţi malul, luminiţa cocioabei, Crimeea. Nu se mai vedea nici Stepan, nu-l mai auziră cînd le mai strigă o dată să fie cu băgare de seamă...
În năvalnica-i goană, luntrea suia, luntrea venea în jos, tremura şi gemea sub izbitura valurilor, călca şi strivea răsucitele lor greabăne înspumate.
Furtuna năpustea spre ei şuierătoarele arcane de spumă ale talazurilor.
Icnirile geamandurilor răscoleau inima.
Un vînt năprasnic burduşea pînza.
Marea se zbătea ca peştele în plasă.
Mîna de fier a lui Ilko stătea încleştată pe cîrmă. Ochii lui focoşi de ţigan scăpărau în întuneric. Cu o caschetă de piele — scăpase ispolul — Fenka scotea apa din luntre. Amîndoi stăteau la pupă, prora era zbîrlită. Ce veselă-i goana !
— Merge ?
— Merge.
— Aruncă pietrele.
— 'Nţeles, arunc pietrele... Prinde tu funga, mi-au înţepenit degetele.

De la trecere încolo o porniră ridicaţi şi coborîţi de valuri. Pale de apă măturau bordul din direcţia vîntului. Departe, în lături, clipea farul.

Mijiră zorile. În pîclă — ţărmul Tamanului, pescăruşi, vaierul răguşit al unei vedete rătăcite.

— Ei, stînga !

Apele verzi veneau de-a dura în iureş bezmetic.

Necruţătoare vijelia se îndîrjea pe viteji să-i doboare.

Goneau cai iuţi ca neaua în spulber, purtînd trei călăreţi.

Cărările de munte se umplură de zvon.

Tufărişul părea că aleargă împotrivă, bătut de vînt, şontîcăind.

Piatra scăpăra sub copite. Ochiul mai ager ca al păsării flămînde aţintea şi scormonea fiecare tufiş. Urechea era la pîndă.

Ocoliră locul numit Caraula lui Ulan — ultimul post de pază. Teritoriul de dincolo era stăpînit de-ai lor. Îşi struniră fugarii, apoi îi lăsară la pas. Ilko era pescar din Kerci. Fenka, o fetişcană abia ieşită din anii copilăriei, nimerise în Crimeea cu un regiment de partizani de pe Volga. Retragerea, prizonieratul, evadarea — şi iat-o cutreierînd munţii cu un detaşament de zelenţi *, din care făcea parte şi Ilko. Aproape tot

*Nume dat în timpul războiului civil şi al intervenţiei străine partizanilor din Crimeea, Caucazul de Nord şi Daghestan datorită faptului că luptau ascunzîndu-se prin păduri (de la zelionîi = verde).

detaşamentul pierise în carierele de piatră. Doar cîţiva izbutiseră să fugă spre Ceatîrdag, Bahcisarai, Baidarî. Îndeplinind o misiune încredinţată de comitetul de partid, Ilko şi Fenka se străduiau acum să se strecoare pe litoralul Mării Negre pentru a stabili legătura cu partizanii de acolo.

Însoţitorul lor era şi el un zelenţ, pe nume Grişka Teaptea. Dat naibei Grişka ăsta ! Purta o manta englezească aruncată pe un umăr şi avea numai braţul stîng vîrît în mînecă, păstrîndu-l slobod pe cel drept ca să poată smulge într-o clipită sabia din teacă, să ridice pistolul, ori să arunce o grenadă. Căciula lui scundă şi rotundă, cu fund de catifea albastră, cum se poartă în Kuban, era trasă în dorul lelii peste nasul julit. Teaptea reteza cu cravaşca rămurele uscate, iscodea peste tot cu privirea lui de vultur şi doar rar de tot lăsa să-i pice cîte o vorbă. Mişcările mîinilor şi picioarelor, plescăituri, scuipături şi clipiri din ochi îi ţineau loc îndeobşte de grai :

— 'Uzişi, 'ţioare ? Ehe, ţţţţ... Jale... Puf-puf. Tra-ta-ta-ta-ta... Mmmm... 'Părare mare... 'Cotro ? Staniţă. Pent' ce ? Cu nişte plicuri... 'Iurea ! Fir-ar... Şi cînd 'ceput... Tiii, ţţţţ... ohoho... Da pe Fedka Gorobeţ, ştii ?

Despre Fedka povesti astfel : îşi vîrî sub nas pumnul cu un deget întins, adică — l-au înhăţat pe Gorobeţ ; puse degetele cruciş înaintea ochilor, adică — Gorobeţ e la închisoare ; îşi rînji dinţii, adică — l-au adus pe Gorobeţ şi l-au luat la întrebări ; apoi Gorobeţ plîngea, capul i se bîţîia între două lăboaie care-l pocneau cu

rîndul şi, în sfîrşit, un deget făcu un cerc în jurul gîtului, o mutră fioroasă, cu limba atîrnînd de un cot : adică, Gorobeţ a fost spînzurat.

Cei doi fîrtaţi călăreau scară în scară, vorbind de una şi de alta.

Fenka se legăna voioasă în şa. Un capăt de obială ce-i ieşise din cizmă se mişca întocmai ca urechea unui cîine jucăuş. Pletele-i roşcovane şi rebele fluturau în vînt, faţa ei lătăreaţă, pătată de soare, rîdea.

— Ilko, îl chemă fata.

Ilko îl lăsă pe Grişka să o ia înainte şi-i povesti fetei ce aflase.

— Toţi munţii sînt plini de partizani — din Taman pînă-n Gruzia, din Obşad şi Krasnaia Poleana pînă prin părţile kabardine. Peste tot luptă, atacă staniţe, oraşe. Trai...

Cărarea cobora într-o vîlcea.

Un strigăt poruncitor :

— Stai !

De după un pietroi năpădit de muşchi se iviră cîteva ţevi de armă, făcîndu-l să semene cu o gură rînjită. O căciulă se arătă în tufăriş. Apoi încă una...

Grişka şuieră lung, cu mlădieri, şi trecu înainte.

De după piatră apărură trei inşi. Îşi puseră în bandulieră puştile hîrbuite. Pe chipurile lor arse de vînt jucau globurile ochilor şi dinţii scăpărau în zîmbet.

— Mă, Griţko, tiutun ai ?

— Am.

Traseră cu coada ochiului spre Fenka.

— De la oraş ?

— Ţţ...

— Din tihăraie, bre ?

— Din... Ho-o !

Caii nu stăteau, şi pace.

Un ultim urcuş şi iată-i coborînd în trap într-o văiugă largă.

Tabăra partizanilor. Departe, în zariştea dintre munţi, marea. Colibe, un bordei. Din coşul bucătăriei de companie ieşea fum. Erau îmbrăcaţi de iarnă, dar zdrenţele lor nu prea păreau să ţină de cald. Trofim Kulik tocmai monta o mitralieră :

— ...Închizătorul : pragul, tija de armare, percutorul, nuca, gheara de extracţie şi arcul percutorului... Cînd cartuşul intră strîmb, tragi banda spre stînga şi armezi tija pînă la refuz. Da lucrul cel mai de seamă pentru un mitralior în condiţii de luptă e să strîngă bine şurubul, uite-aici... şi-i lipi lui Petka o palmă peste fund.

Petka pipăia cu sfială piesele mitralierei.

— Cum vine asta, nene, tir cu ţintă nevăzută ?

— Tu învaţă întîi să nimereşti într-un zid, pe urmă vedem noi. Şi ia aminte, cînd tragi, nu cumva să astupi ţeava cu degetul, ori să încerci să vezi ce-i înăuntru.

În bordei, Alexandr, comandantul, juca dame cu gospodarul detaşamentului.

— Hai noroc, fraţilor, îi salută Fenka, şi sări din şa.

În timp ce Fenka îi trata pe oameni cu tutun de Crimeea, iar Ilko lega caii, Teaptea se înfăţişă înaintea comandantului :

— Am onoare să raportez.

— Cine-a venit ? întrebă Alexandr.

— Păi, Ilko Valet... Cu el e una, mmm, o puicuţă politică, guriţa fragă, nasu-n vînt... Ţţţ... Cică o să organizeze la noi o celulă, să fie ca la Moscova. Şi umblă-n nădragi... Ptiu... scuipă Grişka, şi se aşeză pe un cheson.

Gospodarul luă dintr-o dată patru piese. Scîrbit, Alexandr mătură cu palma bucăţelele de coajă de pîine, albe şi negre, şi sparse tabla de joc de căpăţîna ţuguiată a gospodarului.

— Un hoţ, asta eşti. Un hoţ şi jumătate. De cînd vreau să te spînzur şi tot uit.

— Glumiţi, he-he-he...

Intrară Ilko şi Fenka.

Mîna lui Alexandr era fierbinte şi vîrtoasă ca un caras zdravăn. Pe faţa lui uscăţivă, cu buzele strînse, ciupită ici-colo de vărsat, se citea tristeţe şi oboseală.

— Cîş !

Gospodarul şi Grişka se făcură nevăzuţi.

Comandantul puse o sticlă pe masă — masă care nu era decît un butuc — şi scrută fata cu o privire grea, fără să se uite ce scrie în ţidulă. Ce ţidulă ! Vede el mai bine. În bordei mirosea a humă şi a manta mucedă.

— Ce-aţi adus ? întrebă Alexandr.

— O tipografie portativă.

— Bravo !

— Gata la ordin ! răspunse în glumă Ilko, apoi povesti cum a fost nimicit grupul din Kerci al partizanilor.

Începură îndată să frămînte şi să răsucească pe toate feţele treaba care-i interesa.

La închisoarea din Novorossiisk zac cinci sute de tovarăşi.

Îi aşteaptă groapa.

Ei aşteaptă izbăvirea.

Închisoarea trebuie atacată.

Atacul îl pregătea comitetul orăşenesc ilegal. Dar căzuse şi acest comitet — al patrulea la număr. Alexandr îi chemă în bordei pe comandanţii de companie, de al căror devotament era sigur ca şi de precizia cu care băteau pistoalele lui, şi le vorbi astfel :

— În fiecare ceas, în fiecare clipă ne paşte o moarte năprasnică. De te-ai ascunde în fundul mării, de te-ai înălţa deasupra norilor, soarta te-ajunge oriunde. Sîntem gata cu toţii să întîmpinăm soarta cu pieptul deschis ?

— Mai încape vorbă...

— Le-arătăm noi...

Comandantul de companie Ciumacenko, evadat nu demult, tocmai cînd erau să-l ducă în faţa plutonului de execuţie, hotărî pentru toţi :

— Fie, dacă aşa ni-e dat. Mai bine să ne strivească pe toţi zidurile temniţei, că şi atunci, acolo, bieţii de ei or primi mai uşor moartea.

— Să ne încredem în curajul nostru şi în destin, încheie Alexandr, care avea o slăbiciune pentru cuvintele mari.

Fenka nu-şi lua ochii de la comandant. În minte i se perindau cîte auzise despre faptele lui vitejeşti, despre acţiunile încununate de succes puse la cale de el.

La ceasul mesei, cînd oamenii se îngrămădiră cu gamelele lîngă bucătărie, un tînăr furier, mărunţel şi adormit, citi cu glas tare :

ORDIN
pe detaşamentul de partizani roşii şi zelenţi

Cu ocazia plecării mele secrete în direcţie necunoscută, îl numesc în locul meu comandant pentru termenul scurt de două zile pe Grigori Teaptea, iar comisar pe tovarăşa nou-venită şi poruncesc cu străşnicie să vă vedeţi de treabă, chit că e muiere. Punctul doi. Tovarăşului Pavliuk şi lui Suslikov Deniska din compania unu să li se ardă cîte douăzeci de trăgători pentru purtare nedemnă, adică jaf şi banditism. Jos... ! Trăiască... ! Măcar că n-are ştampilă, prezentul ordin e autentic şi valabil sută în sută. Ura !

Coada din faţa bucătăriei răcni :

— Uraa-a !...

Muzica unităţii, care tocmai isprăvise de mîncat, linse lingurile, se şterse la gură de grăsime şi aclamă şi ea cu o mică întîrziere.

În semiîntunericul din bordei, Savciuk, soldat vîrstnic din armata veche, scotocea într-un maldăr de epoleţi :

— O dungă şi patru stele — căpitan... Simplu, cu două dungi — colonel... Bagă-ţi bine în cap.

Tot încercînd epoleţii, Alexandr povestea :

— Ce mai tărăşenie a fost aici săptămîna trecută ! Unul Juciok din a doua face rost de nişte

foiţe şi nu ziceţi că într-o singură noapte a lefterit toată compania ?! Straşnic jucător, pramatia. Dimineaţa, unde-i Juciok ? Nu-i Juciok. Ceva mai tîrziu, aflăm că Juciok al nostru petrece la oraş. Spuneţi şi voi dacă nu-i într-o doagă. Că dacă se pitea undeva într-o locuinţă conspirativă, mai treacă-meargă. Da el, nu, vrea să facă pe grozavul. Gagică pe genunchi, armonica în mînă şi — mînă birjar ! Mai trece o zi, trec două, hait ! A picat, gogomanul. Trei zile în şir l-au snopit în bătăi şi i-au pus sare pe răni. Şi-a feştelit-o, otrava, după două sute cincisprezece vergele — alelulia ! Avem un om printre copoi, care ne-a dat de ştire. Apucă-te şi mută tabăra, amestecă legăturile cum ai amesteca, frate, cărţile la joc — mare bătaie de cap !

Fenka înfuleca nişte friptură de berbec şi asculta, numai urechi.

— Mă întrebi despre disciplină, urmă Alexandr. Da, ştiu, disciplina-i bună şi trebuie să ţinem la ea ca la ochii din cap... Rabdă foamea şi frigul, fii tare în luptă, iar de nu, ştii ce bucurie te aşteaptă. Dar ca să spun cinstit, cu disciplina asta ne-am cam bătut un cui în cap... Mînă, arde-i, dă-i bătaie. Cam atîta ar fi destul pentru noi... Să te uiţi bine la marinarii din compania a doua. S-au sălbăticit în munţi, zău aşa. Unora li s-a întîmplat să n-aibă cu cine schimba o vorbă un an şi mai bine. Zilele trecute, hai să dau un exemplu cu doi din ăia vinovaţi, de tîlhărie. Cînd să se culce ca să-şi încaseze porţia de vergele, nu vor. Dacă sîntem vinovaţi, zic

ei, împuşcă-ne. O mîndreţe de flăcăi amîndoi. Ce era să facem, i-am trîntit la pămînt. Parcă-s nişte fiare toţi. Şi încă ceva — fii cu ochii pe Grişka. Mare pişicher şi ăsta. De mult trebuia să-l trimit la sovietul teritorial, însă am nevoie de el.

Deghizat în ofiţer, Alexandr porni călare la oraş, însoţit de Savciuk.

Era noapte.

Pe creastă, degerau posturile de pază.

Dinspre nord-est bătea un vînt tăios.

În tabără ardeau focuri. Spre focurile acelea se trăgeau de ici, de colo, nişte bărbaţi buhoşi, mohorîţi. Aduceau braţe de paie, se uscau la căldură, îşi prăjeau deasupra flăcărilor rufăria de corp, îi strigau pe artelnici, atîrnau de crăcane gamelele lor afumate, se plîngeau proaspătului comisar :

— Eh, tovărăşico, of, tovărăşico...

— Parcă-am fi nişte javre răpănoase.

— Eu n-am fost la baie de la sîn Niculae. Mă mănîncă de nu mai pot...

— Vai de capul nostru.

— Cică roşii sînt prin apropiere. Aşa-i ?

— E-eh !

— Dacă stai să te gîndeşti, sovietul ar trebui să ne plătească soldă. Că păzim tufişurile astea unii de un an, alţii de doi, iar ca să ne dea careva ceva, ioc.

— Şi e o umezeală, de ne-a chircit remontismul.

— Ne roade pacostea asta, de ne ia dracu ! E destul să plouă la Arhanghelsk, sau mai ştiu eu unde, că tu aici umbli cocîrjat.

— Păzim tufişurile, îi ofticăm pe cazaci şi-aşteptăm să vină tovarăşii. Cam asta e viaţa noastră ostăşească.

Se răsucea Fenka între grupurile astea de bărbaţi ca scînteia în talaş.

Trecea de la un foc la altul, urmărită de priviri leneşe cum e păduchele sătul.

— Asta-i spirt...

— A trecut prin multe şi ea...

Pe o rogojină mare, gospodarul detaşamentului spinteca o vită jupuită. Alături, vreo cîţiva îşi tăiau de opinci din pielea care nu apucase încă să se răcească.

Ilko şi Grişka erau prieteni la cataramă.

Stăteau amîndoi tolăniţi lîngă foc, pe o lespede de piatră, iar Grişka meşterea o ştampilă dintr-o jumătate de cartof. Bineînţeles, asta numai aşa, să-i treacă de urît. Flăcările făceau să-i scapere inelele din degete, unele cu pietre, altele fără. Se căznea şi sufla din greu, de ziceai că e înhămat la un car. Cînd isprăvi, îşi admiră opera, apoi frecă uşor cu un tăciune şi poc ! şi-o lipi de palmă. Dibace ştampilă, desluşită. Grişka o zvîrli în foc şi prinse a zice tărăgănat un cîntec de-al hoţilor :

Vrăjit de-a ta frumuseţe
Hai cu mandea, să vezi cum zulesc,
Cum dau bortă-n dughenele pieţii
Să petrecem şi să te-nţolesc.

La pieptul lui Grişka trei funde : roşie, verde şi neagră. Şic ! Ilko rîse :

— Ce-i cu luminaţia asta ?

Grişka îşi netezi fundele şi explică :

— Roşul e lumina vieţii noi, zorile revoluţiei... Verdele e culoarea unităţii. Negrul e doliul după capital...

Apoi se vîrî în paie şi începu să sforăie.

Pe Ilko îl trase inima spre focul cel mai mare, unde tot scăpărau în bătaia flăcărilor pletele roşcovane ale tovarăşei comisar.

Printre ceilalţi, pe un muşuroi care se mai dezgheţase la căldură şi peste care îşi aşternuse mantaua împăturită, şedea Trofim Kulik, cel mai bun mitralior din detaşament. Tot răsucindu-şi mustaţa tutunie, soldăţească, el îşi spunea povestea. Vorba lui domoală amintea de susurul melancolic al unui părîiaş.

— Că doar şapte anişori de militărie şi încă trei în prizonierat, nu-i glumă. Mi-am trudit destul mîinile şi picioarele — un-doi, un-doi, şi nu vă mai spui de cîte ori m-au trecut sudorile morţii. Cînd mă-ntorc, o găsesc acasă pe maica-mea oarbă, şade şi aşteaptă s-o ia moartea. În bătătură, nici tu un puişor acolo. Nimic. Nici un cîine barem. Şura s-a prăbuşit, totul e strîmb, hîit, de parcă n-ar fi casă de oameni. Pe taica l-au tăiat roşii, fratele s-a retras cu unităţile din Taman, nişte unchi s-au băgat la Denikin, pas de te descurcă cine are dreptate. Ei, zic, Doamne ajută şi pe-ai noştri şi pe-ai voştri, numai pe mine să mă lase în pace...

— Deştept...

— Deştept, şi nu prea...

— Groapă aici, groapă dincolo, stai în loc drept la mijloc, că de, cine pică, nu se mai scoală.

...Ei, n-am lăsat să mă răpună jalea şi m-am apucat de treabă. A trecut aşa cam la un an, şi m-am pus pe picioare : mi-am luat un căluţ, numai eu ştiu cum l-am plătit, mi-am încropit un crîmpei de gospodărie... Da spuneţi şi voi, oameni buni, ce gospodărie e aia fără muiere ?... Şi mi-a dat în gînd să mă-nsor, că oricum ai învîrti-o, fără asta nu se poate. Ei, ochesc eu o fată, Marka îi zicea, ne punem pirostriile şi gata. Şi era Marka mea voioasă, cu obrăjorii ca spuma laptelui, cu sprîncenele negre, cu năsucul în vînt, de-ţi rîdea inima cînd te uitai la ea. De gospodină, nu mai zic. Se pricepea mai bine ca una bătrînă...

Trofim căzu pe gînduri, apoi oftă din rărunchi, ca atunci cînd ieşi dintr-o apă adîncă şi furioasă.

— Eh, fraţilor, în vremurile astea de restrişte, nu-i e îngăduită omului nici o bucurie.

— Trăim de parcă am călca pe-un tăiş de cuţit, întări unul.

— Viaţă cusută cu aţă...

Trofim miji ochii şi lăsă fruntea în pămînt. Apoi îşi scoase punga de tutun de la brîu, îşi aprinse cu ticluială luleaua şi luă vorba de unde o lăsase :

— Vine ordin : mobilizare... Pînă-aici ne-a fost fericirea, mie şi Markăi... Război îmi trebuia mie...

— De, la plăcinte înainte...

— Ai văzut tu om să i se fi urît cu viaţa ?
— Uită-te-n jur cîtă jale şi cîtă cazna...
—...Ne-am strîns noi vreo douăzeci de inşi, cam de un leat, ne-am luat fiecare cîte o traistă cu pîine şi hai în codru. Acolo, ne facem surle, ne cioplim ghioage zdravene, şi stăm. Trece o săptămînă, trec două. De frică, nici nu scoatem nasul la lumina zilei, de ziceai că sîntem bufniţe. Într-o zi, ne pomenim cu bătrîni de-ai noştri că vin într-un suflet, bocind şi jelind : cică a năvălit în sat detaşamentul de pedepsire sub comanda prinţului Trubeţkoi, îi vînează pe dezertori, taie vitele din bătăturile oamenilor, batjocoresc fetele şi nevestele.
— În războiul aista muierile au pătimit de la tăte oblăduirile : unul vine şi omoară gîştele, altul scoate oaia din ogradă, iară cîte un viteaz se bagă drept sub fustă.
— Păi, de unde să ia soldatul ?
— Nu ştii cînd dă Dumnezeu...
— ...Ţinem noi sfat, ca la armată. Şi ne dumerim cum că singura scăpare e să le facem de petrecanie fiarelor. Uşor de spus, da cînd e să treci la faptă, frige. Am întors-o noi pe toate feţele — că eram o droaie, fiecare cu un gîtlej de calibru treizeci şi trei, şi-am lăsat-o încurcată pîn-la urmă. Ce să batem apa în piuă ? Haida ! Ne apropiem tiptil de sat, încă nu mijise bine de ziuă. Ce se mai aude ? Ce să se audă, luminăţia-sa prinţul a plecat prin alte sate, dar a lăsat aici o garnizoană... Bun... Dăm buzna la primărie, care cu toroipanul, care cu puşca şi

răcnim cît ne ţine gura. Facem praf garnizoana aia — şaptezeci au fost — şi fuga pe la căşile noastre... Aici, jale mare : lui cutare i-au dat foc, pe cutare l-au jefuit, pe cutare l-au pus la cazne. Pînă am găsit-o pe Marka mea, mi-au ieşit ochii : se vîrîse sub cuptor şi nu mai voia să iasă de-acolo. Plîngea şi rîdea : „Vino-ţi în fire, prostuţo, zic, linişteşte-te". Cu chiu, cu vai o scot eu la lumină şi... mai-mai să n-o recunosc... Era galbenă şi scofîlcită la faţă, capul i se bîţîia într-una şi strîngea în mînă o ureche de om cu urme de muşcătură... Au silnicit-o, lepădăturile, iar ea, biata, aştepta să nască, purta în sîn primul ei copil. Ei, pesemne că aşa ne-a fost nouă scris. Nu era timp de jelit : se întorcea prinţul ! Trebuia s-o zbughim îndărăt în codru. Ne suim noi pe cai şi cînd să pornim, Marka nu şi nu : s-o iau cu mine, că nu rămîne acasă nici moartă. Îi spun că uite aşa şi aşa, mă rog de ea, degeaba : nu rămîne, şi pace bună. Ori, noi între noi statornicisem să nu calce picior de muiere în detaşament şi ţineam înţelegerea asta cu străşnicie. Ce-i de făcut ? Ne-am depărtat cam vreun kilometru de staniţă, da Marka alerga pe lîngă cal, se agăţa de scară. Şi-odată m-a apucat o furie, că mi-era şi ruşine de fîrtaţi, şi-am ars-o cu biciuşca.
— Întoarce-te !
— Nu mă goni, Trofimuşka, inimioară !
— Întoarce-te, nu mă scoate din răbdări !
— Nu mă pot întoarce, soţiorul meu scump.
— Întoarce-te, muiere smintită, am urlat eu ca ieşit din minţi.

— Săraca de mine, tu mă îngropi cu zile, omoară-mă, că tot nu mă duc!

Atunci mi-am împietrit eu inima, am smuls arma de pe umăr...

poc

și-am pornit goană să ajung detașamentul din urmă.

Trofim își scoase smucit șapca și-și plecă și mai adînc în piept capul cărunt, ca presărat cu făină.

— Dumnezeu să te judece.

— Ehe-he...

— Viața, fir-ar să fie!

Peste chipurile arse vîntul așternu o umbră fugară.

De pe crestele înviforate coborîră spre focuri santinelele înghețate bocnă. Brațele strînse covrig, mîinile cu degetele zgîrcite în mînecile vîrîte una într-alta, omăt pe glugi, crustă tare de zăpadă pe paturile armelor, glasuri răgușite:

— Ce, sîntem cîini?!

— Unde-s șefii?

— Bătaie de joc.

— Ne-au înghețat și mațele.

— Nițel vin de ne-ar da.

— Douășpe ceasuri în șir, fără schimb.

Le făcură loc în tăcere.

Se așezară lîngă foc, clănțănind din dinți. Degetele înțepenite nu erau în stare să desfacă moletierele. Mantalele întărite scoarță de ger se lipiseră de bluze.

Treptat, focul dezgheță gîtlejurile și învioră privirile.

Fenka îl zgîlțîi pe Grișka pînă îl trezi:

— Dă-mi lista cu schimburile.

Buimac de somn, Grișka mîrîi ceva și vîrî mîna în tureatcă unde ținea toată cancelaria.

— Mai repede! striga fata nerăbdătoare, auzind în spate explozii de înjurături.

Grișka se frecă la ochi: Fenka...

— Hm... Se înfășură în manta și-i întoarse spatele. Merge și fără pază.

— Vreau tabelele nominale ale companiilor.

— Zît.

— Ei?

— Ia mai slăbește-mă, scîrbă!

Grișka se ridică într-o rînă, aruncă niște vreascuri în foc, scoase din sîn punga cu tutun, apoi scuipă țîșnit, cu un fel de șuierat.

— Asta ai văzut?

Și arătă ce anume.

Cineva rîse cu poftă.

Grișka se apucă să înjure cum îi venea la gură:

— Eu sînt comandant aici, tu ești o lepră, o putoare, o scîrnăvie... Hho! Chh, ptiu...

În jur, tăcere.

Vreascurile jilave trosneau. Răbufni o pală de fum. Pe Fenka o înecă tusea. Se întoarse puțin într-o parte și spuse calm:

— Trebuie să punem neapărat santinele. Dă-mi lista. Cine-i la rînd?

Andriușka Șcerba, care înfuleca niște cartofi copți, se opri din mestecat:

— Ce rînd ! Să se ducă gaşca lui aia vajnică. Să se mai dezmorţească şi ei niţeluş, că nu ştiu decît să bea spirt şi să tragă la aghioase în bordei.

Două-trei glasuri îngroşate de răceală îi ţinură isonul.

Ce era : în jurul lui Grişka se învîrteau vreo zece fîrtaţi : „Garda de onoare". Mîncaţi, băuţi, încolo — chiul pe capete. Şi călăreau nişte cai cum rar se văd. Grişka se făcea luntre şi punte pentru băieţii din gardă. Să pună el pe careva santinelă — nu se pomenea.

Comisăreasa trînti o sudalmă, luă cîţiva voluntari şi tot grupul se mistui în bezna geroasă. Veghează toată noaptea drumurile, în vînt şi frig, iar cînd se lumină de ziuă se întoarseră în tabără unde se îngropară în paie, în somn.

Ilko nici nu apucă bine să se încălzească sub manta.

Ţipete
hărmălaie
învălmăşeală
colbăraie...

Sări în picioare.

Scandal
sfadă
tărăboi...

La intrarea bordeiului — Grişka Teaptea cu garda lui cea nărăvaşă.

— Ia fă-te încoa, tîrfă.

— Ţi s-a urcat la cap, mă ?

— A venit cu traista în băţ.

— Huo !

Atraşi de hărmălaie, oamenii veneau fuga de peste tot.

— Ia mai...

— Fir-ar...

— S-o prind numai de chica ei a tunsă...

— Da ce vrea, să-ngheţăm ?

Din bordei ieşi Fenka, cu mantaua pe umeri.

— Nu vă dau.

Cereau spirt. Ca să se încălzească. După vorbele astea, harababura, ţipetele şi sudalmele se stîrniră şi mai rău. Mutra lui Grişka, încinsă de o fierbinţeală rea, se apropie ameninţătoare de obrazul comisăresei :

— Şi zi aşa, nu dai ? !

— Nu.

— Nu dai ?

— Nu.

Fenka se răsuci pe călcîie şi, zdrobind cu tocurile grunjii îngheţaţi, intră în bordei, fără să se uite înapoi.

Cîţi erau acolo — Grişka, garda lui şi vreo cinci-şase beţivani, pe jumătate adormiţi, care nici nu înţelegeau bine despre ce este vorba, ţinură un fel de sfat şi hotărîră s-o achite pe comisăreasă : li se făcuse de băutură.

Între timp, oamenii se trezeau, se scărpinau, se închinau cu faţa la răsărit, unde se crăpa de ziuă, puneau gamelele la încălzit. Ilko se zbuciuma între grupurile din jurul focurilor, pe unii îi apuca de mîini, pe alţii de picioare, pe cei care mai dormeau îi înghiontea.

— Sus, fraţilor... Repede... Nea Gnat... Trişka... Dumnezeule sfinte, au dus-o pe comisăreasă la moarte.

Cîţiva porniră în goană. Ilko în frunte, cu pistolul pitit în mînecă. Sub piciorul iute şi sprinten, cărarea împroşca pietriş.

Escortată de gardă, Fenka mergea cu pas întins, cadenţat. Avea o ureche sfîrtecată.

— Stai ! Încotro ?

— Ce vrea ăsta ?

— Mergem la spart piatră.

— Ia mai lasă-te de iordane.

— S-auzim ce turui.

— Păi, ăsta-i toarta de la găleata aia de lături.

— Se crede mai cu moţ !

— Ia dă-i una !

— Cară-te, Valet !

— Stai, canalie ! strigă înnebunit Ilko şi ridică pistolul. Nea Gnat, Vaska...

Mîrîituri, stropşeli.

Veni în fugă Ignat, unchiul lui Ilko. Mai veniră Sivîi, Iakovenko, Şcerba, Handus şi alţii.

— Ce-i cu voi aici, mă feciori ?

— Păi...

— Aăăă...

— Vinzi un prieten pentru o muiere, javra dracului ?

— Ei ? Ilko lipi ţeava pistolului de ceafa păduchioasă a lui Grişka. Viaţă sau moarte ?

Grişka se muie pe loc.

— Gata, Valet... Eu, nici gînd...

În jur însă se auzi :

— Aşa, ai ?

— Ete-te...

— Desfăşurare în lanţ !

Garda sări într-un şanţ. Ilko cu ai lui ţuşt după nişte pietroaie. Se auziră închizătoarele : ţivlic-ţivlic. Schimbul de focuri părea de neînlăturat. Şi hotărît că ar fi tras unii în alţii, dar noroc de cei mai în vîrstă care se proţăpiră la mijloc, cu picioarele răşchirate :

— Ho, diavolilor !

— Să nu cumva, zăbăucilor !

— Mama voastră de împieliţaţi !

Se ciorovăiră cît se ciorovăiră şi pînă la urmă ieşiră din adăposturi, strîngînd însă în palmele lor aspre puştile şi pistoalele. În drum spre tabără, se tot luau în colţi, dar bătrînii săreau cu ciomegele şi-i despărţeau. Fenka venea în urmă. Scuipa roşu.

Perdeluite de zăpada viscolită, piscurile munţilor spătoşi păreau că se leagănă : dimineaţa se scălda în vifornită.

Alexandr sosi în goana calului.

— Ce-i pe aici ? o întrebă el pe comisăreasă.

Ştergîndu-şi cu mîneca mantalei sîngele închegat de pe obraz, Fenka povesti totul. Îngrozit de cele aflate, Alexandr scuipă cu năduf şi socoti că e mai sănătos să-i trimită pe cei doi la oraş : şi acolo era nevoie de oameni, mai ales că se punea la cale şi atacul închisorii.

Ilko îşi luă rămas bun de la unchiu-său şi dădu fuga pe cărare s-o ajungă pe Fenka din urmă.

35 — 731

Noapte, pe o stîncă bătută de vînt străjuind marea...

Focul în vălul de fum pare o tufă de liliac în floare.

Ciorchine de stele coapte.

Ilko şi Fenka.

Pe o manta, ghemuiţi strîns unul într-altul. Inima tresaltă de o duioşie năvalnică. Fenka îşi aduce aminte de Trofim : „...mi-am împietrit inima". Ce simplu şi ce bine spus ! Rîde încetişor.

— Tu ai putea să mă dobori cum a doborît-o mitraliorul pe Marka lui ?

— Da.

Îşi întări spusa, scuturînd dîrz din cap. Ochii îi erau scăldaţi într-o lumină voioasă, sîngele zvîcnea uşor în capul lui fără de griji.

O rafală haină de vînt smulse focul şi-l duse să-l piardă. Somnul le fu bîntuit de un viscol de vise. Deasupra ţipetele gîlgîite ale zburătoarelor nopţii. Dedesubt, jos de tot — iureşul rostogolit al apelor mării.

Dimineaţa îi trezi cu o ploaie de suliţi aprinse. Se împleteau cărări înguste croite de fiare. Ilko simţea pămîntul vibrînd sub călcîie. Fenka ţinea lesne pasul, avea picioarele fierbinţi, vînoase, aidoma fugarilor iuţi ca vîntul care stau locului doar atunci cînd cad sufocaţi. Ochii ei rîdeau mai veseli ca însoritele pajişti din codru.

Oraşul era în friguri.

Zi şi noapte se scurgeau puhoi spre port : cufere, geamantane, oameni. Dinspre gară, dinspre oraş. Străzile vuiau de căruţe şi de strigătele surugiilor :

— Hai, dii ! Nii-i-i !

Lipite de chei, nave englezeşti, franţuzeşti zvîrleau din cală pe ţărmul rusesc efecte în baloturi, conserve scoţiene, lăzi cu unt de cocos, lapte condensat şi altele, lăzi cu muniţii pe care stătea scris cu slove cernite :

TRAGE FĂRĂ ECONOMIE CĂ MAI PRIMEŞTI

Oraşul era plin de groază şi panică.

În piaţă, de stîlpii de telegraf atîrnau nişte zdrenţuroşi : laţuri de sîrmă la gît, mîini spînzurînd jalnic, limbi umflate — basta.

Seara, în localurile învăpăiate spumega veselia. Tarafurile ciocolăţii zîmbeau cu slugărnicie. Plîngeau viorile: Silvia, Carmen, Troika cealaltă, tristă, care goneşte pe malul mămucăi Volga... Michel, Diana, George, Angelica... Ochi goi ca o chelie, ca nişte nasturi de sidef. Nări căscate, fremătînde, întocmai ca la cai după o goană nebună. Pe un vîrf de cuţit — hapul salvator :

— Aah !

Noaptea, oraşul înlănţuit în auritele ghirlande ale luminilor se tînguia şi dansa sub năprasnica şi îngheţata suflare a vîntului de nord-est. Noaptea, pe capul Tonki se înşiruiau ghirlande de detunături : contraspionajul armatei îşi cîştiga pîinea şi faima.

O dată cu zorile, undeva departe începea canonada : de dincolo de Kuban, roşii băteau la uşă.

Ilegaliştii aveau o viaţă a lor, rînduită de legi fundamental deosebite de cele care stăteau ţintuite de om, precum ghiuleaua de picioarele ocnaşului. În ameţitorul caleidoscop al zilelor se succedau izbînzi, eşecuri, bucurii, dar astea să le numeri pe degete.

Comitetul avea sute de ochi, sute de mîini.

În oraş se decretă mobilizarea : comitetul din ilegalitate trimitea oameni la punctele de recrutare, să facă agitaţie şi să ducă în detaşamentul din munţi pe cei mai de nădejde.

Pe o linie moartă stătea garat un vagon cu cartuşe : vagonul să fie descărcat şi cartuşele transportate în munţi.

Tulburări într-un divizion de artilerie din localitate : de stabilit legătura, de organizat acţiunea ; la noapte — ofiţerii la popreală, soldaţii — în munţi.

Era nevoie de bani : se va face o colectă în rîndurile docherilor şi cimentiştilor ; se va da neîntîrziat o lovitură la colonelul Salomatov — se pregăteşte s-o şteargă peste graniţă şi nu se poate să n-aibă aur.

Să fie lichidat Cernîş, şeful ohranei. Atîrnarea de coaste, scrumbia cu setea, bătaia cu vîna de bou, cu vergele, ace vîrîte sub piele, unghii smulse — toate astea sînt opera lui. De după zidurile închisorii răzbate un vaier : „Lichidaţi-l pe Cernîş !" Celulele raionale urlă : „Faceţi-i de petrecanie bestiei !" În scurtă vreme el a împuşcat trei comitete din ilegalitate pînă la ultimul om. De cîte ori s-a tras în el, chit că o dată au aruncat şi o bombă, nimic. Agenţii au trimis pe foiţă de ţigară o informaţie : „Cernîş se duce la o consfătuire la statul-major. Pleacă pe la trei."

Clădirea statului-major se înalţă în plin centrul oraşului. Nu are a face. Cernîş trebuie lichidat. În odaie se aflau şase inşi. Dintr-o întîmplare.

Au tras la sorţi.

Ilko scoase bobul de linte însemnat.

Dădu pe gît un pahar de spirt curat. Paharul îi tremura în mînă şi o parte din băutură i se prelinse pe piept. Faţa lui ţigănoasă, arsă de vînt, se întunecase de clocotul sîngelui.

— Fenka, tovarăşi, o ţigară.

Cineva îi întinse o tabacheră. Bîjbîi după o ţigară, şi-o aprinse de la ţigara Fenkăi. Simţea ceva arzîndu-l la ceafă.

Cînd să iasă, îşi aduse aminte : tot aşa îl ardea la ceafă şi atunci cînd îl duceau la execuţie, în pădurea Balabanovskaia.

Pufăit de automobile
amestecătură de feţe
zăngănit de pinteni.

Ilko străbate străzile. Poartă un coş pe cap.

— Ia covrigii... Calzi covrigii...

Statul-major.

Iată-l pe Cernîş : căciulă, mustăţi, manta gri-deschis, pieptul plin de decoraţii.

Ilko îi iese înainte.

El !...

Acum...

Ra-pa-pa-pa-pa-pac !

Tot încărcătorul în plin.

Cernîş stă cu mîinile înfundate în buzunare şi rîde.

De spaimă, Ilko nici nu poate să fugă. Îl săgetează un gînd : „Poartă platoşă, mi-a spus mie cineva..."

Copoii şi cazacii dădură năvală de prin curţi. Scurta soldăţească vătuită a flăcăului se făcu ferfeniţă sub săbii.

Într-o singură zi trimiseră în munţi un întreg convoi cu carne, în piaţă înecară un copoi în latrină, în golf dădură foc unei nave încărcată cu muniţii. Iată cum a fost cu isprava asta din urmă : brăzdînd cu pieptul marea zbuciumată, un vaporaş cochet sosi peste noapte în port din îndepărtata Marsilie. Iar a doua zi dimineaţa, la locuinţa muncitorului Piotr Oleinikov — punct de întîlniri conspirative — se înfăţişă, deghizat în căpitan englez, marinarul ilegalist Gherasim. Ceru o sticlă de rachiu şi una de benzină. Rachiul îl turnă în el, iar sticla cu benzină o puse în buzunar şi plecă fără să mai spună o vorbă. Cînd îi văzu galoanele, căpitanul portului îi dădu numaidecît şalupa cerută şi Gherasim plecă „să recepţioneze muniţiile". După o jumătate de ceas, vaporaşul pălălăia în radă, depozitele de muniţii din cală săreau în aer bubuind asurzitor şi un fum negru întuneca zarea. Simplu.

Un nou bileţel din închisoare : „În fiecare noapte vin să ia alţi tovarăşi, care nu se mai întorc. Salvaţi-ne, nu ne lăsaţi !"

Îţi se rupe inima, dar ce poţi să faci, doar asta nu e joacă — hocus-pocus, şi gata !

La pregătiri lua parte şi Fenka. Alerga într-un suflet toată ziua : ... cumpără-i pe gardieni, aranjează cu semnalizarea, telefoanele, cheile, paza, înţelege-te cu Alexandr. Făcea treabă, nu glumă, cînd, deodată, haţ ! — o înhăţară şi pe Fenka.

Ilko, ciopîrţit de săbii şi stîlcit în bătăi, era tîrît de picioare pe unul din coridoarele închisorii. Capul i se izbea de trepte, mătura pardoseaua. O broască scheună ruginit. Duhni a putoare acră, a piatră rece.

Îi făcură vînt şi —
buf,
într-un ungher.

Frigul şi durerea care urlau în el, îl treziră. Cu multă caznă izbuti să se ridice în picioare.

Nu era chip să şadă nici în capul oaselor, nici culcat. Spatele hăcuit fîşii era tot un cheag de sînge. Îşi obloji cu limba gingiile cu dinţii sfărîmaţi. Se rezemă de perete să nu cadă şi-l podidi un plîns cu hohote.

. . . .
. . . .
. . . .

După cel dintîi interogatoriu îl azvîrliră în celula celor osîndiţi la moarte. Dădu acolo de Petka Koldun şi de tovarăşul Serghei.

— Bună.

— Bună.

— Zgărdiţă ?

— Da de unde ! Totul e aranjat la mare fix,

cum ai potrivi roata pe osie. Aşteptăm numai să ne aducă din clipă în clipă şperaclele de la fierăria noastră.

Parcă-i mai veni inima la loc şi-l mai lăsă sfîrşeala aceea vecină cu moartea. Se însenină Ilko şi privi în jur : o celulă bătrînă şi gîrbovă.

Mai domoală decît pasul boilor era depănarea zilelor tulburi. În schimb, nopţile vuind de răcnete, de vaiete, de zgomote ţăndărite, treceau iute. În celula osîndiţilor la moarte — nici tu pat, nici tu masă — numai ziduri goale. Pe jos, apă pînă la gleznă. Care avea putere stătea în picioare zile în şir. Ceilalţi şedeau sau zăceau în apăraie.

În fiecare noapte veneau să ia dintre ei :

— Makarenko.

— Zent.

— Sidorov Ivan.

— Acilea.

— Kaliughin.

— Eu.

— Kasapenko.

Tăcere.

— Kasapenko Petro.

Dintr-un ungher, o voce pripită :

— Aici e... A murit de izantimatic, a-nceput să pută...

— Cu lucrurile, pregătiţi !

Ce să se pregătească ! Care are tutun şi chibrituri, le lasă în celulă — păcat să se prăpădească, se mai uită o dată, cu ochi sticloşi, la zidurile goale, de parcă ar vrea să se agaţe de ele, îşi ia rămas bun de la tovarăşi şi pleacă în noapte.

Tîlharul Petka Koldun aştepta moartea într-o necurmată zbuciumare. După ce priza cocaină, începea să se mistuie prin celulă, sfîşiindu-şi pieptul gol şi jegos cu unghiile — cămaşa o pierduse la cărţi. Pe piept avea un tatuaj : „Păzeşte-l, Doamne, pe marinar". Petka ăsta îi demoraliza pe toţi.

Dimpotrivă, tovarăşul Serghei pînă în ultimul ceas a scris cu un vîrf de creion manifeste : „Către muncitori, soldaţi şi ţărani", pe care le trimitea afară în fiece dimineaţă.

Mirosiseră ei albii că se pune ceva la cale, dar nu izbuteau să dea de capătul firului.

Cernîş dublă paza exterioară. Pe deţinuţii pe care îi bănuia amestecaţi în treaba asta îi scărmăna personal : căuta capătul firului. Te duceai la interogator pe picioare, te întorceai pe brînci : „Cum şi ce fel, şi care sînt convingerile dumneavoastră ?" Apoi, deodată : jap, trosc, zdup, aoleu...

După interogator, Ilko se trezi într-o altă celulă : stîncă sălbatică în loc de ziduri, iar aproape de tavan — o ferestruică. De sub maldărul de zdrenţe de pe pat se vedea o ceafă cu zulufi roşcovani :

— Fenka... Fenka.

Încetă să mai geamă.

Se ridică într-o rînă.

Ea sări jos peste Ilko, asemeni cloştii care-şi acoperă puiul.

— Ilko, tu ?
— Eu.
— Iată-ne din nou împreună.
— Te-au înhăţat de mult ?
— Fleacuri... Da tu de unde vii ? Din „Fabrică" ? Ei, cum ?
— Mut ca peştele, şopti el zîmbind.
— Aşa te vreau ! Îi strînse şi-i scutură mîna cu putere. Ştii, atacul e la noapte.
— Ştiu...
— Sst...
Abia acum băgă de seamă că după ureche părul fetei e năclăit şi mai închis la culoare, că în carnea obrajilor are o gaură străpunsă.
Zornăi zăvorul.
Uşa leneşă căscă ruginit.
Îi pironi ochiul sîngeriu al unei lanterne.
Fenka se întoarse în pat.
Gardienii boncăneau cu paturile puştilor, se schimbau de pe un picior pe altul, tuşeau în pumni.
Ofiţerul, băiat frumuşel :
— Sus !
Doi îl saltă pe Ilko de jos, îl scutură zdravăn şi-l reazemă de perete.
Ofiţerul se şterge blazat cu batista pe mînecă şi rosteşte obosit :
— Uneltirile partizanilor, atacul închisorii, componenţa comitetului... mofturi, apă de ploaie. S-a aflat totul, s-au luat măsuri, spiritul rebel va fi smuls din rădăcini. De altfel, şi despre ei doi, despre Ilko şi Fenka, ştie absolut totul : El înţelege, fireşte : dragoste, tinereţe...

Nu, acum nu le vorbeşte oficial, ci ca de la om la om, cu inima deschisă. Îi cere lui Ilko o nimica toată : două-trei nume, două-trei adrese.
Tăcere.
În ferestruică pîlpîie luna.
Ofiţerul tuşeşte gutunărit.
— Te previn, tinere, că dacă refuzi să răspunzi, mergînd astfel împotriva legii, domnişoara va fi dată la discreţia plutonului.
Ilko tace.
— Ei ? Sper că vei fi rezonabil, nu ?
Ilko scuipă un cheag de sînge şi mişcă din buzele stîlcite. La un cat mai jos, falsificatorii de bumăşti cîntă cît îi ţine gura :

Trage, trage, hai maşină
Hîţa-hîţa din piston...

Aude ca de departe glasul Fenkăi :
— Ilko ! Nu cumva...
— Aha ! zbiară ofiţerul. Dă naibii orice politeţe şi izbucneşte într-un potop de înjurături.
Ilko avu senzaţia că zidurile se năruie peste el. Îl treziră cu o găleată de apă ca gheaţa, îl ridicară şi-l proptiră iar de perete.
— Ei ?
Ilko face un pas înainte.
Un glas răsunător îl izbeşte în piept :
— Nu cumva !
— Foarte bine ! Ofiţerul se întoarce cu faţa la soldaţi şi ordonă :
— Sîromiatkin, începe !

Şîromiatkin dă puşca unui gardian şi o apucă pe Fenka de păr, aplecîndu-i capul pe spate.

Ilko strînge din ochi...
Luptă cu lacrimile...
Îl zguduie un tremur...
Îi vine rău...
Totul se tulbură...

Vede albind ca prin ceaţă picioarele Fenkăi. Sîngele lui de partizan se răzvrăteşte. Totul i se învîrtejează înaintea ochilor.

— Opreşte ! Spun, excelenţa-voastră...

— Taci ! strigă deznădăjduită Fenka.

— Excelenţa-voastră... spun tot... Eu, eu...

Gîndurile i se încîlcesc ca hăţurile în mîinile unui surugiu beat. Nu izbuteşte să-şi vină în fire, se clatină pe picioare şi, deodată, vede : Fenka îşi încolăceşte strîns braţul pe după grumazul gardianului, iar cealaltă mînă şi-o strecoară spre cordonul verde, spre tocul pistolului, spre pistol şi — primul glonţ asupra lui, a lui Ilko :

Bum...

Pe coridorul răsunător tropotul înteţit de picioare, glasuri :

— Ieşiţi, fraţilor !

— Mişcă !

— Coada în dinţi şi picioarele la spinare !

Sub acoperirea unui grup de partizani desfăşuraţi în lanţ de trăgători, mulţimea de deţinuţi se căţăra pe costişă.

Fericit de izbîndă, Alexandr întrebă despre Ilko :

— Unde-i flăcăul, că nu-l văd ?

Fenka îşi potrivi arma care-i tot luneca de pe umăr şi răspunse :

— S-a dus Ilko al nostru... I s-a muiat inima... Nu-i vad prin foc.

1923-1924

NOTĂ ISTORICĂ

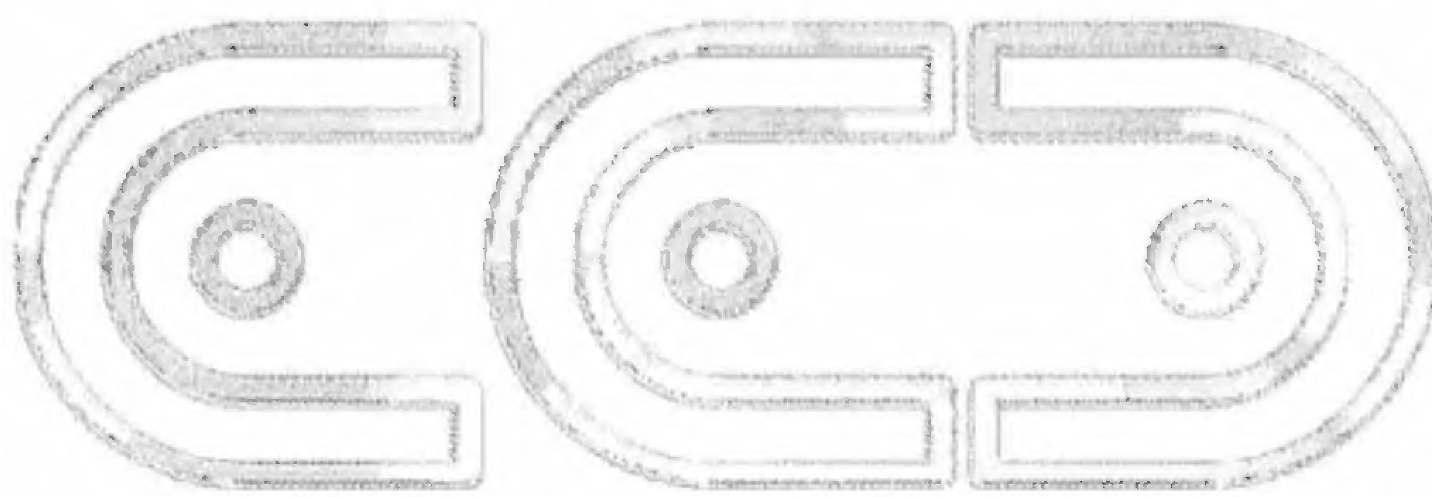
Închisoarea din Novorossiisk a fost atacată în noaptea de 20 spre 21 februarie 1920. Au fost eliberaţi peste şase sute de oameni.

Redactor responsabil : MARIA BISTRIŢEANU
Tehnoredactor : BRETZ FRANCISC

Dat la cules 29.08.1967 Bun de tipar 24.11.1967 Apărut 1967 Tiraj 15.160 ex broşate Hîrtie tipar înalt tip B de 63 g/m² Format 700×900/32 Coli ed. 10,81 Coli tipar 9,25 A. nr. 11.234 C.Z. pentru bibliotecile mari 8S C.Z. pentru bibliotecile mici 8S—31=R

Întreprinderea Poligrafică 13 Decembrie 1918
Str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97, Bucureşti
Republica Socialistă România
Comanda nr. 731

Scanare și prelucrare digitală

de

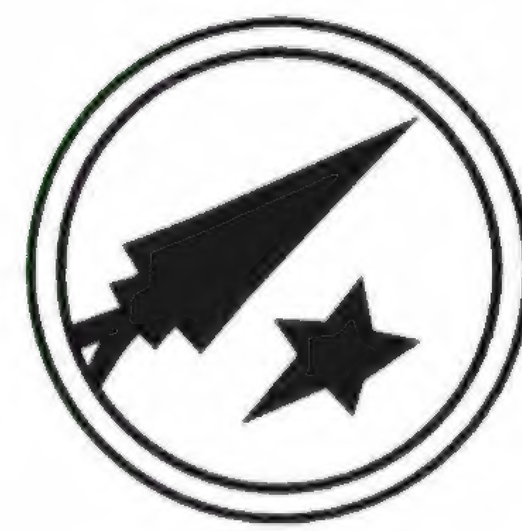

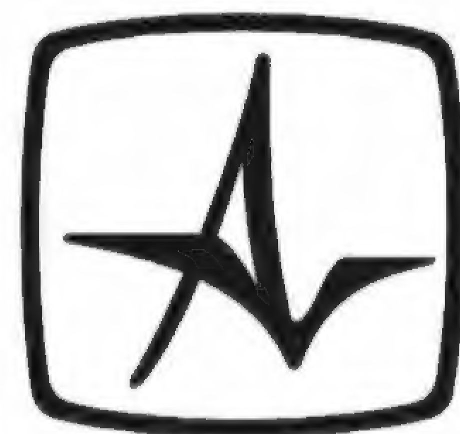
Anonim

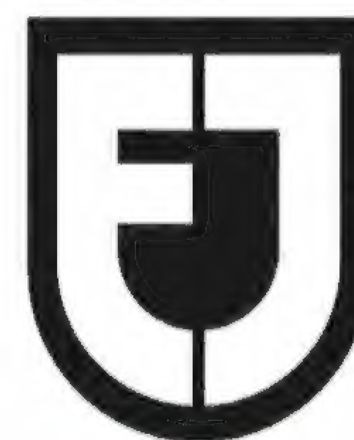
și

CAT Graur

Antwerpen

2023

